

•

NÎQAŞËN FELSEFEYË 6.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*Niqaşên felsefeyê 6.
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2012-Almanya-Berlin*

.
ISBN 967-0-000996-31-9

Pêşgotin:

Dem a ku em bahsa demên kevnera bi niqaşên felsefeyê re bikê wê demên berî wê ên mitrayî û hwd wê weke demna zêde giring û dîyarker wê xwe di rengekê de wê bidina dîyarkirin. Pêvajoya mitraismê wê weke pêvajoyek ku wê di wê de wê, ji demên mitolojiyê bi qûtbûnê re wê bi ber demên aqil ve wê awayê hizirkirinê û pêşketinê wê bibê û wê xwe bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê di aslê xwe de wê, ev dem wê, weke demek bûhûrîner a dirêj ku wê di wê de wê rengê pêvajoyên hizirkirinê ên bi aqilmeşandinê û hwd ku wê heta demên hemdem wê di rengekê de wê bibê wê xwe bi wê re wê temenê wê bê afirandin.

Mitraism wê weke pêvajoya pêşî a aqilzanî a li kurdistanê û herêmê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê pêvajoyên ku wê bibin wê weke bi zerdeştîyê, manîtiyê û heta mezdekiyê wê weke demên xwe li gorî pêşveçûnên demkî ên li ser wê xatê re yên xwe nûkirinê jî bin..

Mitrayî hê jî wê di temenekê rast de wê mirov dikarê bêjê ku ew bi başî ne hatiya fahmkirin. Pêşveçûnên di demên wê de wê bibin wê pêvajoyên hizirkirinên piştê jî wê biafirênê. Bi wê re wê, pêvajoya ji mitolojiyê bi ber têgînên teolojiyî ve wê bibê û wê bi wê re wê, aqil wê bidest hizirkirina li jîyane mirov, hêst, beden û gîyan û hwd wê li wê bihizirê. Wê di wê temenê de wê, olzaniya mitrayî wê di rengekê gnostikî de wê, xwediyê awayekê pêşketinê bê û wê, di dewama wê de wê, dikarê bi wê werênê ser ziman ku wê, di fahmkirina xwe de wê hertimî wê xwediyê perspektifek kûrbûnê bê.

Li herêmê wê, çendî ku wê têgînên baweriyî jî wê hebin lê nebûna dogmatismek ku wê pêşîya pêşketina wê bigirê heta demên mezdekiyê jî

wê, di wê temenê de wê, li ser wê temenê dikarê bahsa wê bikê. Gonistisisme felsefî wê dîmenekê wê yê berfireh wê bi wê re wê xwe bi temen bikê û wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku em bahsa mitraismê û destpêka bi fahmkirina bi aqil hemdem bikin bikin wê di wê temenê de wê, rast bê. Ber ku mitrayî wê di wê temenê de wê destpêke zêde giring a di nava rûpelên dîrokê de bê. Çanda mitraismê li herêmê wê pirr zêde wê kûr û xort bê. Wê pêvajoyên pêşketinê ên ji mitolojiyê li teolojiyê, û hwd wê bide destpêkiriin.

Mitraism wê xwediyê sazûmanek fahmkirinê ku wê gerdûnî bê. Wê bi wê re wê, bi aqilê wê re wê dakeve li nava jîyanê û wê bikê ku ew jîyanê, xwezayê, hebûnê, gerdûnê û hwd fahmbikê. Wê weke ku wê di roja me de jî wê were ser ziman wê ji aliyê bawerî ve jî wê xwediyê sazûmane xwe ya baweriyî bê. weke olekê wê pêşkeve û wê pêvajoyên wê bijî û bide jîyandin.

Dema ku mirov bahsa mitraismê bikê di serî de divê ku mirov bahsa jîyane wê bikê. Wê li ser wê temenê wê bi felsefeyekê wê hebê. têgînên weke yêmn astrolojîkî û hwd ku wê pêşbixê wê weke aqilekê kosmolojîkî ê di jîyanê de bi rengê kirinê ku ew dihê dîtin wê pêşbixê û wê hebûnên heyî ên fîzîkî, bûjenî û hwd wê bidest salixkirin û fahmkirina wan wê bikê. Ev jî wê bi regekê weke yê aqilê jîyanî wê xwe bide dîyarkirin. Her kirin, nêzîkatî, rewş, cism û hwd wê bi hebûn wê bèn gihandin li salixkirinan û wê li ser wê re wê, têkiliyek fahmkirinê wê bi wan re wê were danîn û çêkirin. Mitrayî li ser wê temenê wê weke felsefeyek fahmkirina jîyanî jî wê pêşkeve û wê pêvajoyên pêşketinê wê bide jîyankirin.

Ku em wê di çerçoveya têgîna demên kevnera de wê wê fahmbikin wê bi pêvajoyên aqilê felsefeyê û pêşveçûnên wê re wê, weke ezmûnek dîrokî bi aqilê felsefeyî jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Abdusamet yigit

Destpêk: nîqaşên felsefeyê 6.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bahsa dîroka felsefeyê bi nîqaşên ku wê bi wê re wê bibin bikê wê di rengekê de wê çerçoveyek berfireh wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Bi teybetî di demên hemdem de wê di bin sêwan û ankû bi bayê pêşketina rengê demên hemdem de wê, wê şîroveyên cihê bi cihê wê li ser demên felsefeyê ên di temenê kûrbûnê de wê bi wê re wê werina kirin. Gelek nîqaşên felsefeyî ku wê di demên kevnera de wê, encamên wan di dema xwe de wê bi zêdeyî wê hebin wê piştî di dîmenekê duyem de wê weke encamên wan nîqaşan wê di demên serdema navîn de jî wê bibê. Piştî di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên hemdem de jî wê bi wê rengê wê bi şêwayên ku ew dihên kirin ên bi wan re wê encamên cûr bi cûr ên bi zêhnî, hişmendî û zanînî wê di dewama wê de wê bi wê re wê bîn ji wê derxistin.

Minaq têgînên weke yên derûniyê, civaknasiyê, antropolojiyê, dîrokê û hwd wê weke wan wê gelek aliyên din wê bi wê ve girêdayî wê, nivîsandinên bi sazûman û kûr wê werina kirin.

Ev wê dema ku wê rewş wê wusa bê wê ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, çerçoveya hizirkirinê wê bi wê re wê, aliyekê din jî wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê, her şaqên bi zanînê ên weke navê zanyariyên ku me navê wan hanî ser ziman ku wê, çendî ew bi navê wan re wê bina weke navê rengna hizirkirinê wê li rex wê ji aliyekê din ve jî wê, bi têgîna felsefeyî, nerîn û rengê hizirkirina wê re wê, li wan zanyariyan wê bê nerîn û wê, weke bi

têgînna felsefeyî wê bi wan re wê werina hanîn li ser ziman. Minaq wê weke civaknasiyê û li rex wê felsefeya civaknasiyê, weke derûniyê û felsefeya derûniyê û hwd wê bê pêşxistin. Bi wê rengê wê, şêwayên din ên felsefeyî wê di wê temenê de wê pêşkevin û wê di wê çerçoveyê de wê, şêwayekê fahmkirinê bi nerîna felsefeyî wê biafirênê. Ji wê aliyê ve mirov dikarê felsefeyê li ser sê temenan bi wê rengê bi xatên pêşketinên ên wê yên cihê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Yek wê, di wê temenê de wê, felsefe wê weke bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin bê. Aliyê din jî wê minaq wê dema ku wê zanistek weke civaknasiyê, derûniyê û hwd wê pêşkeve û ankû wê were pêşxistin wê li rex wê pêşxistina felsefeya wê têgînê ji aliyê din ve bi nerênek felsefeyî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê din ê berfirehiya bi hizirkirina felsefeyê û di wê rengê hizirkirinê de pêşxistina felsefeyê wê mirov karibê wê werênê ser ziman bê. Aliyê din ê sêyem jî wê li ser wê temenê wê felsefe wê, bi dahûrkirina encamên wan zanistên ku ew bi navê wê, dihê pêşxistin re wê çawa wê li ser wê re wê bê ghiştin encamên cûr bi cûr ên bi wan ku wê di wan de wê hem bê temenê kûrbûnê û hem jî wê bê temenê pêşxistina şaqên wê yên zanyarî û hwd.

Di wê rengê de wê felsefe wê di wê rengê de wê, dem bi dem wê pêvajoyana pêşketinê ên bi aqilî wê li ser xwe re wê di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bijî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê din de jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku felsefe wê temenekê civakî ê fahmkirinê wê bi wan zanyariyan re wê ji aliyekê din ê bingihînî ve wê biafirênê. Wê di wê rengê de wê, weke dîmenek din ê duyem ê fahmkirinê û hiş ku wê wê zanînê wê çawa wê zêdetirî wê bi têgînek funksiyonist wê bide pêşxistin wê bi wê re wê di renekê de wê, bide dîyarkirin û wê dikarê wê werênê ser ziman. Mijare felsefeyê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Piştî demên kevnera wê di demên serdema navîn de wê astronomi wê bi zêdeyî wê di wê de wê li ser temenekê bi têgihîştina fîzîk û fîzikalistî wê kûrbûnek bi fahmkirinê wê bibê. Wê di wê temenê de wê ev wê piştî wê, têgînên weke yên fîzîkê ên demên hemdem wê ji wan re jî wê ji aliyekê ve wê bê peyxam. Di wê rengê de wê, di renekê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa zanistekê wê were kirin wê di serî de wê weke rengê zanînê ê ku mirov wê bi sazûmanî wê bi wê re wê xwediyê rengê hizirkirinê bê. Di awayekê de wê, dema ku wê encamên astronomiyê wê rê li pêşveçûnên astrofizîkê û ankû fizîkê wê vekin ew wê êdî wê li holê nemênê. Na, wê ne bi wê rengê bê. wê di dewama wê de wê ew wê weke ji wê derketibê wê bi awayekê û weke şaqekê wê pêşkeve û wê xwe bide dîyarkirin û wê bi ber pêşde wê herê. Wekî din wê bi wê re wê, astronomi jî wê li rex wê bi awayên nû ên fahmkirinê ên demkî re wê xwe werênê ser ziman û wê bi wê re wê rê li pêşveçûnên din ên nû yên weke wê vekê. Ev wê bo rengên din ên zanînê jî wê, di rengê de wê wusa bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, felsefe wê li ser wê temenê wê, çerçoveyek fahmkirinê wê biafirênê. Ev jî wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Mijare felsefeyê wê dema ku mirov wê di wê temenê de wê li wê dihizirê wê, di aslê xwe de wê, awayên weke yên olên felsefeyî di serdema navîn de ku wê piştî demên felsefeyê wê bibê wê di wê temenê de wê, di rengê de wê dikarê wê fahmbikê. Pêşketina olzaniyê û ankû teolojiyê wê li ser wê temenê wê weke rengê bi wê temenê a hizirkirina li ser wê çerçoveya olî û bi wê re di ahengekê bi hanîna li ser ziman re de wê, dikarê wê fahmbikê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di xate pêşketina felsefeyê a kurdistanî û ankû mesopotamiyî de wê, ev şêwa wê, minaq wê piştî zerdeşt wê di rengê de wê weke ku em bi Manî û piştî Mezdek û hwd re wê dibînin. Lê li rex wê jî wê şîroveyan din ên weke yên bi mitrayî wê bibin. Her çendî ku wê ew bi wê rengê wê, rengna xwe yên xas wê, di rengê de wê di demên piştî wê ne afirênin û nikaribin xwe bidina domandin jî lê wê di dîmenekê din de jî wê bi bandûrên xwe yên weke yên li felsefeyên kevnera û piştî têgînên olî ên weke xiristîyanîyê û hwd re wê, xwe di nava wan de wê bi rengê bidina dîyarkirin û wê pêşketinên xwe di wan de wê bidina biwate kirin.

Di aslê xwe de wê, piştî Zerdeşt re wê rengê din ê hizirkirinê ê bi sazûmanî wê xwe bide dîyarkirin. Zerdeşt wê, di awayekê de wê, piştî wê, gelek şîroveyan cihê bi cihê ku wê aligirên wî pêşbixin wê, di wê temenê û çerçoveyê de wê, çerçoveyek hizirkî a berfireh wê bi wê re wê biafirênin û wê bikina malê civakên demê ku wê pêşkevin.

Mani wê dema ku wê rêgezên Olî wê bi awayekê wê hemûyan bi nivîsênê û wê bi wê rengê sazûmanak olî wê werênê ser ziman ew di wê rengê de wê, di dîmenekê din de wê weke ku wê li ser wê xate fahmkirinê wê çawa wê bi wê re wê baştirin wê were jinkirin wê bixwezê ku ew temenê wê çêbikê. Di wê çerçoveyê de wê şîroveyên wî yên ku ew dikê wê di wê temenê de wê weke aliyna ku mriov dikarê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman bê.

Zerdeşt wê li kurdistanê wê piştî derketina islamê û hwd re wê di rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, pêvajoya tûnabûnê wê bijîn. Wê di wê temenê de wê xate bawerîya wan wê bi rewşên nû ên olî û pêşketina wan û li gorî wan derketina li holê a desthilatan û hwd re wê bigûharê. Wê ev wê bê malê civakê. Wê di wê rengê de wê, êdî wê, di wê temenê de wê, rengê din wê xwe bide dîyarkiriin. Lê li kurdistanê wê islame ku wê pêşkeve jî wê dema ku em li encamên wê binerin wê dibînin ku wê di nava wê de wê, encamên kevneşopîyên hizirkirinê ên xate yazdanî û ankû zerdeştî û hwd wê, bandûra wan a bi zêde heyî wê li wê jî wê bibê. Di wê temenê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Li herêmekê wê dema ku wê baweriyek û ankû têgînek wê pêşkeve wê, hertimî wê bi derfet bê ku ew ji rengê pêşveçûnên wê herême, minaqên wê yên civakî û xate wê ya kevneşopîyî û hizrî û hwd sûdwegirê. Ya ku wê di wê temenê de wê bi wê re jî wê were dîtin wê di rengê de wê weke ku mirov wê di serî de wê kifşbikê wê ev bê. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare felsefeyên olî û pêşketina wan wê di wê temenê de weke ku me li jor bahsa zanist û li rex wan pêşketina felsefeyên wan û ankû pêşxistina felsefeyên wan wê di wê temenê de wê bibê. Di çerçoveyekê de wê felsefe wê, di rengê de wê, temenekê gûharînê ê zêhnî jî wê bi demê re wê dem bi dem wê bi xwe re wê werênê. Kevneşopîya felsefeyê û şewayên wê yên hizirkirinê û hwd ên weke bi aqilmeşandinê û hwd wê di wê temenê de wê hertimî wê bi derfet bê ku ew rê li encamên nû ên bi fahmkirinê û hwd vekê bê. Di demên destpêkê ên islamê de wê ber ku wê li ser wê kevneşopîyê wê bi bandûra wê bibê wê, êdî wê mezbehên nû wê li ser hatina ser ziman a rengên hizrên din ên nû û hwd re wê di wê temenê de wê xwe bi wê re wê di rengê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de di wê temenê de ku mirov çend gotinan jî bê bahsa kevneşopîya felsefeyê bikê. Kevneşopîya felsefeyê wê li kurdistanê wê dîroka wê heta demên mîtra û zerdeşt wê herê. Li ser wê temenê wê,

têkiliya fahmkirina bi xwezayê, gerdûn û hwd re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveya têkiliya nava hev a tiştê wê li wê were lê hizirkirin. Wê li ser wê temenê wê lêpîrsîn, weke bi pîrs pîrsînê û hwd re wê, bê kirin.

Piştî serdema navîn û pê de wê di awayekê de wê bi şêwayekê statûqûyên hemdem ku wê bi felsefeyê xwedî temen bin wê ava bibin. Wê di wê çerçoveyê de wê weke têngînên ku wê temenê wan wê biafirênê wê ol wê ji wan re wê, weke temenekê baş wê biafirênê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, şêwayê lêpîrsînê wê di wê temenê de wê li dijî wê bê sekin in. Wê ew wê ji nava şêwayên fahmkirinê wê werê derxistin. Tenê weke ku wê were gotin wê, di wê temenê de wê, ya ku ew dihê ser ziman wê were fahmkirin wê were mecbûrkirin.

Wekî din wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê tiştê ku wê mirov şaş û ne rast bibînê jî wê, di wê temenê de wê, mirov wê hizrên xwe li hemberî wê newênê ser ziman. Wê di wê rengê de wê tenê li gorî klîşe û şêwayên hizirkirinê ên ku ew bi rêgezî hena wê bibê û wê ji wê dûrketin û ankû derketin wê weke newê herêkirin û şaş were dîtin.

Di nava axiftinekê de wê, wê dema ku mirov şaşiyekê jî bibînê wê ew wê neyênê ser ziman. Wê ew di wê temenê de wê dema ku ew wê şaş bibînê wê, di xwe de wê bihêlê. Wê di wê rengê de wê, şêwayên weke lêpîrsînê û dûrketinê ku wê bi hizirkirinê û hwd wê bibê wê, di wê temenê de wê, wê bibê. Wê piştî wê weke ku wê di nava bawerîyan de wê bibê wê 'çawa wê xwe bi wê cardin bide bawerkirin' wê li ser wê temenê wê, bê dayin hizirkirin. Ev şêwa wê, di rengekê de wê, di aslê xwe de wê mijara felsefeyê wê di rengekê de wê, ji holê wê rabikê. Lê xosletê lêpîrsînê wê weke xosletekê mirov û aqilê mirov ê bi fahmkirinê û hwd bê. Wê di wê temenê de wê, dema ku wê tiştê dibînê wê li ser wê bihizirê wê yan weke wê û yan jî wê ne weke wê hizrên xwe wê di mejiyê xwe de wê bîne sr ziman.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê werênê ser ziman ku wê kevneşopîya hizirkirinê wê di rengekê de wê, di wê temenê de wê, çawa wê, baştirin wê bi aqilî wê fahmbikê wê hinekî wê li ser wê temenê wê bê fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bahsa demên serdema navîn wê were kirin wê, hinekî jî wê xosletê wê yê hişkûn û dijwarbûnê bi têngînek bawerî û hwd wê hinekî jî ev alî wê di şêwayekê de wê di temenê wê de wê hebê. ew xosletê mirov wê, di wê temenê de wê, di temenê wê de wê hebê. Yan jî wê weke wê ne hizirkirinê wê çawa

wê di wê temenê de wê mirov wê karibê bi wê bihizirê wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di mijara felsefeyê de wê, bi pirsên naskirinê û hwd re wê, li ser wê bihizirê. Ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Felsefe wê hinekî jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Bi aqilê felsefeyî fahmkirina mîtraismê

Di mijare felsefeyê de wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku wê derkeve li pêş. Di demên serdema navîn de wê, kevneşopîya felsefeyê û rengê hizirkirina wê ku mirov bi wê re hevnasîn kiriya di hiş mejiyê xwe de wê beremberê hizirkirinên ku wê di wê temenê de wê, bi armanca sehête wê derkevin li pêş. Di renekê din de wê, tişt ku ew dihê kirin wê ber çî dihê kirin û ew kirin baş a û ankû nebaş a wê li ser wê temenê wê li wê bihizirê û wê ew wê bikê berlêpîrsînê de. Di wê temenê de wê, mijarên felsefeyî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di serdemên navîn de wê, di wê rengê de wê, dema ku wê wê bahsa felsefeya olê wê were kirin wê di renekê de wê, di aslê xwe de wê, ne ola felsefeyî lê wê felsefeya olî wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê ya ku wê di serî de wê bibê wê, hizirkirinên di çerçoveya teolojîya wê de ku wê li ser temenekê fahmkirinê wê weke 'felsefe' wê werina pênasekirin û wê di bin wê navê de wê di reng û awayekê de wê werina hanîn li ser ziman. Ev çendî ku wê navê 'felsefeyê' wê lê were kirin jî mirov nikarê wê di awayekê de wê, weke felsefeyê di rastiyê de wê bi nav bikê.

Li vir wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê felsefeya demên kevnera wê di wê temenê de wê, bi teybetî wê li demên asya wê bibê wê, ji aliyekê ve wê, piştî demên kevnera wê, rengê xwe yê zêhnî wê bide nîşandin. Ev prosesê ku wê di wê de wê, weke felsefe li şûn olê wê bimênê wê di demên dawî ên kevneraya asya mazin de jî wê di renekê de wê werina dîtin. Piştî demên kevnera ên li girêkê û hwd wê ev wê di awayekê de wê bi encamdana demên serdema navîn û gihiştina deestpêka wê re wê, bi encambûnê re wê rengê xwe wê bide dîyarkirin.

Olên ku wê weke yên bi felsefeyê pêşketina wan jî dikarê di bin du û ankû sê serekeyên fahmkirinê de bi cihbikê û werênê ser ziman. Serekeya

pêşî wê ew bê ku wê weke ku em bi zerdeştîyê û heta bûdism û jainismê dibînê wê felsefeya olî wê di rengekê de wê, li pêş bê. Wê ev jî wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ji çerçoveyek rêgezî a olî zêdetîrî wê çerçoveyek felsefeyî li ser temenekê û sazûmanek fahmkirinê ku wê bi wê xwe bide yaqinkirin û wê di dewama wê de wê bi wê bijî bê. Di wê rengê de wê, ji jîyanê, û rengên wê qût nebê. Wê di nava xwezayê de wê li ser kirinê û hwd re wê bihizirê û wê bi wê temenê wê, xwediyê fahmkirinek xwezayî a bi hewirdora xwe re bê. Aliyê din ê duyem wê weke ku em bi têngînên olî ên weke cihûtîyê û hwd re dibînin wê di temenekê monist û hwd de wê pêşkevin û wê derkevina li pêş bin. Di wê temenê de wê ji nava têngînên demên kevnera ên asya mazin xwe daya pêşxistin têngînên weke yên cihûtîyê wê di rengekê de wê, ji wê temenê feelsefeyî wê weke olek felsefeyî wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de ku em bahsa çavkaniyek felsefeyî a di wê temenê de ku wê bandûra wê bi zêdeyî wê were dîtin wê mitraism wê hem bi cihûtîyê re wê bandûra xwe bide dîyarkirin û hem jî wê bi îsewîtiyê re wê xwe di rengekê de bi bandûra xwe re wê bide dîyarkirin. Ji xwe em berî wan dikarin zerdeştîyê weke çerçoveyek xwenûkîrînî a li ser wê xat û kevneşopîyê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Ev çerçoveyên olî wê di rengekê de wê, hin bi hin wê derkevina li pêş. Di aslê xwe de wê çendî ku wê, ev çerçoveyên olî wê bêî felsefe û encamên wê weke ku wê nikaribin bijin jî lê wê hazmkirina felsefeyê wê di rengekê de wê di wan de wê, hertimî wê li ser wê şêwayê wê yê lêpirsînê û hwd re wê li wan wê zor were.

Ber vê yekê wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Li vir wê xosletê zerdeştîyê wê hertimî wê bi teybetî wê xwe bide dîyarkirin. Wê di awayekê de wê li ser temenekê xwezayî wê xwediyê rengekê fahmkirinê bê. Wê di wê temenê de wê mirov bi wê re wê dibînê ku wê, lêgerin û hewldan gihiştina wê xwezayîya jîyanê û fahmkirina cewherî û rastteqîniya wê di wê rengekê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, lêpirsîna li ser temenê fahmkirinê a zerdeştîyê wê bi xosletên aqılmeşandinê wê bibê û wê çendî wê di şêwayekê de wê weke bi *gathayan* wê were lê hizirkirin jî lê wê li ser çerçoveyek ontolojîkî û epistemolojîkî a bi têngîna *vohu manah* re ku wê di rengekê de wê bi wê were lê hizirkirin wê ew wê bi wê rengê wê were

kirin. Ji aliyê olîya zerdeşti ve wê vohu manah wê weke farişteyekê wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin. Lê ji aliyê felsefeyîya zerdeştî ve wê weke têngînek felsefeyê a kirinî, jîyanî, kosmolojikî, gerdûnî û hwd bê û wê di wê temenê de wê xwediyê çerçoveyek pirralî a fahmkiirnê bê. Di wê rengê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê werênê ser ziman ku wê ev têngîn wê weke temenekê ku wê zerdeşt wê di wê de wê li wê bihizirê bê. Zerdeşt wê pêvajoyên xwenûkirinê wê di renekê de wê, li ser hizirkirinên mîtannîyan û ankû mitrayiyan re wê, bijî û wê di wê çerçoveyê de wê, ew wê werênê ser ziman. Wê mirov ji têngîna ghiştina 'jîyane nemir a sermed' ku wê bi gîyanî zerdeşt li wê bihizirê wê, di nava mitraismê de wê weke ku wê bi mîtra re wê were ser ziman ku wê çawa wê, bê vegotin ku wê, di tekoşîn, şer û pevçûna nava başî û nebaşîyê de wê, bi serkevîna başîyê re wê aşîtî û ankû aramiya sermed wê, werê û bibê. Mitrayî wê bi gotina 'deriyê bihûştê li dûnyayê divebê û êdî jîyan bi wê rengê wê hetaheta wê bi hev re di nava arami û yekitiyekê de wê bidomê' re wê werênê ser ziman.

Bandûra zerdeştîyê wê di demên piştre wê bi afirîna civakên zerdeştî û ankû civakên ku ew baweriya wan bi avêsta dihênin re wê xwe bide domandin. Pêvajoyên wê yên pêşketinê ên piştre wê li ser wê temenê wê, li ser çerçoveyek bi fahmkirin û pêşketinê a di nava jîyanê de re wê xwe di renekê de wê bide domandin. Di miajre fahmkirina zerdeştîyê de wê xwe di renekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin û domandin. Zerdeştî wê piştre wê di dewama wê de wê bi manîtiyê û mezdekiyê re wê xwe bide domandin. Ev wê, weke pêvajoyên wê yên piştre ku wê li kurdistanê û mesopotamya wê xwe bidina domandin jî bin. Lê kevneşopîya ku wê, mitrayî wê berî wan wê biafirênin wê li giştîya herêmên kurdistanê û ankû mesopotamya, anatolia û hewirdorên wan wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê di serî de mitrayî wê dema ku mirov wê werênê ser ziman wê di serî de wê, di renekê giring û bingihînî de wê, dikarê wê werênê ser ziman. Tefsirkirinên bi astrolojikî ku wê di temenekê kosmolojikî û astronomikî û hwd re wê bikin wê, çerçoveyên hizirkirinê û bi felsefeyî wê êdî wê bi xwe re wê bidest afirandinê wê bikin. Şîroveyên ku wê di wê temenê de wê bi watelêkirinên tiştan û ji wan derhanîna wateyan weke bi astrolojikî û hwd wê, di wê temenê de wê weke encamekê hizrî wê xwe piştre wê bide dîyarkirin. Ev wê, di renekê de wê, li ser temenekê bi pergâlî û sazûmanî a astrolojikî re wê xwe bi wê re wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê mitrayi wê di wê temenê de wê tiştê wê bikin. Wê aqil wê daxina li jîyanê. Wê ji kirin, tevger û tiştan wê bidest hizirkirinê wê bi temenekê astrolojikî û kosmolojikî wê bikin. Wê di wê temenê de wê li ser tefsirkirinên ku wê bikin re wê hin bi hin wê şîroveyên kûr ên bi çerçoveyek felsefeyî ên kirinê re wê bixwe re wê di rengekê de wê bidina afirandin.

Di wê temenê de wê hizrên wan wê xwe di rengekê de wê bi awayekê felsefeyî wêbi çerçoveyek kirinê wê di wê rengê de wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê, di awayekê de wê, şîroveyên astrolojikî ku wê werina kirin wê, di wê rengê de wê, bandûra wê xwe ji ya ku em dihizirin wê ji wê zêdetirî wê li ser temenekê hizirkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Astrolojiya mitrayî wê di wê de wê sê dîmenan wê di destpêkê de wê, di xwe de wê bihawênê. Di dîmenê pêşî de wê astroloji bi kosmoloji û astronomiyê re wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê a gerdûnî ya bi sazûmanî bî. Di dîmenê din ê duyem de wê bi daketina aqil li jîyanê û li kirinên me yên jîyanî derxistinan encamên bi fahmkirinê weke bi têgîna 'peyamê' û hwd re wê, xwe di rengekê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giirng bê ku mirov wê di serî de wê di awayekê de wê fahmbikê bê. Her çendî ku wê di demên hemdem de wê astrolojikî wê weke 'bawerîya bi xûrefeyan' jî wê were bibê û wê di wê temenê de wê, didemên kevnera de wê zêdetirî wê ji ya ku wê di wê temenê de wê di demên hemdem de wê bi wê were salixkirin wê ji wê li pêştir, bi sazûmantir û bi aqiltir bê. Ber vê yekê wê têgîna astrolojiya mitrayî wê di aslê xwe de wê, ji ya ku em tefkir dikin wê zêdetirî wê, weynek zêde giring wê di pêşketina fahmkirinê de wê li ser temenekê fahmkirina bi şêwayê aqilmeşandinê ji tişt û rewş û kirinan û her wusa bidanîna têgîna têkiliya fahmkiriinê a bi hiş a nava tiştan re wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, astrolojiya mitrayî wê pêvajoyek aqilê astronomikî a ku wê hin bi hin wê li jîyanê û di nava jîyanê de wê bikirinên me, dîtinên me yên weke yên di xewnê û hwd de bin û hwd re wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Ev têgîn wê pêşî wê bi salixkirinna weke bi şîroveyî wê dest pê bikin û wê werina ser ziman. Piştî wê, di wê temenê de wê, di çerçoveyek jîyanî de wê, bê weke rengekê fahmkirinê jî. Wê dema ku wê bahsa zerdeşt wê were kirin û wê hinek rêmidarên medî wê di destpêkê de wê, jidayikê bûyîna wî biacêb wê şîrove bikin weke bi têgîna 'dema ku ew ji dayika xwe bû negirî' û hwd re ku wê were hanîn li ser ziman wê, di wê temenê de wê, bixwezîna ku ew ji wê bigihijina

encamê. Ev rengên fahmkirinê wê weke minaq bin. Lê wê di wê temenê de wê di xwe de wê rengê fahmkirinê ê din jî wê di wê temenê de wê bi hawênê ku mirov wê di serî de wê di rengê de wê fahmbikin û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê felsefeyek kirinî û ankû pîretikî wê di destpêkê de wê bi mitraismê re wê li ser wê temenê astrolojikî û hwd re wê bi wê re wê di rengê de wê bibê. Piştî wê ew şîrove ku wê çawa wê di mejiyan de wê "mayinda" wê bibin û wê bîn girtin wê piştî wê hin bi hin wê bê temenê şîroveyên weke li ser kirinên me yên jîyanî, şîroveya reng û awayên tevgerî, dîtinên bi xewnî û hwd re. Wê ev wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Xewn wê minaq wê weke têngînek ku wê ji wê, weke 'peyam ji pêşarjê ku werina girtin bê' û hwd wê were girtin wê bi wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê bi wê re wê gelek şîrove û rengên din ên şîroveyan wê di wê temenê de wê werina pêşxistin. Lê di wê temenê de wê mirov bi zêdeyî wê kifşdikê ku wê ew şîrove wê hin bi hin wê pêvajoyek peresendinê wê bi xwe re wê di temenekê aqilê rasyonali û hwd de wê bidina çêkirin û domandin. Di dewama wê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, levkîrîn bi mantiqî, vegotinên bi rasyonali û hwd wê, di wê rengê de wê êdî wê weke aliyna ku wê di demên hanînên ser ziman ên mitrayiyan û têngînên wan ên astrolojikî de ku wê bikin de wê were lêgerin bê. Bi gotinên weke 'şîroveyek aqilanê' û hwd re wê ev wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Tiştên ku wê di wê temenê de wê bi şîroveyî wê bi baş û nebaşî wê were kirin wê bi demê re wê, di aslê xwe de wê jîyane mirov wê jî wê bi xwe re wê ji temen ve wê bi bandûr bikê. Di wê temenê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, şîroveyên mitrayiyina wê, rê hin bi hin wê di wê temenê de wê li şîroveyên ji kirinên me yên jîyanî û hwd wê bide çêkirin.

Di aslê xwe de wê mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên mitraismê ên demdirêj wê bi sedsalan berî zerdeştîyê û piştî wê bi sedsalan ku wê xwe bidina domandin wê di wê temenê de wê, çerçoveyek zêde berfireh a fahmkirinê di nava jîyanê de wê li ser şîroveyên bi xûyên me yên jîyanî, kirinên me, rengên fahmkirinên me,

dîtinên me yê bi şîyarî û ne bi şîyarî û hwd re wê bidina çêkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê ku wê aqil wê bi wê rengê wê di nava jîyanê de wê bi jîyankirinê û hwd re wê bide hevnasîn jî wê weynekê wê di wê regekê de wê bileyizê.

Çerçoveya astrolojikî wê mirov nikarê wê tenê bi çend têgînên hesanî ên weke di roja me de ku bûna weke dager ên ji astrolojiyê re weke bi 'nerîna li falan' û hwd re wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê di regekê de wê pergalek zêde kûr, bi hişmendî û di xwe de wê her kirinên wê zêde bi zane û ku wê hertimî wê şîrove wê li gorî demê wê werina nûtirkin û hwd re wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ji aliyê têkiliya mîtraismê û zerdeştîyê ve wê di wê temenê de wê pêvajoyên peresandinê ku wê li ser zerdeştîyê re wê bi wê re wê bibin wê di wê çerçoveyê de wê, di regekê de wê weke ku mirov dikarê fahmbikê wê, aqil wê di çerçoveyek sazûmanî û gerdûnî de wê deervî wê têgîna astrolojikî wê di temenekê kosmolojikî, xwezayî û jîyanî de wê bi temen bikê û wê li ser çerçoveyek rasyonali re ku wê bixwezê wê êdî wê di regekê de wê werênê ser ziman bê. Yanî wê di wê rengê de wê, zerdeştî wê demek kevneşopî a bi sedsalan a mitraismê jî wê di wê temenê de wê dawî li wê werênê. Di wê temenê de wê, dema ku wê zerdeşt wê, bi wê rengê dawî li demek mitraismê jî wê werênê wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê li ser temenekê aqilî wê di wê rengê de wê êdî wê şîroveyên bi şîyarî û ankû dervî astrolojikî û hwd wê bi jîyanî û kosmolojikî û hwd wê werina kirin. Lê kevneşopîyên hizirkirinên mitrayîyan wê di wê temenê de wê, ji aliyekê din ve jî wê bandûra xwe wê di reng û awayekê de wê bidina dîyarkirin. Ew jî wê di nava jîyanê de wê aqil wê çawa wê bi kirinên rojane re wê dest bi fahmkirinê û hwd wê bikê wê di wê temenê de wê weke aqilekê jîyanî wê hin bi hin wê bi temen bibê û wê pêşkeve. Ev pêvajoya pêşketina bi kevneşopîya hizirkirina mitraismê wê di aslê xwe de wê, ji temen ve wê bandûrekê li pêşveçûnên piştire ên biaqilî û zanîni ku wê werina kirin wê bikê bê.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di dema pêşî a derketina zerdeştîyê de wê weke hemû komên din ên yazdanî wê bertekên mitrayîyan jî wê di awayekê de wê weke li ser temenê kevneşopîyî re wê li dijî zerdeştîyê wê bibin. Wê di wê temenê de wê, rexneyên xwe li lê bigirin. Lê ji aliyekê din ve wê, ber ku dem wê weke demek êdî bi ber aqiltiya rasyonali û hwd ve wê diçê û di wê temenê de wê di awayekê de wê, aqilîti wê bi wê rengê wê pêşkeve wê ji wê aqilbûnê û hizirkirina bi aqilî wê rewşên cihê wê werina xwestin wê êdî wê di wê temenê de wê,

ew jî wê di xwe de wê temen û çerçoveyek vegûharînî wê bixwezin û nexwezin jî wê bi xwe re wê di renekê de wê bijîn. Komageni wê kevneşopîyên wan ên bi sedsalan ku wê ji aliyekê ve wê li ser wê temenê bê bibin wê di wê rengê de wê hinek bertekên wan wê bibin. Lê ew jî wê piştî wê pêvajoyek peresandinê a bi ber wê aqilê demê û rengê wê ye pêşdikeve wê bijîn. Lê di renekê din de jî wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mitrayi wê kevneşopîyên wan ên bi aqil û li ser temenekê aqilê kirinî ku wê avabê û di wê temenê de wê kirin, tevger û xûyan û hwd wê ji xwe re wê di fahmkirinê de wê bi rewşên şîyar û neşîyariyê re wê bikina temenê fahmkirinê wê li ser wê temenê wê çerçoveyek hizirkirinê wê bi wê re wê li wê bihizirin. Mitrayê wê bi wê temenê wê têngîna sedem û encamê wê li ser temenekê aqilmeşandinê û bi hev re ew aqilmeşandin ku ew hev vala dernexê û di dewama wê de wê, çawa wê girêdaniya wê bi aqilî wê hebê ji rewşan li nava rewşan wê di wê temenê de wê li wê bihizirin. Wê di wê rengê de mirov kifşdikê ku wê têngînek sedem û encamê a zêde kûr wê di renekê de wê di nava wan de wê bi aqilî wê hebê ku wê ew li wê û bi wê dihizirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê gelek aliyên mitrayiyan wê hebin ku mirov di serî de wê, di temenekê aqiliya demê de wê werênê ser ziman wê hebê. Heta ku mirov çerçoveya fahmkirina mitrayiyan baş fahmnekê bi rengên pêşketinên wan re di zane min de wê demên dawî ên kevnera ên weke yên bi felsefeyê jî wê ji temen ve wê ji gelek aliyên ve wê weke bê bingihî bimênin û wê newina fahmkirin. Wê demê wê felsefe wê, di hanîna wê destpêka wê ya ser ziman de wê, mirov wê pêwîst bê ku wê serî li têngînên weke yên 'mucizayan' bide û wê cihê têngînên bi wê rengê ên mucizeyî jî wê di felsefeyê û şewayê wê ye fahmkirinê de wê nebê.

Ber vê yekê wê demên mitrayiyan wê di renekê de wê, bi pêvajoyên wan ên bi sedsalan ên pêşketinê û berhevkeriînan wan ên bi hizirî û hwd wê temenekê pirr zêde pêşketî û xort wê li herêmên wan û li herêmên li dora wan wê di wê temenê de wê, biafirênin. Wê ji aliyê mitrayiyan felsefî û mitrayiya olî ve jî ku mirov li wê bihizirê wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê êdî wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser **ziman** bê.

Minaq ku mirov li xabatên H. Craig Melchert ên bi navê 'Cuneiform Luvian Lexicon(1993)', 'The Luwians(2003)', 'Luwians and Lydians(2003)' dinêrê wê, rengê pêşketina demên mitannîyan û bandûra

wan bi zêdeyî dibînê. Zimanê luwian wê weke rengê zimanê mitannîyan bê û wê, çavkaniya luwian wê ew wê biafirênê. Weki dinî wê luwianî wê, di temenê bawerî, felsefe û hwd de wê, weke di rengê nixên mitrayî de bijîn wê, dîmenek ji gotinên wan ên ku wê, Melchert di xabatên xwe de werênê ser ziman wê bê dîtin. Luwianî wê heta herêmên arzawa ku wê piştî weke herêmên komageni jî bin wê li wan bi serdestî wê bijîn. Wê, çanda wan a mitannîyî wê, bi bawerîya wan re jî wê were dîtin. Lê weki din wê minaq wê *çanda kupapa* ku wê di nava mitanniyan de hê serdest bê wê, bi wan re wê pêjnên wê yên xêzkirî ku wê heta roja me wê weke bermehî wê bimênin wê were dîtin.

Her çendî ku em bahsa pêşketina mitrayîyê bikin weke pêşketinek nû jî lê wê pêvajoyek wê ya serwerî û herêkirinê wê derbas bibê. Di wê navberê de jî wê, bawerîyên kevneşopî ên herêmê wê bijîn û wê di wê temenê de ji nûve wê bên şîrovekirin û ankû bi hev ve wê werina girêdan.

Mitra bixwe navê wî bixwe di kurdî de wê were wateya 'ya rayê xwe li binê ardê berdayî' û ankû ku wê di wateya 'koka min' de wê karibê were şîrovekirin bi gotina 'min ra' û ankû 'rayê min' re wê karibê were fahmkirin. Di wê temenê de wê li ser temenekê ku wê were wateya kokê wê di wê çerçoveyê de wê were şîrovekirin. Weki din bi şîroveyên ku wê bi mitra re wê werina kirin wê di rengê de wê ew weke kesekeyekê ku wê navê wî di wateya 'pîr û ankû kal' de were şîrovekirin wê were dîtin. Weki din wê li ser navê û 'mehr' wê weke ku em di nava berhemên ahmedê xanî û hwd de jî dibînin wê bi gelek filosofên herêmê ên kurd re bi navê wî û şîroveyan dibînin. Weke ku wê çawa ku wê piştî wî bandûra zerdeştîyê wê hindistanê û hwd wê herê wê berî wê ya mitraismê jî wê heta wan herêman wê bigihijê.

Li gorî di xabate Paul A. Cartledge a bi navê "Inventing the Past: History v. **Myth**(2003)"de wê were ser ziman wê, arzawa wê weke navendek luwian bê û wê bi bandûra wan ya li hittitian û heta li mitolojiya girêkê wê, hebê. Cartledge wê şîroveyek dirêj wê bi hevve bi girêdana mittanî û hittitian a bi hev ve wê bikê. Weki din wê tîkiliya rituelên baweriya kizzuwatna ku wê werênê ser ziman wê bi wê ve girêdayî wê di çerçoveya giştîya pergale baweriya giştî a herêmê de wê werênê ser ziman. Pêvajoyên baweriyê ji demên mitolojiyê û heta wê demê wê bêgûman wê giring bin ku mirov bikê mijare xabatekê û li ser temenê rastteqniya herêmê û rengê pêşketina wê bi awayekê rastin wê werênê ser ziman. Li vir em ber ku em mijare xwe tenê bi aliyê felsefeyî

ve bi sînor digirin emê van aliyan zêde nûha nekevina nava wan û hanîna ser ziman de.

Lê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya wê rengê baweriyê ji mitolojiyê bi ber pêvajoyên mîtolojiyê ve çawa bûna û hatina jinkirin û çawa pêşketin wê ew jî wê, weke aliyekê din ê giring ê ku ew were fahmkirinê wê biafirênê. Di vê nûqtayê de wê mitrayî wê, derkeve li pêş ku wê çawa wê berê wê xatê wê bi ber pêvajoyên rengê hizirkirina felsefeyî ve wê bide dîyarkirin û birin wê karibê bi wê re were dîtîn û **fahmkirin**.

.Bandûra **mitrayî** wê di warên hizirkirina bi rengên hizirkirinên weke yên bi ber felsefeyê ve diçin wê di wê temenê de wê ji ya ku em dizanin wê zêdetirî wê hebê. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên hizirkirinê ên mitrayî wê ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê weke pêvajoyek giring wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Ew jî wê di wê temenê de wê ji aliyê xwe ve wê dema ku mirov wê bi çerçoveya wê re wê fahmdikê wê weke pêvajoyek peresendinê a li ser hizirkirinên mîtolojikî û hwd re bi ner pêvajoyên hizirkirinên dervî wê ên bi rasyonali ve jî bê. Wê di wê temenê de wê şîroveyên bi astrolojikî wê di şê awayan de wê bi wê temenê wê werina dîtîn. Yek wê bi temenekê kosmolojikî û wê bi cismên azmanî û hwd ve wê girêdane wê bê. Ya din wê bi kirin, xûy û rewşên me yên jîyanî ên nava jîyanê ku em dikin bi jîyankirinê û hwd re didina nîşandin ve wê girêdayî bê Aliyê din ê sêyem jî wê di wê temenê de wê li ser temen û rengê fahmkirinê wê bi wê re wê, weke rengê şîroveyî, tefkirkirinî, û tefsirkirinî ê bi serê xwe ku wê bi hizirkirinê û hwd re wê werênê ser ziman bê. Di temenekê de wê, bi demê re wê şîroveyên ku wê werina kirin wê bi demê re wê bi zêdeyî wê li ser temenekê hizirkirinê wê bi wê re wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Pêvajoyên astrolojiya mitrayî wê di wê temenê de wê, li serê aliyekê wê mitoloji wê wê bi têngînên wê yên gerdûnî û kosmolojikî û hwd wê hebê. Lê wê ji li serê aliyekê wê yê din jî wê, jîyan kirinê ji jîyanê û fahmkirina wan, ji wan re dîtina sedemên rast û dîrûst, hewldanê fahmkirina rengê wan ên fahmkirinê, û her wusa wê weke aliyekê din ê zêde giring ku wê di dewama wê de wê were fahmkirin wê çawa wê kirinek û rengê jîyanî ê xûyî û rewşî wê çî encamê wê di jîyankirinê û ankû nava jîyanê de wê bi xwe re wê werênê wê li wê were lê hizirkirin. Di nava wan herdû aliyan de wê sazûmana astrolojiya mitrayî wê weke çerçoveyek aqilî a bi rasyonali pêşdikeve wê di navika wê de wê cih bigirê. Wê herdû aliyan

wê bi encamên wan re wê di xwe de wê dem bi dem wê bigihênê li rengên fahmkirinê û şîroveyên nû. Di wê temenê de wê li ser felsefeya kirinê re wê, bi wê re wê aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman. Minaq wê, weke 'di xewnê de dîtina mirov goreyek serê qatîyayî di lingê de bê' wê nîşanaka dahatinaka li dest bê û ew dahatin wê karibê li gorî rengê şîroveyê bi başî û nebaşî were dîtin. Wê dema ku wê, mirov di xewnê de bibênê ku dinanê mirov bikeve wê, weke nîşanaka mirina kesekê ji dora mirov wê bê dîtin. Yan jî wê weke nîşanaka êşê wê were dîtin. Yan jî çendî ku wê dawat wê weke cihê dilxweşiyê jî bê wê, di xewnê de dîtina wê weke mirina kesekê ji malê û nîşanaka xemginiyê wê were dîtin û wê were şîrovekirin. Di wê rengê de wê, kirinên di nava jîyanê de wê yek bi yek wê bi cismên ku mirov wan dibînê û bi çi awayê dibînê jî wê, bi wê re wê di regekê de wê bi wê rengê wê were biwatelêkirin û wê were fahmkirin.

Ku mi mirov ji kîjan aliyê ve jî lê bînerê wê dikarê wê bêjê ku wê, demên astrolojikî û rengê hizirkirina wê a bi mitrayîyan wê demek mitolojikî wê li şûn xwe wê bidina hiştin. Weki din wê, bi pêşketina wan re wê êdî wê bi dema têrzanînbûna wan re wê êdî wê, ew jî wê demek bi aqilê rasyonalî di nava jîyanê û bi rengên fahmkirina nava jîyanê a bi wê temenê û rengê teybet ê şîroveyên xwe re wê bi wê re wê werina li holê.

Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê pêvajoyên wê yên fahmkirinê wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, bi encamên wê re wê di regekê de wê, xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Mitrayî pergale wan ya hizirkirinê wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê di xwe de wê bi du awayan di destpêkê de wê dikarê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê, bi wê re wê, xwe di regekê de wê, bi rengê hizirkirinek jîyanî ku wê bi tefsirkirinên ji nava jîyanê wê were kirin bê. Di dewama wê de wê, weke aliyê wê yê din jî wê, mijare fahmkirinê a bi têgihên weke yên rasyonalîteyê û hwd bê. Wê di wê temenê de wê, fêrbûna tiştê weke wê fahmkirin û bi wê re wê hanîna ser ziman û yan jî di wê de lêgerîna wateyên cihê wê, di nava wê pêvajoya hizirkirinê de wê di regekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di nava jîyanê de wê dema ku wê li ser kirinekê re wê, şîrove wê di wê temenê de wê were pêşxistin wê di wê şîroveyê de wê sê alî wê werina dîtin ku wê li berçav wê were girtin. Yek wê têkiliya nava şîroveyê bi hişmendî ku wê werê kirin û pêşxistin bê. Aliyê din ê

duyem ku wê, li ser temenekê bi sedem û encamê wê bi levkirinekê wê were hanîn li ser ziman bê. Aliyê din ê sêyem jî wê di wê çerçoveyê de wê, şîrove wê bi wê hevqirtiniya xwe re wê, tenê wê bi wê jînkirinên me yên di xwe de ên bi şîyarî û ne şîyar bê, dîtînen me yên bi xewnî û ne bi xewnî bê, kirin û rewşên me yên jîyanî û hwd ve girêdayî û li ser wan ku ew hatî bi temen kirin wê were ser ziman bê. Di wê rengê de wê, şîroveyek bi me ve girêdayî wê di wê temenê de wê di nava jîyanê de wê were kirin. Ev şîrove wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê ji wê gelek aliyên ku em bi teybetî wan dikarin fahmbikin wê bi wê re wê, hebin ku ew werina fahmkirin wê hebin. Aliyên weke levkirinê û hwd wê di wê temenê de wê hebin. Wê di wê temenê de wê levkirina mantiqî ku wê were lêgerin wê bi têngîna ku ew li gorî wê şîrove bikin re wê di levkirinekê de wê ew çawa wê were fahmkirin wê weke nûqtetek wê ya girêdanê ku wê li ser têngîne mantiqî û hwd re wê, bi wê re wê were lêgerîn bê. Lê ji aliyê din ve jî wê bi kiriniya me ya jîyanî û rewşa jîyanê re wê di awayekê de wê rasyonalitya wê ya fahmkirinê wê hebê ku ew li wê dihê lêgerin. Weki din wê dema ku wê şîrove wê werina kirin wê xosletên mirovî ên rasonali ku mirov dikarê wan pêşbixê, bide nîşandin û hwd wê li berçav wê werina girtin bin.

Di derbarê têngînen mitrayi de wê heta roja me wê bi zêdeyî wê li ser hinekî aliyê mitrayiya olî re wê, hin şîrove li ser temen û esasê bandûra wê ya li pêvajoyên olî ên weke li xiristiniyetê û hwd wê, werina kirin. Lê ji aliyê felsefeyî ve û ankû mitrayiya felsefî ve wê zêde mirov wê rastî ti şîroveyên ku wê di wê temenê de wê bi navê wî werê kirin û pêşxistin wê newê. Dîroka mîtra jî wê di derbarê wî û dema wî û gelek aliyên hizra wî, bawerîya wî de wê, ne zelalî wê hebin. Di gelek awayan de lê wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê dibînê ku wê li ser hinek bermehiyên ku wê, li şûn mana weke bi têngînî û bandûrî û hwd ku wê werina ser ziman wê di wê warê de wê di derberê rengê hizirkirin û bawerîya mîtrayî de wê, têngînekê wê bide dîyarkirin. Weki din di derbarê têngîna wî ya felsefî de jî wê temenekê wê hizirkirinê wê karibê ji me re çêbikê. Heta roja me wê hinek vegotinên ku wê di nava kurdên êzdayî de ku wê kevneşopîya mitrayî wê bi gelek minaqên wê di nava wan de wê bê jinkirin wê werina ser ziman wê hebin. Minaq wê têngîna têngîna weke mijare *gûrandîna ga* ku wê di nava wan de wê weke kevneşopîyek pîroziya wan jî wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin wê di wê temenê de wê, li ser temenekê têngînek monist wê bi awayekê wê were şîrove kirin û wê were hanîn li ser ziman wê bibê. Minaq wê di wê temenê de wê dema ku wê bahsa

gûrandina ga´ a mitra wê were kirin wê bê gotin ku wê di nava baweriya mitra wê de wê ga wê pirr pîroz bê. Wê hertimî wê di male wî ya mazin de wê cihekê zêde baş xamilandinî û adilandinî wê ji gayê wî re wê were vaqatandin û ew weke yazdanekê wê were pêşwazî kirin. Lê rojekê wê dema ku wê deerî dimênê vekirî wê gayê wî ji malê bi ravê û wê herê. Li ser wê dihê gotin ku mitra wê bigihijê wê bawerîyê ku wê ´yazdana ser min û te re hebê ku min jî û te jî afirandî´ ya bê. Li ser wê re wê were ser ziman ku wê mitra wê ji wê bigihijê têgîna ´yekitiya xwûdê´. Di wê çerçoveyê de wê gelek şîrove wê, li ser yazdanê wî ´mihr yasht´ wê hebin û wê werina kirin. Ew ji wê digihijê wê têgîna yazdanê xwe ku wê çawa wê di wê temenê de wê, ew wê weke yazdanekê mazin bê.

Di dewama wê de wê, têgîna gîyanî a yazdanî wê hin bi hin wê dervî darêjkê wê bê kirin û wê li azmana bi cihkirina wî re wê, di renekê de wê dervî hemû rengên salixkirî ên bi têgînî ku wê li ser rûyê ardê wê were kirin wê bê hiştin.

Di wê temenê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têgîna yazdanî wê di awayekê de wê berî wî jî wê di awayekê de wê pêşketî wê hebê. Ji nava têgînên nivîskî ên berî mitra jî mirov dinerê ku wê gotinên weke navê yazdan û ankû goitna ´yazdan´ û ankû ´yazda´ weke navê xwûdê wê pênamebikê wê werina ser ziman wê hebin. **Di** aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, mijare fahmkirina aliyê olî ê mitra ku wê were tefsirkirin wê di wê temenê û rengê de wê di renekê weke ku wê di temen û çerçoveyek monistî de wê were şîrovekirin û wê werê hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Lê di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare yazdanî wê, di wê temenê de wê, weke mijarek temenê têgîna yexwûdayî wê bi wê re wê derkeve. Ev wê di dawîya demên hûrî û di destpêka demên mîtannîyan de wê li kurdistanê wê weke demek destpêkî wê pêşkeve û wê, di renekê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê bandûra wê li gihiştîya herêmê wê bibê. Pêvajoyên wê yên pêşketinê ên ku wê bi wê re wê bibin wê li ser wê temenê wê êdî wê bi wê re wê bibin. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê piştîre wê bandûra wê bi encam û pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê bi temen bibê. Wê li ser wê temenê wê mirov karibê wê bi demna dirêj ên ne kêmi milanyumekê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê û pêşveçûnên wê re wê, di renekê de wê werênê ser ziman. Mitrayî wê dema ku mirov wê,

pêvajoyên wê şîrovebikê wê demên wê yên destpêkê wê bi pêvajoyên ji mitolojiyê bi ber hizirên xwezayî û bi wê wan hizrên xwezayî re pêşketina şêwayekê astrolojiyî li ser wê temenê têngîna xwezayî bi hizrên wê re wê, dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di demên wê yên dawî de jî wê, cihê wê şîrovebikê. Demên wê yên dawî jî wê ji pêvajoyên astrolojiya-hizir-felsefe wê bi ber pêvajoyên felsefeyê ve wê, bi demên wê yên pêşketinê re wê werênê ser ziman û wê di wê temenê de wê, di rengê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Minaq ji aliyê olî ve wê weke dagera wê ku mirov dikarê werênê ser ziman wê mijare gûrandina ga' wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, dikarê wê werênê ser ziman. Ev mijare wê bi serê xwe wê têngînekê wê bide me ku wê serwerîya demên mitolojiyî wê di dema wî de wê, ji wê zêdetirî wê, demek felsefeyî û bi aqilê rasyonel ku wê pêşkeve û wê hikmetê xwe wê bide dîyarkirin wê pêşkeve û wê hebê. Li ser wê temenê wê mijara gûrandina ga, wê têngînek zêde xort wê di reng û awayekê de wê bi xwe wê re wê bide dîyarkirin.

Mitrayî wê bi bawerîya gîyane nemir re wê bawer bikin. Weki din wê têngînên weke ku em di dema zerdeşt de ên weke *sraosha* û *rashnu* wê di dema wî de jî wê weke nirxna ku wê bi wan wê bihizirin bin. *Rashnu* wê di wateya haqaniyetê û ankû wekhevîyê de wê di rengê de wê were şîrovekirin û wê di wê temenê de wê, bi felsefeyî wê bi derfet bê ku mirov gelek têngîn û aliyên hizrî ji wê fahmbikin. Di awayekê de wê, li ser temenekê zelal û safîtyê, dûrûstî û girêdanek rast re wê, têngîna *sraosha* wê bi heman rengê wê bi wê re wê derkeve li pêş. Li ser wê temenê wê di awayekê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hinek şîroveyên ku mitrayî wê li ser mitra re wê bikin wê mitra wê weke gîyane rohnîyê û rastîtyê wê şîrove bikin û wê werênina ser ziman.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê gelek tefsîrên ku wê bi mitra re wê werina kirin wê bibin. Di aslê xwe de wê di çerçoveya têngînek felsefeyî de wê dema ku em mitra û pêvajoyên mitrayiyê şîrovebikin û werênina ser ziman wê, dikarin di dewama wê de wê werênina ku ser ziman ku wê bi wê temenê wê li ser temenekê salixkirina rastiyan wê di rengê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di aslê xwe de wê ji destpêkê ve wê bi mitra û hizra wî re wê, were dîtîn ku wê çerçoveyek pergali a bisazûmanî wê, bi teybetî wê biafirê. Di wê temenê de wê, çendî ku wê çanda demên mitraismê em ji aliyekê ve wê ne di rengê mitolojikî de jî wê werênina ser ziman jî lê ev rengê mitolojiyî ku wê bi wî re wê were ser ziman wê ji ya demên xwe yên

berê ên bi têtgîna mîtolojiyê ku wê hebê wê hinekê cûda wê xwediyê hinek xosletên bi xwe re bê.

Çanda mitra a civakî wê di rengekê de wê, pêşkeve û wê di wê temenê de wê li ser temenekê hîyararşîyî a civakî wê xwe bide dîyarkirin. Wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giirng jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê bi wê re wê, bi awayekê rengê watelêkirinê û hwd ku wê pêşkeve wê bi wê re wê, di rengekê de wê, xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di çerçoveya aqilê mitrayîyê de wê mirov dibînê ku wê, têtgînên ji jîyanê wê bi afirandina wan a bi hizirkirinê û hwd re wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê mitrayî wê, di rengekê de wê, weke ku wê çawa wê, piştî zerdeşt re wê dema med wê li ser wê çanda wî pêşkeve wê bi heman rengê wê di demên hûrîyan de wê bi heman rengê wê li ser çand û hizra mitra re wê, rengê wê di demên mîtannîyan de wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, dema mitannîyan wê demek teybet bê. Wê ev dem wê, ji aliyekê ve wê, dîmenên çand û kevneşopîyên hizirkirin û jîyanê ên demên berî wê jî wê di wê de wê were dîtîn. Lê wê di wê demê de wê mîtrayî jî wê pêşkeve. Mîtrayî wê tenê wê weke ekolek hizirkirinê a ku wê di nava wan de wê xwe bide pêşxistin û wê hin bi hin wê pêşkeve û wê derkeve li pêş bê. Ev demên ku wê hin bi hin wê di dema mîtannî û piştî wan re wê werin wê di rengekê de wê, di wan de wê rengekê aqilî ê ku wê taqabûlî ya aqilê felsefeyî û hwd wê bikê wê derkeve li pêş. Weki din wê kevneşopî wê pêşkevin wê erkên rêgezî wê bi xwe re di çerçoveya li gorî wê jîyankirinê de wê werênina li cih. Di wê temenê de wê mirov dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê bi wê re wê, di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê, rengê hizirkirinê mîtrayî wê aliyê kevneşopî û rêgezîya wê jî wê di awayekê hizrî de wê bi xwe re wê, weke ji aliyekê ve weke temenekê çavkanî wê, bi wê re wê werê dîtîn. Di wê temenê de wê, were ser ziman. Wê di rengekê de wê, di rengê hizirkirinê li ser jîyanê, gerdûnê û bûyina wê de jî wê, hizrên wê di rengekê weke ku em heta roja me di nava êzdayiyê de dibînin wê weke 'pêşî ku wê hemû wê weke avî bê û piştê wê bimeyê' hwd re wê were ser ziman.

Mitrayî wê di demên kevnera de wê bi zêdeyî wê weke ku mirov wê dibînê wê, bi zêdeyî wê bi aliyê xwe yê felsefeyî jî wê derkeve li pêş. Di wê demê de wê bi sazûmanek zêde pêşketî a bi hizir re wê were û xwe bide dîyarkirin. Weke ku wê di kurdî de wê were bi navkirin bawermendên mitrayî ên bi navê 'metran' wê, li ser wê temenê wê,

şîroveyên ku ew dikin wê, çerçoveyek giştî a felsefeyî wê biafirênin. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, weke kesna bi zane wê derkevina li pêş. Di derbarê zanîna mitrayî a di derbarê demê, gerdûnê, mirov, jîyanî, hebûnên hena, hebûna gîyanî û hwd de wê, bi wê werênina ser ziman. Çerçoveyek zêde pêşketî a astronomikî wê heta ku wê mitraism wê wer demên kevnera wê bi wê were pêşkeve û wê aktiv bê. Wê li ser wê temenê wê, hewldanên bi fahmkirinên stêran, azman, û gerwerkên din wê li wan wê were hizirkirin. Biqasî ku em ji nava vegotinên ku wê di derbarê hizrên mitrayî de wê di nava êzdayiyên kurd de wê were vegotin mirov dibîne ku wê, bawerîya mitrayiyan wê bi gerdûnên din ên ku ew dervî wê gerdûna ku em di wê de dijîn ku ew hena wê hebê. Wê di wê temenê de wê, di mejiyê xwe de wê hewlbidin ku wê, xwe bigihênina li wan. Li wan dihizirin.

Di demên felsefeyê de wê, di wê rengê de wê bi zêdeyî wê ji wê aliyê ve wê were lê hizirkirin. Wê aliyekê din a ku wê weke aliyekê giring a mitrayiyê bê wê, bi têgînên wê yên astronomikî, astrofizîkî û astrolojikî û hwd re ku wê di zikhev de wê xwediyê fahmekê bin wê, bi wan wê aqilekê ku wê tiştê bi tiştê re wê li ser temenekê xwezayî wê şîrovebikê wê pêşkeve û wê hebê. Wê di wê temenê de wê, ev aqil wê bi demê re wê demên pêşketinê û têrbûnê wê bi xwe re wê bijî û wê di wê temenê de wê pîrr zêde wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê mitrayî wê di wê rengê de wê şîroveyên wan ên di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê wan ji cihane mitolojîyan wê hin bi hin wê dûrbikê û wê di temenekê hizrî û zanyarî de wê li ser temenekê fahmkirinê wê bide rûnandin. Ev jî wê bi wan re wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê ku mirov wê fahmbikê.

Mitrayî wê aliyê wê yê felsefeyî wê li ser wê temenê wê hin bi hin wê derkeve li pêş û wê alaqa ya mirov wê bikişênê li ser xwe. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê, çerçoveya hizrî a ku wê biafirê bi wê re wê, êdî wê hizirkirinên li rewşên jîyanî jî w bibê. Tiştê weke tiştê hanîna ser ziman û ankû tiştê bi tiştê re wê hanîna ser ziman wê di wê temenê de wê weke du aliyên dîyardeyî ku wê ji nava hizrên mitrayiyan wê weke bi felsefeyî ku mirov wan fahmbikê bê. Herdû diyardeyên fahmkirinê wê di rengekê de wê di wê temenê de bin ku wê, di temenê pêşveçûnên felsefeya xwezayê de jî bê, Wê, di wê rengê de wê, xwe bide dîyarkirin.

Lê di wê temenê de wê, mitrayî wê dema ku mirov li wê dinerê wê ne xwediyê dîmenekê ahengbar û di yekitiyekê de bê. Wê dîmenê wê yê mitrayiya olî û dîmenê mitrayiya felsefî ku mirov pêwîsta wan ji hev cihê

şîrove bikê wê di wê temenê de wê, weke du dîmenên ku wê di aslê xwe de wê, cûda û cûda wê bina temenê fahmkirinê bin. Lê bawermendên mitrayî metran wê ew wê, di wê rengê de wê di anegekê de wê, bê dîtin ku ew çawa bi wê dihizirin û dikin ku ew ahengekê bi wê bidina çêkirin di mejyan de. Mitrayiya olî wê dîmenên wê yên cihê wê di nava civakên kurdistanî ên weke luwiani, komagenîyî û abgaari de wê, bê jînkirin. Azmûnên van herdû herêm û civakên herêmedê wê, di aslê xwe de wê pîrr zêde wê di van waran de wê tiştan wê ji me re wê vebêjin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê di awayekê de wê, civaka abgaarî wê zêdeyî wê, aliyê wan ê rûhanî wê derkeve li pêş. Di kurdî de wê gotina 'abgaarî' wê were wateya rêzaniya kalan' û ankû 'hebûna kalan a li ser serê' û hwd. Di wê temenê de ku wê were wateya 'kalbûnê' wê gelek wateyên ku wê karibin ji wê werina derxistin bin. Her wusa wateya gotina 'komagenê' di kurdî de wê bi heman rengê wê were wateya 'gel', 'civakê' 'civake gel', 'gelbûnê' û hwd re wê bi wê rengê wê gelek wateyên din jî wê karibê wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku em ji navê wan û wateyên ji navên wan gavê biavêjin û xwe bigihênina awayna fahmkirinê û pêşketinê ku ew bi wê rengê dijîn wê di wê temenê de wê, di xatekê û pêvajoyek herikîna bi dîrokê û civakî de wê, weke dû azmûnên cihê bin ku mirov wê karibê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Î ro jî wê dema ku em li nava bermehiyên ji dema komagenê dinerin wê di wan de wê pêjnên weke yên şêr, peykeliya mirovî, sere eyloyan û hwd wê derkevina li pêş. Ji wan bermehiyên ku wê li bajarên kurdistanê ên semsurê ku wê hebin wê were dîtin ku wê, di wê temenê de wê, di warên hûnerî de jî wê di wê temenê de wê pîrr zêde wê, xwedî hûner û çalak bin bi aqil û fîzîka xwe.

Di awayekê din de jî wê di derbarê hizirkirinên wan û rengên hizirkirinên wan de jî wê di wê temenê de wê, têgînekê wê bidina me. Di dewama wê de wê, bermehiyên 'balqîsê (zeugma)' wê di wê temenê de wê bi herêma ku ew li wê dijîn re wê, di awayekê de wê zêde giring bê. Bi teybetî herêma balqîsê wê hinek têgînên giring ên weke ku em dikarin pêşketina felsefeya herêmedê a kurdistanî û mesopotamîyî de wê fahmbikê wê li wê hebê. Wê hinek dibistanên ku ew di wê temenê de wê bi navê felsefeyê a demên kevnera were bi navkirin wê li wê hebin. Di wê temenê de wê, ev herêm wê hê jî wê di wê temenê de wê, weke herêmek sergirtî û gelek pêşveçûnên ku ew li wê bûna wê li bendî ronikirina xwe bin.

Di awayekê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê herêma balqisê wê weke herêmek navendî a perwerdeyê jî bê. Wê di wê temenê de wê dema ku wê, li rengê pêşveçûnên ku wê li wê herêmê bûna û wê heta roja me di nava xalkê de li kurdistanê wê bahsa wan wê were kirin wê ji wan wê ev wê bi rehetî wê di awayekê de wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê navenda balqisê wê navendek giring a herêmê bê. Wê di wê temenê de wê, giringîya wê ne tenê wê bi cihetiya wê re wê hebê. Wê ji wê zêdetirî wê weke herêmek ku wê li wê zêde pêşveçûnên felsefeyî ên herêmê ku wê bibin wê bibê bê.

Li ser wê temenê wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê weke herêmek navend bê. Heta demên lydia û şerê wê yê bi medan re wê, ew dema balqisê a rohnî wê xwe bide domandin. Piştî wê di demekê de wê li ser temenê hevpeymanîya aşîfîyê wê weke herêmek navend di nava herêmên med û lydiyayîyan de wê bimênê. Piştî ku wê medî birûxin û kîrus wê herîşî herêmê bikê wê ew wê deverê jî wê zirarek mazin wê bidîyê. Heta ku wê gelek deverên li hewirdorê wê werina kavilkirin. Herêm wê piştî wan seferan wê di awayekê de wê, êdî wê, weke ku wê alaqa û heya li xwe wê hin bi hin wê windabikê. Lê ev herêm wê di demên kevnera de wê, hertimî wê weke herêmek ku wê hertimî wê zaneyên demê wê xwe bigihênina li wê û wê li wir wê, fêrî gelek tiştî û zanyariyên di derbarê zanîna herêmê de bin. Mirov dikarê **balqisê weke iskenderîya herêmê** jî wê bi nav bikê û wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê weke çava ku wê di roja me de wê, iskenderiya bi wê bi pirtûkxaneyîya xwe ya dîrokî re wê were bi navkirin û ser ziman bi berhemên di wê de berhevbûyî wê, di rewşek bi wê rengê de wê, weke navendekê wê balqis wê weyneke wê bi xwe re wê di renekê de wê li herêmê wê bide dîyarkirin. Balqis û ankû zeugma wê bermehiyên ku wê weke bi hêt û ardên bi mozaikê naqşkirî ku wê werina dîtin wê di renekê de wê, şêwayekê mîtrayî wê bi xwe re wê di renekê de wê bide nîşandin. Di aslê xwe de wê, ji wan bermehî û rengên wê yên ku mirov dikarê fahmbikê wê di wê rengê de wê weke ku wê were dîtin wê çerçoveyek navendî wê li wir wê pêşkeve. Mîtrayî wê di demên wan ên kevn de jî wê ew wir weke navendek zanîne wê bi karbênin. Bîqasî ku mirov dibîne wê ev dem wê taqabûlî demên mîtannîyan wê bikin û wê di wê temenê de wê, di renekê de wê ev weke herêmek navendî a mîtannîyan jî bê. Wê di dema wan de jî wê di wê rengê de wê xwediyê hebûnekê bê. Piştî roma wê werina herêmê wê, zêde wê, herêm wê, êdî wê, bandûra wê, nemênê. Romayî wê temenê

tirsê ên li herêmê çûn û hatina wê biafirênin. Piştî kêmbûna bandûra romayîyan û di wê dema navber a ku wê bi ber dema derketina li holê a iskender ku wê bibê de wê dîsa wê weke ku wê zindî bibê. wê vêcarê wê ew zindîbûn wê di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibênê wê, zane û filosofên demê jî wê bi xwe re wê bikişênê li herêmê. Di wê temenê de wê, ev herêm wê, di awayekê de wê, ji wê aliyê ve wê giring bê ku wê gelek bermehiyên giring wê li ser temenê pêşketina herêmê û bandûra çanda demên mitrayî, mîtannî û ku wê çawa wê li herêmê bibê wê weke bermehiyek wê jî bê. Ber vê yekê ev herêm wê di wê temenê de wê, di demên kevnera de wê, çawa wê weyneke bileyizê wê di aslê xwe de wê di demên hemdem de wê tûnakirina wê bajêrê wê weke ku wê newê xwestin ku ew derkeve li holê wê, intûbayekê wê bi mirov re wê çêbikê.

Li ser wê temenê wê hinek gotinên weke ev bajarê **balqîsê û ankû 'zeugma'** ku wê ji aliyê "Selevkaya Euphrates" ve wê werê avakirin jî wê zêde mirov nikaribê wê weke rastiyeke dîrokî wê herê bikê bê. Ber ku ev dever wê berî wê bi gelekî wê di wê temenê de wê, meju û dîrokek wê ya zêde kevn wê a ku wê heta demên mîtannîyan wê herê wê hebê. Di aslê xwe de wê weke deverek kevnera a nîşanaka mitannîyan jî ku wê werênê ser ziman wê rast bê. Balqîs û ankû zeugma wê ji xwe wê weke bajarekê ku wê di dema komagena de wê bi zêdeyî wê weke bajarekê mazin ku wê çanda wê jî wê di wê de wê bicih bê û wê derkeve li pêş bê. Wê dema ku em herêmê baş fahmbikin wê herêm wê bi aliyê wê yê rojavayê kurdistanê ê ku wê heta afrinê wê herê wê bi qadek mazin re wê, têkiliya wê hebê. Herêm wê bi temenî wê di wê temenê de wê xwediyê çandekê bê û wê di wê temenê de wê xwediyê çerçoveyek keyenî bê.

Herêm wê weke ber ku wê herêm giring bê wê, di demên mitannîyan de wê, keyên hittitî wê bixwezin ku ew li wê serwer bibin. Ev herêm jî herêmên entebe roja me û heta afrinê wê weke herêmek û bajarekê bê. wê bi hev ve û weke axa hev bê. Wê dema ku em bixwezin wûcana balqîsê fahmbikê wê di nava wê çerçoveya ardnigarî û encamên wê yên dîrokî de wê hilde li dest û wê fahmbikê. Piştê wê, roma wê bixwezê ku ew li wê serwer bibê piştî ku ew dihê herêmê. Ber ku ewder navendek çandî û bawerî a mitrayiyî jî bû. Bandûra wê zêde hebû. Piştî ku ew li wê serwer dibin êdî wê li komagene jî wê serwer bibin. Piştî wê gelek caran wê, herêm wê êdî wê dest bigûharênê. Di demên hatina iskender de jî wê dest bigûharênê. Piştê wê di dema sasanîyan û roma de jî wê di nava wan de wê dest bigûharênê. Keyê sasanî Şapûrê yekem bo ku ew li ser

herêmê zêde bi bandûr bibê wê bixwezê ku ew wir bikê bin desthilatdariya xwe û wê, pêvajoyek hêrîşê li wê bikê û wê ji destê roma wê bigirê. Di nava wan çûnûhatinan û dest gûharandinan de wê herêm wê gelek xosletên xwe yên çandî û bawerî û hwd wê winda bikê. Wê di wê de wê bi zêdeyî wê gûharîn wê bibê.

Lê ev herêm wê weke ku em kifşdikin wê bandûra wê bi zêdeyî wê di temenekê felsefeyî weke bi navendî ku ew ber ku ew li wê rewşek pirtûkxaneyî heya bê wê di demên kevnera de wê, bi wê re wê were dîtîn. Heta ku wê hinek vegotinên ji nava cihûtiyê wê, têkiliya wê bi banûya seba balqisê re wê dênin. Li gorî ku wê were gotin wê, bandûra wê zêde bibê û wê heta eritre, etyopya û bakûrê yemenê jî wê bahsa hebûna wê were kirin. Koka cihûyên li etyopyayê wê weke ku wê were bilêvkirin wê heta wê demê wê, were herê. Li gorî ku wê were bilêvkirin wê têkiliya balqisê wê bi suleyman û ankû 'solomon' re wê bê danîn û wê di wê temenê de wê, ew wê, ji aliyê cihûyên etyopi ve wê weke bavkal wê were hasibandin. Cihûyên etyopi wê ji balqisê re wê navê 'bergama' jî wê bikarbênin û navê bergama jî wê li herêmên balqisê wê di rengekê de wê, were dîtîn ku wê were bikarhanîn.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov hinekî dîroka herêmê lêbikolê wê di wê temenê wê gelek rastiyên ku wê bi herêma balqisê ku ew hê sergirtî mana wê werina derxistin li holê. Di wê temenê de wê ev rastî jî wê di çerçoveya dîroka herêmê a felsefeyê, û zanîna de de jî wê giring bê. Bandûra mitrayiyê wê di wê temenê de wê, bi bandûra wê ya li pêşveçûnên demê ên cihûtiyê jî wê di rengekê de wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, mitrayî wê, di awayekê de wê, têgîna yekxwûdayî wê, weke ku wê bi pêjna mitra a 'gûrandîna ga' re ku wê were ser ziman wê bi awayekê zêdeyî wê hebê û wê derkeve li pêş û wê ev wê, di wê temenê de wê di temenê pêşveçûnên bi olî ên yekxwûdayî ên di wê rengê de wê bibê jî wê bandûra wê bibê. Di wê demê de wê ji xwe mitrayî wê ne tenê li kurdistanê û ankû mesopotamiya wê weke têgîn, felsefeyî û olî a serwer û serdest bê. Wê li herêmên li dorê ên weke anatolia û hwd jî wê di awayekê de wê bi zêdeyî ew bandûra wê hebê. Dema ku wê, roma wê were herêmê wê pêşî wê bi wê re wê hevnasinê wê bikê. Ber vê yekê wê gelek girtinên ku wê bina temenê çerçoveyek têgînî a olî bi sazûmanî li ser têgînên wê yê mitolojîkî ên roma re jî wê, bi wê re wê di rengekê de wê bi bandûra aqilê felsefeyê ê demê re wê bibê. Dema ku em li penteona roma dinerin wê yazdanên wê bi zêdeyî wê çawa wê di temenekê aqilî ê rasyonel de wê bèn şîrovekirin û wê di wê temenê de wê ji wan re wê

bawergehan wê çêbikin wê hinekî wê di temenê wê de wê ev bandûr wê bi zêdeyî wê hebê. Wê di temenekê têtîne felsefî û yekxwûdayî de wê, bi yazdanên xwe yên mitolojikî re wê, salixkirinan wê bikin û wê di wê temenê de wê, di renekê de wê ji wan re şîrove û têtînan wê werênin li ser ziman.

Di aslê xwe de wê, ev wê, di renekê de wê, weke pêvajoyek giring a bo pêşketina mitra jî bê. Di wê temenê de wê, yazdanên mitolojikî gelemperkirina wan di têtînê de wê, di wê rengê de wê, di temenekê gerdûnî de ku wê ew wê bêt hanîn li ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê rê li fahmkirinên nû wê vekin.

Di awayekê de wê, ev wê bi heman rengê wê, piştî mitraismê û zerdeşt wê, li girêkê li ber bahre reş jî wê were dîtin. Wê di wê temenê de wê bi şîroveyên gerdûnî li ser yazdanên xwe yên mitolojikî re wê, di wê temenê de wê bê kirin. Lê em wê di awayekê de wê werênina ser ziman ku wê gerdûnkirina yazdanan û piştî jî ser rûyê ardê bilindkirina li azmanan wê ardê wê bi awayekê wê ji mirovan re êdî wê bide hiştin.

Mirov wê dema ku wê di wê temenê de wê li ardê li ser rûyê ardê wê bimênin wê bi bawerî û fahmkirina xwe re wê bimênin. Di wê çerçoveyê de wê êdî wê di renekê de wê, giringiyê wê bidina fahmkirina xwe. Di dewama wê de wê, dema ku mirov wê li ser rûyê ardê wê bihiş bibîne û wê xwe nasbikê wê di dewama wê de wê êdî wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin.

Têtîna astrolojiya mitrayî wê bi temenekê kosmolojikî, astronomikî û gerdûnî wê xwediyê aqilekê felsefeyî kirinî li ser temenê sedemgerîyê wê ava bê.

Mijare felsefeyê pêşketina di nava jîyanê de me hinekî li jor hanî ser ziman. Di wê nûqteyê de em ji wê nûqteyê hinekî berdewam bikin û wê werênina ser ziman. Felsefe wê, di dewama wê de wê, were dîtin ku wê, felsefe wê, di awayekê de wê, bi şîroveyên mirovan ên pêşî ên ji kirinên xwe û bi watelekirinên wan re wê hin bi hin wê pêşkevê. Wê di wê temenê de wê bi sedem kirinê, lêgerîna weke wê rasttîyê, di jîyanê de wê beremberê wê têtînê lêgerîna hebûnê, weke wê hewldana fahmkirina rewşên fizikî û hwd wê di wê temenê de wê bibê.

Aqil wê, dema ku mirov wê, pêşkeve wê, di jîyanê de wê, bahsa wê, bi zêdeyî wê, di nava kirinên me yên jîyanî û çawa jîyankirinê de wê xwe bide dîyarkirinê de wê xwe bide dîyarkirin. Pêşî wê li ser temenekê

darazî wê weke ku mirov wê çî rast bibînê û çî rast nebînê û hwd re wê, di wê temenê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê heta ku wê dem wê were van demên ku wê li ber bahre reş wê felsefe wê pêşkeve wê li giştîya asya û hwd wê pêvajoyek zêde berfireh a felsefeyê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê felsefeyên zêhnî, hiş û kirinê wê di zikhev de wê di rengekê de wê bi wê re wê pêşkevin. Di nava wê zikhevdûbûnê de mirov wê, ya baş û nebaş wê bi wê li wê bihizirê û wê ji hev cihê bikê di jîyane xwe de. Di nava felsefeyên asyayî ên weke yên zerdeştîyê, budismê, jainismê û heta hinduismê de wê, were dîtin ku wê li sînorên başî û nebaşîyê wê were lê hizirkirin. Wê di nava zerdeştîyê de wê, gihiştina têngîna başî û nebaşîya rûhanî wê, di wê temenê de wê, bi têngîna ahriman û ahûra mazda re wê, xwe bi wê re wê di rengekê de wê, bide dîyarkirin. Wê di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê bi wê re wê, xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Pêvajoyên felsefeyê wê, di nava wan rewşan de wê, bi hişbûnê û hwd re wê bidest hizirkirinê û hwd wê bikê. Di aslê xwe de wê mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, were dîtin ku wê, di demên asyaya mazin de wê, bi zêdeyî wê li ser wê temenê wê kûrbûn wê bibê. Piştî li herêmên li mesopotamya û dora wê, jinûve bi têngînek xwezayî û bi aqilê felsefeyê wê li wê bihizirê wê bê kirin. Hizirkirinên bi felsefeyî ku wê werina kirin wê di wê temenê de wê, di nava xwezayê de wê, li wê rewşa fahmkirinê lêgerînê bê. Ev wê bi felsefeyê re wê, piştî bi aliyekê din wê bi encam bibê. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê li ser rewşa hebûn û fîzîk û bûjenî û hwd re wê, di rengekê de wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê pêvajoyên felsefeyê wê êdî wê di wê temenê de wê, bi wê re wê, bide hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, yê ku wê aqil wê bi serê xwe wê bikê ku ew werênê ser ziman wê rengê hizirkirinê mitrayî bin. Di wê temenê de wê, têngînen wan ên astrolojikî wê ji aliyekê din ve wê, weke ku mirov dikarê wê kifşbikê wê, li ser têngînekê bi dîtbariya kirinên me re li wan hizirkirinê salixkirina wan û di wan de hewldana kifşkirina awayekê fahmkirinê ê bi sedemî wê, di wê temenê de wê, were dîtin. Ev jî wê piştî ku wê pêvajoyek têrzanîne wê bi xwe re wê derbas bikê wê piştî wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê, êdî rê li aqilê bi xwe û bi serê xwe fahmdikê wê vekê.

Minaq em dema ku wê bi wê bihizirin wê falek vekirn û ankû meyizendina li lê wê, çî û çawa bê? Di serî de wê, kirinek me çawa dît

wê bi wê re wê, were watelêkirin di çerçoveya têtînek weke ku wê bi başî û ankû nebaşî wê weke di wê de wê peyamek di wê de wê hebê bê. Minaq wê, di wê temenê de wê, peyame di dîtîne de wê, di wê rengê de wê, bê temenê di kirinê û gotinê û hwd de lêgerînek wateyî wê bi xwe re wê bi wê rengê wê biafirênê. Weki din wê di wê rengê de wê, çerçoveya têtîni a bi rengê salixkirina rewşan, kirinan, xûyan û hwd jî wê bi wê re wê, biafirênê. Di wê rengê de wê, di regekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare falvekirinê wê di wê temenê de wê li ser gotinê re jî wê bê ser ziman. Gotinên weke 'te gotinek ne ji xêrê ji min re got' wê tiştêk xirab wê were serê min' û yan jî 'te gotina xwe fal li min vekir wê, tiştêk nebaş bi min bibê' û hwd wê bi wê re wê di wê rengê de wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyna ku wê bi wê re wê, di wê temenê de wê were kirin. Di nava têtîna mitrayî û piştîre di dewama wê de a zerdeştî de wê, wê di wê temenê de wê gotin ku wê çî wê were gotin wê bi armanca dana kirinekê wê bi wê re wê were ser ziman. Têtîna bi 'niviştî' di nava kurdan de ku wê weke baweriyekê wê heta roja me wê xwe bide domandin wê hinekî wê xwe bi awayekê çavkani wê heta wê demê û têtîne wê herê. Di wê rengê de wê, di wê hundirê wê, nivîştê de wê tiştîna weke gotinê ku ew wê weke bi başî û nebaşî wê tiştêkê ji mirov bixwezin ku wê bi wê armançê hatibina nivîsandin weke ji gotinên 'pîroz' û hwd wê di wê de wê, hebin. Wê di wê temenê de wê, ev ew gotin wê weke gotinek ku wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê, bi wê re wê, êdî wê weke gotinek ku ew heta ku mirov wê, bi xwe re barbikê wê, di wê temenê de wê, encamên wê bi parastinê û ankû rewşên weke bûyînên ku ew di jîyane mirov de bibin wê weke 'li gorî wê bibin' wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev wê, di nava mitrayîyan de wê, weke aqilekê pêşketî bê û wê di dewama wê de wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê temenê fahmkirinek bi aqilê kirinê bê. Aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê bi rewşa mirov aî rûhî û derûnî hwd re wê li ser temenekê gîyanî û ankû aqilî re wê, xwediyê rewşek girêdanê û fahmkirinê jî bê. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di regekê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê werênê ser ziman.

Di nava astrolojiya mitrayî de wê, astronomi wê bi zêdeyî wê xwediyê pêvajoyên pêşketinê û rewşek aktiv ku ew bi wê heya û dihê ser ziman bê. Wê di wê temenê de wê, salixkirinên dem bi dem wê li ser wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê werina kirin û wê bibin. Mitrayî wê, di wê temenê de wê bi monstrekirina aqilî re wê, di nava wê têtîna

kosmolojikî û jîyane kirinî a li jîyanê heya de wê çawa wê têkiliyek wê bi wê re wê bi hev ve wê hebê wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê di çerçoveya têgîna bandûr û bertekê de wê, ew wê, di rengê fahmkirinê de wê bi wê re wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê mirov dibînê ku wê li ser kirinên xwe re wê, sînorek ji kirinên nebaş û hwd re jî wê bê kirin û wê beremberê wê kirinên baş wê di rengê de wê, çawa wê li jîyanê wê werina zêdetir kirin wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di nava têgîna mitrayî de wê ev wê, di rengê de wê, weke rengê hizirkirinê ê ku wê di wê de wê kûr bibin jî bê. Lê wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava wê têgînê de wê, salixkirinên bi hebûnî, kirinî û hwd wê di temenekê ontolojikî û hwd de wê di zikhev de wê, di awayekê de wê werina kirin. Wekî din ev rewş wê, dema ku wê bên kirin wê ber ku wê di temenê bawerkirinekê de wê bibin wê awayekê xort ê motive û ankû hoyandinê bixort wê di hebûna mirov de wê bi mejî, derûnî û hişê mirov û hwd re wê bi mirov re wê bide çêkirin. Di wê rengê de wê mirov wê bi wê motivebûyinê re wê li wê bihizirê û wê ew wê bikê. Motive wê, di wê temenê û ahengê de wê bi hizirkirinê û hwd re wê di rengê de wê bi wê re wê, bibê û wê were ser ziman. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Gelek kirinên mitrayî ku wê heta roja me jî wê, li kurdistanê di nava civake kurd de wê hê ji wan wê were bahskirin û ankû wê, di wê temenê de wê bina mijare şîrovevên civatî wê hebin. Ber vê yekê wê dema ku em wê çerçoveya şîrovevên li ser têgîn û felsefeya mitrayî re wê pêşdixin wê hinekî wan jî li berçav digirin.

Di warê felsefeya mitrayî de wê di wê temenê de wê, aliyê wê yê xwezayî wê weke ku mirov wê bi hesanî wê dibînê wê, li pêş bê. Wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, di nava wê de wê were ser ziman. Li xwezayê, nava wê, elementên wê diafirênin, zindiyên di nava wê de dijîn û hwd wê, bihizirin û wê di derbarê wan de wê xwediyê hewldanek fahmkirinê bin. Li ser wê temenê re wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Mitrayî wê, pergale wê ya hizirkirinê wê dema ku mirov wê, li wê dinerê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser temenê xwe yê hizirkirinê wê bi wê re wê, were ser ziman. Rastîtî, dûrûstî û hwd wê weke nirxna sîyanî ên ku ew li wê dihizirin û wê li gorî wan bijîn bin.

Di temenekê kosmolojiyî de wê, di demên dawî ê ên li dora derketina zerdeştîyê de wê di nava mitraismê de wê, kosmolojiyek gerdûnî a zêde berfireh wê hin bi hin wê were dîtin ku wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giirng wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mitrayî wê, di wê rengê de wê, ku wê bi awayekê wê me ji xwe re wê hayirmayî wê bide hiştin wê pergalek gerdûnî ku wê roj weke navenda wê bihizirin û wê gelek dûnyayên din ên dervî dûnya me ku ew hena wê hebûna wan kifşbikin û wê salixbikin. Wê di wê temenê de wê, di wê warê de wê, hizrên mitrayî wê di temenekê astrofizikî de jî wê karibin bi wê rengê di çerçoveyekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Li ser têtîngên hewayê jî wê bihizirin. Gotinên weke 'ber ku girani heya mirov dikeve' û hwd wê, werênina ser ziman. Ev gotin wê giringiya wan wê ew bê ku wê bi wan wê li rewşên kutleyî û hwd wê bi hizirin û wê bixwezin ku ew li wan bigihijina encamna bi hizirkirinên xwe re.

Di warê hizrên kosmolojiyî ên mitrayî de wê, di wê temenê de wê, aliyên weke bi astrolojikî ku ew salix dikin wê di wê temenê de wê awayekê qarakteristikî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, li ser wê rengê qarakteristikî re wê, ew wê, têtîhiştinên hizrî û hwd wê bi wan re wê pêşbixin û wê werênina ser ziman. Di wê rengê û awayekê de wê di çerçoveyekê de wê bi wê re wê bihizirin û wê bixwezin ku ew werênina ser ziman.

Dema derketina zerdeştî wê di wê temenê de wê, ew têrbûnên bi zanîni û şîroveyan felsefeyî ku wê êdî wê di temenekê xwezayî de wê bèn kirin wê di nava wan û hwd de wê bibê. Wê di wê rengê de wê zerdeştî wê encamên ku wê di wê temenê de wê bi felsefeyî wê bibin wê bi wê re wê werênê ser ziman. Weke ku wê çawa ku wê piştî urukagîna wê, Gûadansî wê were û wê di wê temenê de wê di çerçoveya pêvajoyek xwenûkirinê de wê di demên gûtîyan ên dawî de wê bide destpêkirin li ser temenê rastîyê, mafûazadiyê û hwd re wê bi heman re wê, piştî mitrayî pêşketina zerdeştîyê di dîmenekê de wê dikarê wê di rengekê de wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman bê. Ji mitrayiyê û heta zerdeştîyê wê pêvajoya felsefeyî û ankû pêşketina aqilê felsefeyî ê li herêmê wê pêvajoyek kûrbûyî wê bi wê re wê were û bijî. Wê çendî ku wê li ser serêwê pergalek fahmkirinê a rûhanî wê hebê jî wê li bin wê di nava jîyanê de wê, çawa wê jîyanek bi sazûmanî a civakî wê were bi rêxistinkirin wê bi wê re wê, were dîtin. Di wê temenê de wê ev pêvajo wê, bi ji hev cihê kirina başî û nebaşîyê û di dewama wê de wê bi wê re

wê, çawa wê bi aqil wê mirov wê fahmbikê û wê bi wê re wê rêya xwe wê bibînê wê bi wê re wê, li wê bihizirê. Dema ku wê, kirinek kir, dît, û hwd wê, di wê temenê de wê mereqe ku ew bi dihê çî wateyê ku ew li wê dihizirê wê bi wê re wê di rengê de wê derkeve li pêş.

Zerdeşt wê di rengê de wê, li ser wê temenê kirinê re wê piştê wê li wê bihizirê. Minaq wê li ser kevneşopîya korbankirina ga ji yazdanê xwe re ji aliyê mitra ve wê weke çandek bawerkirinê a korbanî jî wê bibê. Wê piştê wê bê domandin. Di wê temenê de wê, her demsale wê heta wê weke ku wê heta roja me wê, êzdayî wê bikin wê gayekê wê bîn malê û wê ji dest wê berdin û wê piştê weke mitra kirî wê herin wê gayê cardin bibînin û bînin û bi gûrînin û bikin korban. Ev wê weke seremoniyek pîroz jî wê were kirin. Lê zerdeşt wê di dema xwe de wê li dijî wê kevneşopîya korbankirinê wê derkeve. Di wê temenê de wê, ew wê, li ser temenê mafê jîyanê wê bihizirê û wê bi wê re wê gotinên weke û ku ew bi wê rast nabînin ku ew zindiyek were korbankirin wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, ev wê di aslê xwe de wê bandûra xwe wê bi gelek awayên reaksiyonî wê li hemberî zerdeştî wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê zerdeşt wê bi wê re wê êdî wê li dijî korbankirinê wê di wê temenê de wê, bisekin in.

Ev çerçoveya hizirkirina zerdeştî wê, di rengê de wê piştê wê, di awayekê de wê, li ser temenê nixrên mitrayî ku ew weke 'gîyane rojê' a pîroz' re wê bihizirê û wê di wê temenê de wê weke yazdanê her tiştê dibînin û hwd jî wê were hanîn li ser ziman. Minaq wê ji aliyê mitrayiyan ve ku wê hinek rengên şîroveyan ku ew li ser mitra re dikin weke di rengê şîrovekirinê li ser 'tîtan' re ku wê were kirin wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bikirpênê bê. ev şîroveyan bi wê rengê wê karibê ji gelek aliyên ve wê, di awayekê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Lê ji aliyê pêşî ve wê mirov dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê çawa wê, bi temenekê kirinê a bi serê xwe wê ew wê were û bikê wê were ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di nava jîyanê de wê, bi xwe bawerbûnê di kirinê û hwd de wê weke ku ew wê werina ser ziman wê xwediyê 'wêrekirîya mitrayî' bin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê çavkaniya wêrekiya mitrayî wê di rengê de wê weke ku ew wê, di demên şevê de ew li derve dima û nêçîr jî dikir di demên xwe yê ciwaniyê de wê ew bê. Di nava têgîna astrolojîkî a mitrayî de wê têgîna 'tîrûkavanê' wê hinekê wê bigihijê wê tîrûkaniya mitra bixwe, ku

wî bixwe ew xwediyê wê bê û wê dema ku wê her nêçîrê wê bikarbênê. Wekî din di nava çanda mitrayî de wê şêr û mar wê pîroz bê.. Wê her timî di tefsîrên wî de wê, şêr li aliyekê û mar li aliyekê wî ku wê were danîn wê ew wê were kirin û ew di nava wan de wê weke 'key' wê were lê hizirkiriin.

Wê dema ku mirov wê bahsa felsefeya demên kevnera wê bikê wê di wê temenê de wê pêvajoyên mîtrayî ên hizirkirinê wê di wê temenê de ku wê bi ser milanyumekê re wê pêşkevin wê di wê temenê de wê, bandûra hizirkiriinên wan wê di wê de wê bi zêdeyî wê hebê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê dikarê wê bi wê li wê bihizirê. Mitrayî wê, di wê temenê de wê, wê hizrên wan ên di nava wan de wê di awayekê ku ew bi wê temenekê kosmolojikî û gerdûnî dihizirin wê bi wê re wê, ew wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê mitrayî wê, bi wê re wê, di nava têngîna xwe ya kosmolojiyê de wê tefsîrek jîyanî a nemir wê li ser gîyanê re wê bikin. Di derbarê afirandina gerdûnê û hwd de wê, mirov dibînê ku ew li wê dihizirin ku wê weke pêşî wê hemû tişt û wê avî bê. piştê wê bimeyê û wê, ji wê hişkbûn wê bibê û wê li ser wê re wê şînayî û hwd wê bibê. Wê ev jî wê bi wê re wê, êdî wê bê temenê pêşketina jîyanê ku wê li ser wê bibê bê. Di wê temenê de wê çavkaniya ku wê her tişt wê avî bê û wê piştê wê bi 'meyê' wê bi wê re ku wê were ser ziman wê, di wê rengê de wê, weke têngînek kosmolojikî a bi têngîna hebûna gerdûnê û hwd re wê li wê were lê hizirkirin û wê werê hanîn li ser ziman bê. Di temenekê kosmolojikî de wê bahsa afirandina gerdûnê ji aliyê yazdan ve wê newê kirin. Lê wê di awayekê de wê, gerdûn wê, dema ku wê bimeyê wê bandûr û hizra yazdan wê bi wê re wê, di nava mitraismê de wê were ser ziman.

Di nava mitraismê de wê, ji sê aliyan ve wê di serî de wê mirov divê ku wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê, di rengê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, demên wê yên pêşî ên li ser temenê mîtolojikî ku wê di wê temenê de wê, bi awayekê wê werina ser ziman bin. Di nava mitraisma demên pêşê de wê ew hiyararşî wê nebê. Piştê wê, di awayekê de wê, bi têngîna 'gûrandina ga' re wê, ew hîyararşî wê di awayekê de wê li ser têngînek yazdanî a weke tawabûlî yekxwûdayî bikê re wê hin bi hin wê ew wê were kirin. Ev jî wê, bi demê re wê, bandûra di awayê hizirkirinê gerdûnî de wê bide kirin. Minaq di nava felsefeyên piştê ên weke ku em bi stoayîyan, Zenon û haraklit û berî wan bi Thales re

dibînin wê li ser rêgezêkê destpêkî a gerdûnî wê bixwezin wê fahmbikin wê ji aliyekê ve wê jî wê ji wê re wê bê temen. 'Epeiron' a anaxsiomondros ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê dîmenekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di awayekê de wê, di nava têngîna mitra de wê, rengê hizirkiriina wî hem wê ji aliyekê ve wê karibê bibê temenê hizrên vegûhar ê bi felsefeyî û hem jî wê karibê bibê temenê hizirên weke ne vegûhar ên weke ku wê parmenides û hwd wê di rengekê de wê bi wê bihizirin. Minaq wê têngîna 'meyendinê' a ardê' ku wê werênê ser ziman wê bi wê re wê çawa wê êdî wê bi wê re wê pêvajoyên bûyinê weke bi zindî û şîniyan û hwd re wê bibin wê bi wê re wê were ser ziman. Ev wê, di awayekê de wê weke di rengekê de ku wê Empedokles wê bihizirê ku wê hemû tişt wê weke bi *awayekê logoyî* ku wê bi hevgirtina wan û ji hev berdana wan û hwd re wê biafirê ku wê werênê ser ziman wê ev rengê hizirkiriina mitra wê, di rengekê de wê li ser temenekê kosmolojikî wê karibê temenekê bi wê rengê ê hizirkirinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê û wê karibê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê wê bi wê rengê wê bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin ku wê, tişt wê di wê temenê de wê 'piştî ku wê ardê meyê û pê de wê wê ji wê biafirê' wê di wê temenê de wê li ser temenekê fîzîkî wê bi wê re wê were fahmkirin. Ev wê weke hizrek bingihînî a yazdanî a gerdûnî û kosmolojikî ku wê heta roja me wê di nava êzdayîyan de wê were ser ziman jî bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê dema ku mirov wê di rengekê de wê bi wê dihizirê wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman k uwê mijare hizirkirina li gerdûnê wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê bi temenî û destpêkî wê li wê were lê hizirkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava mitraismê de wê destpêk wê di wê temenê de wê, bahsa wê newê kirin. Lê wê di wê temenê de wê, ji rewşek avî meyîna ardê û piştîre bûyinên li ser wê ku ew dibin wê bi wê rengê wê bahsa wê were û bikê. Di dewama wê de wê, di nava mitraismê de wê têngînek weke ya di nava olên semewî de wê bi têngîna 'qîyemetê' û hwd ku wê were ser ziman wê di wê temenê de jî mirov wê nikaribê zêde di awayekê şenber de wê, bahsa wê bikê, çendî ku wê di wê rengê de wê weke hinek şîrove wê bi wê rengê wê werina pêşxistin jî. Rengê ku ew dihê dîtin wê bi hinek çavkaniyên kurdistanî ên weke yên êzdayî wê di wê temenê û rengê de wê karibê were fahamkirin ku wê, piştî meyendin bû û pê de wê li ser wê jîyan wê şîn bibê û wê bibê. Di nava felsefeya

mitraismê de wê tekoşîna nava başî û nebaşîyê weke ku me li jor li çend deveran wê hanî ser ziman wê hebê. Di wê temenê de wê, ew jî wê di temenekê de wê bi têngînek 'bidawîlêhatinê' û ankû 'qatîna qiyemetê' û hwd re wê newê ser ziman. Wê di wê temenê de wê bahsa tekoşînek bişitt a nava başî û nebaşîyê û piştî ku wê, dema ku wê aliyê baş wê di encama wê de wê bi serket wê êdî wê weke 'deriyê bihûştê wê li dûnyayê wê vebê û wê piştîre wê aşîtî û aramîya sermed wê were' re wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, gihiştina têngîna 'aşîtîya sermed' wê di wê temenê de wê di nava mitraismê de wê weke têngînek ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Mirov wê dema ku wê piştîre wê bi xosletên ku ew li têngîna bihûştê bihizirin wê bi wan xosletên sermed ên aşîtîya sermed wê li wê bihizirin. Wê di wê de wê hertimî weke aşîtî, aramî, wekhevî, başî û hwd ku wê serwer bin wê bi wê re wê di rengekê de wê bi rengê wê were hanîn li ser ziman. Di wê rengê de wê, têngîna aşîtîya sermed a mitraismê wê piştî wê ji gelek fahmkirinên cihê re jî wê di wê temenê de wê bê peyxam.

Di aslê xwe de wê têngîna mitrayî wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê di wê temenê de wê gelek pêvajoyên wê yên di zikhev de ku ew bûna wê, rengê wanên pêşketinê bi pêşveçûnên wan ên bi hevdu re wê, dîmenekê piralî ku mirov wê bi wê ji kijan aliyê ve wê nêz bibê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Hinek dîrokzan wê dema ku wê bahsa mitra bikin wê di awayekê de wê, li ser wê nîqaşê bikin ku wê berî zerdeşt bûya û ankû piştî wî bûya. Lê nîqaş û nîşanakên ku ew hena didina dîyarkirin ku wê mitrayî berî zerdeştî wê hebê. Nîşanakên wê yên ku mirov wê li wan binerê wê di wê temenê de wê ji nivîsên bizmarî ên dema mitannîyan minaq wê dema ku wê weke di nivîsên weke hevpaymanîya nava hittit û mitannîyan de ku wê bi navê varuna, nasatia û mitra ku wê sînda aşîtîyê xwarin bê. bi heman rengê wê bi têngînek 'hevpeymanî' wê di nava avêsta de jî wê were bi watelêkirin û ser ziman. Di aslê xwe de wê ev têngîna hevpanniyê a ku wê bi navê mitra re wê were pênasekirin wê di awayekê de wê, weke têngînek kûr û bi çerçova ku ew hatî salixkirin jî bê. Ji wê derhanîna weke 'hevpeymanîya bi yazdan re' û hwd jî wê di wê temenê de wê, were ser ziman. Minaq wê, dema ku wê gayê xwe wê mitra wî bi gûrênê wê xwarina ku ew ji wê goştê wê çê dikê û weke sofreyê didênê ser ardê ku wê mirov wê bixwê wê weke di çerçoveya wê hevpeymaniyê de wê were pênasekirin. Kesê ku wê ji wê sofrayê xwar jî wê weke ku kesê ku ew bi wê re bi yazdan re hevpeyman çêkiriya wê di wê temenê de wê were ser ziman. Wê di wê

temenê de wê weke hevpeymaniya girêdanê wê bi wê re wê, were ser **ziman**.

Mitra wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke pêxemberekê wê were ser ziman. Lê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, zêde pirtûkên wî yên pîroz ên bi rêkûpêk ku ew li şûn mana û ankû ne gihiştina roja me wê nebin. Gelek helbestên dirêj ên bi navê mitra di nava êzdayiyan de li kurdistanê wê bi awayekê xiyalî wê li ser têgîna xwûdayiyê, jîyanê, xwezayî, bûyina gerdûnê û hwd wê, bidina axiftandin wê hebin. Di wê temenê de wê, minaq wê helbestek ku pirr dirêj bê û wê li gorî ku wê wê li ser tememî ya wê were vegotin ku wê hema bêja nêzî 'Odyssee' homeros wê dirêj bin wê werina ser ziman wê hebin. Lê ev jî wê di awayekê de ku em zêde di derbarê de ne xwediyê zanînekê de bin ku ew berî bi nivîskî çawa hebûn lê wê, bi devkî wê heta roja me wê di nava wan de wê hebûna xwe wê di rengekê de wê, biparêzên. Her wusa wê, di nava kurdên botanî de ên ku li ser dîroka olan hinekî bi zane na wê, gotinên weke "danûstandina nava mitra û musa" jî wê were kirin. Lê ev gotin çendî rast in û rastîya wan heya ez nikarim wê bêjim. Wê weke gotinek ku wê, mihtacê piştrastkirinê bê. Lê yên ku weke 'danûstandina nava mitra û îsa' ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê, bi berfirehî wê hebin û wê werina ser ziman. Di destpêka vegotinê de wê bi reng û awayekê vegotinî wê were gotin ku wê, çawa wê, musa dema ku ew di rêyekê de diçê rastî serê hêkelê dihê û ew bi wê re dest bi axiftinê dikê û ew jî hev re li ser rewşa yazdan, hebûna gerdûnê, û felsefeya wê ya jîyanî û çawa li jîyanê nerê û divê ku çi û çawa di jîyanê de bi rastî hebê û were kirin wê li ser wan axiftin wê werina kirin.

Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, di rengekê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgîna mitrayî wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, derkeve li pêş. Bawermendên mitrayî 'metran' wê di wê çerçoveyê de wê, di şewayekê de wê, li ser mijarên gerdûnî û stêrzanîyê û hwd wê biqasî ku wê were ser ziman wê bi awayekê zêde wê pispore û bi zane bin. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wan re wê, werênina ser ziman.

Mijare fahmkirina mitrayiyê wê, di awayekê de wê li serdu temenan wê bi felsefeyî wê dikarê wê fahmbikê. Yek li ser temenekê kosmolojîkî û têgînek gerdûnî re bê. Ya din jî wê li ser temen û awayê kirinî û ankû pîretîkiya jîyanî weke bi têgînên astrolojîkî û hwd re jî ku wê dîmenekê wê were dîtin wê dikarê wê werênê ser ziman. Lê ev dîmenê astrolojîkî wê weke ku wê di roja me de wê di rengekê weke ku wê di awayekê de

dihê pênasekirin mirov wê zêde nikaribê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Wê hinekî li ser temenekê fahmkirinê û salixkirina tiştê bi awayekê qarakerî û hwd re wê dikarê wê bi hebûna wê ya hebûnî, fizîkî, bûjenî û hwd re wê, di çerçoveyek levkir û lêhatî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Weke ku me li jor li deverekê wê hanî ser ziman wê, di tiştê de lêgerîna li wateyê û ankû 'payamê' wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê bi wê re wê, li wê bihizirê bê. Awayekê darêjkî ê tiştî bi fizîkî û bûjenî wê di wê temenê de wê hin bi hin wê rengê xwe bide dîyarkirin ku ew bi wê re were fahmkirin. Ev têngîna darêjkî a bi çerçoveya fahmkirina têngîna astrolojikî a mitrayî re wê ji du aliyên ve wê dikarê wê fahmbikê. Yek wê, di temenê awayê hebûna tiştî a bi fizîkî û bûjenî ku ew heya bê. Ya din jî wê li ser temenekê kirinî û çerçoveya wê kîrnê wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Di wê rengê de wê, awa, şekl û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, karibê li wê were lê hizirkirin.

Tabî dema ku em bahsa aliyê wê yê bi têngînên weke darêjkê û hwd re wê werênîna ser ziman wê weke ku wê wê bi têngîna 'mîtra û varûna' re wê li ser temenekê gerdûnî wê di çerçoveya 'yekitiya ziddan' re wê were sser ziman wê dikarê wê, di awayekê de wê li wê bihizirê wê werênê ser ziman. Di mijare çerçoveya hizirkirinên mitrayî de wê, di aslê xwe de wê, weke ku me li jor li gelek deveran hanî ser ziman ku wê çawa wê di çerçoveya têngîna sedemê û lêgerîna wê ya li tiştê bi têngînek astrolojikî wê bikê de wê, bi wê re wê çerçoveyek hizirkî wê bi xwe re wê di renekê de wê bide dîyarkirin. Ev aliyên mitrayî ên ku wê pêşkevin bi hizra wî re wê, piştê wê di nava têngîhên felsefeyî de wê di renekê de wê bandûra xwe li pêşketin û fahmkirina wan têngînan weke têngînên sedem û encamê, têngîna dîyalektikê û hwd jî wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ev xosletekê mitrayî wê bi zerdeştîyê re jî wê were ser ziman. Wê dema ku wê, mirov li nava hizrên zerdeşt dihizirê wê dibînê ku wê temenekê dîyalektikî de wê bi wê re wê, di renekê de wê, were dîtin. Ev xosletekê dîyalektikî wê di nava têngîna wê xatê de wê piştê wê heta ku mirov di nava hizrên suhrewerdî de jî wê bi awayekê xort dibînê. Henry Corbin wê weke ku mirov wê ji xabate wî ya bi navê 'The **Man of Light** in Iranian Sufism(1994)' ku wê di derbarê suhrewerdî de wê werênê ser ziman wê, bi gotina 'dîyalektikvanekê iflahnabê' re wê, werênê ser ziman.

Berî wê demê wê, têngîna felsefeyî a li ser temenê sedem û encamê wê ji aliyekê ve wê weke têngîna bihevve girêdanê wê were bikarhanîn. Di wê

çerçoveyê de wê li ser girêdaniya bi sedemî û hwd re wê, di wê temenê de wê, di nava pêvajoyên felsefeya asyaya giştî de wê were dîtin. Weki din wê di nava pêvajoyên felsefeyê ên piştî ku wê, di demên dawî ên kevnera de wê pêşkeve li ber bahre reş li girêkê û hwd wê di wê temenê de wê bi wê re jî wê were dîtin. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê bahsa têgîna dîyalektîkê bikê di wan deman de wê bi zêdeyî wê navê Zenon wê derkeve li pêş.

Di aslê xwe de wê hê di dema mîtra de wê, aqilê bi hev ve girêdanê û bi sedemgerîyê ku wê bihizirê wê pêşkeve û wê pêvajoyên pêşketinê wê bi xwe re wê, bide jînkirin. Hinekî jî wê têgîna astrolojîkî a mitrayî ku wê bi temen û çerçoveyek kosmolojîkî wê were hizirkirin wê dema ku mirov li nava wê dinerê wê bi wê re dibînê ku wê di wê rengê de wê, xwediyê regekê hizirkirinê bê. Têgînên weke 'te ev xirabî kiriya ku di encama wê de ev bûya.', 'Te faqirek dema ku ew hatiya ber deriyê te te destvala ji devê deriyê xwe şandîya û êdî ev di encama wê de hatiya serê te.' 'Te tiştê ne qanc kir û ev êdî berdêla wê hat serê te.' 'Te gotinek xirab got û êdî li hemberî te ew helwest hat dayin nîşandin' û hwd. Wê di wê temenê de wê, dema ku mirov wê dihizirê wê weke têgîna ku wê di wê temenê dewê, bi wê re wê were lê hizirkirin bin. Mirov wê dema ku wê di wê temenê de wê fêrî ji kirinê xwe re hêncetan wê bibînê wê di wê temenê de wê, êdî wê, bi wê re wê, bigihijê têgînek sedemgerî. Hêncet wê hinekî jî wê sedem bixwe bê. Yanî ya ku mirov wê weke hêncetekê da nîşandin wê demê em ji wê kirinê re sedemekê didin nîşandin. Wê di wê temenê de wê ev wê, bi demê re wê pêşkeve. Di wê çerçoveyê de avakirina hevokên dîrêj û bi wan hizirkirin wê bi wê re wê êdî wê bibê. Aqilmeşandin wê weke ku wê di rewşa mitra û gûrandina ga de wê bibê wê, di wê temenê de bê ku ew dema ku wê gayê wî ji malê wê bazbidê û wê herê û piştî ku ew gê dibînê û dihênê malê wê, hingê wê bi wê aqilmeşandinê wê gotinên weke 'yazdanak min jî û te jî afirandî ya wê hebê.' Ev wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê k uew di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê bihizirê bê.

Hizirên mitrayî ên ku wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê, di wê rengê de wê, di regekê de wê, çerçoveyek ahengî a ku wê bi hev re wê ne bi nakokî wê biafirênin wê werina dîtin. Bi wê rengê wê, serwerîya bizane wê weke ku mirov wê dibînê wê di dewama mîtrayîyan de wê bi zêdeyî wê pêşkeve. Wê piştî wê ew wê bi têrbûna wê re wê pêvajoyên felsefeyê ên li wê herêmê wê di regekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin û wê pêşkevin.

Mitra wê di dema ku mirov wê li wê dihizirê wê li gorî rastîya wê hizirkirin û ew hanîna ser ziman wê ji gelek aliyên ve wê di bin nepeniyê de wê mabê bê. Ber ku ew hê ji gelek aliyên xwe yê hizirî û zanyarî ku ew bi wê rengê dihizirê wê li bendê bi wê rengê û aqilê hanîna li ser ziman bê.

Hizirên mîtrayîyan wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, dema ku mirov wê di hizirê wê mirov dibînê ku wê ji felsefeya olî zêdetirî wê olek felsefeyê ku wê rengê wê bi hizirkirina wê re wê xwe bide dîyarkirin wê hebê. Ev wê, di wê temenê de wê, êdî wê şewayekê felsefeyî û ankû rengê hizirkirina wê di xwe de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi wê rengê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Têgînên weke di ahengekê de hanîna ser ziman wê, di xwe de wê, watyek din jî wê bihawênin. Ew jî wê di wê temenê de wê têgîna girêdanîya bi hişmendî û ankû zanînê ku wê bi wê re wê, were çêkirin bê. Zanin wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê rengê de wê, xosletên rengê têgînên 'bawerî' ên mitra ku mirov li wê dihizirê wê, di wê temenê de wê, ji yê berî xwe wê zêdetirî wê di renekê fahmkirinê ê aqilane de wê xwe bide dîyarkirin. Ew di dema xwe de wê, di wê temenê de wê hewldanên kûrbûnê û gihiştina fahmkirinê a ji her aliyê ve wê pêşbixin. Minaq wê dema ku wê li xewnekê wê bihizirkirin û wê çî peyam wê di wê de wê hebê ku wê, li wê bihizirin wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin. Ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê xosletên fahmkirinê wê di wê temenê de wê, derkevina li pêş. Di xewnê re hewldana gihiştina dînyayek din, û ankû fahmkirinên din ên ku mirov ne xwediyê wan a wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Wekê din wê, di wê çerçoveyê de wê, hewldanên watelêkirina kirinên mirov wê weke aliyekê wê yê din wê bi wê re wê pêşkeve. Ev wê bi awayekê pîrr zelal û hesanî ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê weke felsefe û ankû aqilê felsefeyî wê daketina li nava jîyanê û bi mirov û jîyane mirov û fahmkirina wê re ku wê çawa wê bidest alaquadariyê wê bikê bê.

Ev wê jî dikarin wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê mijare fahmkirina ji nava hizirkirinên mitrayî û rengê aqilmeşandina wan şewayekê felsefeyê wê, di wê rengê de wê, bi awayekê wê xwe bide dîyarkirin. Pêvajoya mitrayî wê tiştêkî din jî wê bi xwe re wê bi rengê pêşketina xwe re wê bide nîşandin. Ew jî wê ew bê ku wê di wê temenê

de wê, êdî wê mirov wê weke objeyekê û kirdeyek ku ew were fahmkirin ku wê bi wê re êdî wê derkeve li pêş bê. Wê bi rêya dîtina mirov re wê çawa wê bigihijê peyamên pîroz wê di wê temenê de wê bibê. Ev wê di nava aqilê demên pêşî ên mitolojiyî de wê newê dîtin. Di demên mitolojiyî de wê ew wê were ser ziman heta ku destûr ji yazdanan nebê wê ew nebê. Lê di awayekê de wê, weke zindiyekê mirov wê, bi aqilê xwe re wê çawa wê bilind bibê û wê, di wê temenê de wê were fahmkirin wê were ser ziman. Mitrayî wê, mirov wê bi 'gîyanek nemir' wê li ser wê temenê wê lê bihizirin û wê, li gorî wê rengê fahmkirina wan û hizirkirinên wan wê ew wê, bi wê re wê were dîtin ku wê, dema ku mirov mir wê, laşê mirov wê bimirê. Wê weke gîyane mirov ku ew ji laş derket wê herî dîmenekê din ê jîyanî ku wê weke 'bihûstê' wê were bi navkirin. Gotinên weke 'piştî şerê dijwar ê nava başî û nebaşîyê' wê, aliyê başî wê bi serkeve û wê aramî û aşîfîya 'sermed' wê were û serwer bibê wê bi wê bihizirin. Wê dema ku wê hin kesên kurd ku wê di civatên xwe yên axiftinê de wê bi wê biaxiftin wê bi minaq wê, 'gûrr û meh wê bi hev re wê biçêrin lê wê yek ji ya din re wê xeterîyê wê çênekê' re wê werênina ser ziman.

Mitrayî wê heta demên komagene û abgaarî wê weke baweriyek û têngîhiştin serdest wê bijî. Lê wê hin bi hin wê ji wan deman û pê de wê bandûra wê weke ku wê kêmbibê. Ber vê yekê wê valahiyên ku wê bi wê kêmbûna bandûra wê re wê çêbibê wê rê li pêşketin û serwerîya têngînên din ên bawerî û hwd wê vekê. Ji aliyekê serwerîya zerdeşt bê. li kurdistan û dora wê. li herêmên din jî wê hin bi hin wê civakên bawerîyan ên weke cihûyan, piştî xiristiyanîyan û hwd wê pêşkevin. Piştî wan re jî wê weke Manîyan û hwd wê rûbidin. Ev wê, weke hewldanna nû fahmkirinê û rengna pêşketinê ên li gorî reng û awayê hizirkirinê ên demên piştî ku wê bibin jî bin. Ev dem jî wê taqabûlî demên helenismê wê bikê.

Dema ku wê li ser rituel û rengên seremoniyên mitrayîyan wê were axiftin wê gelek tiştên ku wê ji wê aliyê ve jî wê werina gotin wê hebin. Lê min mijar di çerçoveya têngîna nîqaşên felsefeyî û rengê hizirkirinên ku wê taqabûlî wê bikin di wê demê de bi wê re bi sînor girt. Ber vê yekê wê ev wê, di serî de wê, weke aliyekê ku mirov wê, li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê, ev aliyên weke serwerîyê jî wê weke aliyna demî bin. Wê bi wê re wê azmûnên mitraismê wê bi zêdeyî wê kûr û berfireh bin. Wê, demek ku wê roma wê bi wê re wê hevnasîn wê bikê wê gelek

rengên wê yên fahmkirin wê bi wê sayê wê li deverên din ên cihanê jî wê bèn û belav bibin.

Ev jî wê weke aliyekê din ê bi dîrok û mejuya wê re wê karibê weke mijarekê wê were hildan li dest. Lê li vir em dîsa li mijara xwe vegehin û wê di wê temenê de wê di çerçoveya hizirkirinên wê yên ku ew bi wê re dibê wê bi berdewamî wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê di wê beşê de wê bi zêdeyî wê beşa rengê hizirkirinê wê derkeve li pêş. Ev jî wê dema ku wê bibê wê bi wê re wê têgînên weke yên astroloji wê di temenekê sazûmanî û bi awayekê girêdaniyên bi hevdû re ku wê bèn kîrin re wê derkeve li pêş.

Mitra wê, wê têgînên wî yên hizrî wê ji dîmenek olî zêdetirî wê, encamên xwe wê bi zêdeyî wê di çerçoveyek fahmkirinê ên felsefeyî de wê bide nîşandin. Mitraism wê, di wê rengê de wê bi wê re wê derkeve li pêş. Wê dema ku wê pêvajoyên wê yên bi hizirkirina wê re wê li wê were lê hizirkirin wê, di wê temenê de wê, dîmenekê mirovê bi aqil ku ew di wê temenê de wê, weke bi zane, rewîst û xwedî hiş wê bi wê re wê derkeve li pêş. Wê di wê çerçoveyê de wê dîmenekê mirovî ê ku wê di nava têgîna mitrayî de wê derkeve li pêş wê, li ser wê temenê wê bi xwezaiyekê û dîrûstîyekê û başîyekê re ku wê lê were hizirkirin wê derkeve li pêş. Di nava felsefeya bawerî a mitrayî de wê mirov wê hin bi hin wê derkeve li pêş weke nîrxekê. Wê di wê temenê de wê, mirov wê, weke hebûnek komplike wê lê were lê hizirkirin. Lê wê di dewama wê de wê, heta kûderê mirov dikarê herê û fahmbikê wê weke aliyekê wê yê din jî bê ku wê bi wê rengê wê li lê were lê hizirkirin. Têgihîştina mirovî a mitrayî wê li ser wê temenê û rengê wê were dîtin ku mirov wê bi zane, baş û xwedî gîyanek nemir ku wê bibê wê derkeve li pêş. Lê di wê temenê de wê, dîmenekê weke ya ku wê, başî û nebaşî wê weke du aliyên ku ew di mirov hena û wê, mirov wê di xwe de wê hertimî wê di nava wê hewldanê de bê ku wê aliyê baş wê derxe li pêş bê. Wê bi wê re wê li wê bihizirê. Lê mitrayî wê, di wê temenê de wê dema ku ew li wê dihizirin wê, weke ku wê çawa wê, di nava têgîna yazdaniyê de wê agir wê weke rêyek têkilidanîne a bi yazdanî û hwd re wê were dîtin jî wê di wê rengê de wê rêyek wê weke ku wê bi mirov re wê weke bi rêya xewnê bê û hwd wê, di wê temenê de wê, bi mirov re wê li lê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, felsefeyek mitrayiyî ku mirov li wê dihizirê wê li ser wê temenê wê, bi zêdeyî wê dîmenekê qarakterî jî wê bi xwe re wê di rengê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Hewldana fahmkirin li ser dîtinên wî yên bi şîyarî û ankû ne bi şîyarî, gotin, xûy û hwd re wê, di wê temenê de

wê, weke renekê aqilî û hizirkirinê a bi mirovzaniya mitrayî re wê xwe bide dîyarkirin bê. Ji vê nûqtayê wê dema ku em gav diavêjin û dixwezin ku wê fahmbikin wê têngînên weke yên bi falvekirinê bê, bi şîroveyan li ser xewnan û hwd re bê, û ankû bi têngînên weke yên bi rewşên weke çêkirina daqan li deverên laş bê û yan jî weke çêkirina *nivîştan* û bi xwe û ankû li dora xwe ve kirinê û hwd bê wê bi wê re wê, di wê temenê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê weke ku wê biafirênê bê.

Ji vê aliyê ve em divê ku hinekî din di temenekê felsefeya kirinî a di nava jîyanê de bi têngîna astrolojiyê re bi wê re li wê bihizirin. Wê di dewama wê de wê, hewldanên fahmkirina pêşarjê û ankû xwe gihandina zanînen ji pêşarjê wê di wê temenê de wê li gorî wan wê bi derfet bê. Di wê temenê de wê, minaq xewn wê weke rewşna ku wê di wê temenê de wê werina şîrovekirin bin.

Ev dîmenekê bi hizirkirina mitrayi re wê dîmenekê determinist ku wê weke ku em piştre wê bi filosofên weke parmenides re dibînin wê di mejyê mirov de wê intibayekê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di wê çerçoveyê de wê ghiştina li têngîna yekê û bi wê re wê, hebûna hebûnê a di nava demê de ku ew bi wê re heya wê, li wê were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê wê di nava felsefeyiya mitrayi de wê, têngîna bandûr û bertekê wê, di wê çerçoveyê de wê, derkeve li pêş. Ji aliyekê ve wê bi wê temenê de wê weke ku wê were lê hizirkirin lê ji aliyekê din ve jî wê weke ku wê bi têngînek demkî a ku wê di wê de wê weke ku wê çî mirov dikê û ankû wê derkeve li pêşîya me wê weke nivîsî bê wê li wê were lê hizirkirin. Ev têngîn wê bi aliyê xwe yê duyem wê taqabûlî têngînek *baxtewarî* wê bikê. Falvanî wê bi serê xwe wê di renekê hizirkirinê de wê li ser temenê wê hebûna di demê de wê, têngînekê wê di meji de wê biafirênê bê. Wê di wê rengê hizirkirina wê de wê, bi wê re wê karibê wê bi wê re li wê were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê wê dema ku wê li jîyanê û jîyankirinê wê were lêhizirkirin wê bi jîyankirinê re wê hebûn û bûyin wê biafirê re wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê, minaq wê kesekê ku ew pîr geriyayî û dîtî wê çawa wê di xatên çav, anî, dest û hwd de wê, nîşanakên wê hebin wê bi wê renekê weke wê li wê bihizirin. Wê li gotinên ji devê derdikevin wê binerin ku ew ka çendî bi zane gotinên xwe bilêvdikê. Li gorî wan jîyankirin wê hertimî wê nîşanaka xwe wê biafirênê. Wê di wê rengê de wê, ew nîşanak wê dema ku mirov wê kifşkir wê di temenekê aqilê wê de wê, karibê xwe bigihênê wê jîyankirina wê û fahmkirina wê jî.

Li ser wê temenê wê dema ku em li rengê hizirkiriina mitrayiyan dihizirin wê her kêliyên jîyanê, rewşên hebûnî ên bi fizîkî û bûjenî û her awayên wê yên darêjkî û hwd wê, di wê rengê de wê, ne tenê wê bi wateyekê û hwd wê hebê wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê darazî jî ku mirov wê, di wê rengê de wê bi wê bihizirê wê hebê. Ev aliyên ku wê, weke aliyna temenê hizirkirina felsefeyê wê hertimî wê li ser rewşa hebûn û nebûnê, bûyinê nebûyinê û hwd re wê biafirênê wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê nêzîkatîya mitrayiyan wê dema ku em li ser têngînên wan ên olî re jî werênina ser ziman wê, di wê rengê de bê ku wê çawa wê, di renekê de wê weke ku wê, bi têngînek felsefeyî wê li pêş bê. Wê di wê temenê de wê, hê felsefeya olî wê, zêde dîmenê wê pêşketîbê û ne li pêş bê, bi awa û rengên teolojikî û di wê temenê de li wê hizirkirinê, Rengê ku ew heya li şûna weê gotina olê wê dênina pêşîya felsefeyê wê gotina felsefeyê wê dênina li pêşîya ya olê û wê li ser wê temenê wê bi wê bihizirin. Ev wê, di awayekê de wê, hemû tiştên di jîyanê de bi zindîyî û ne zindiyî, bi objeyî û ne bi objeyî, bi şubjeyî û ne bi şubjeyî, bi cismî û ne bi cismî û hwd wê bi hemû aliyên wan re wê weke tiştên ku ew werina fahmkiriin wê derxê li pêşîya hişê mirov. Di wê temenê de wê, bi wê re wê nerînek xwezayî a li ser wê temenê ku wê ji rêgezê meyizendinê û nerîne zêdetirî wê ji wê nerîne gihiştina wê fahmkirinê wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê di çerçoveya têngîhiştin û aqiliya felsefeyî a mitrayî de ku mirov wê di asta pêşî de wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman bê.

Hizra mitrayî wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, li ser wê temenê wê dema ku wê di çerçoveya têngînên astrolojikî wê li lê werê nerîn wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, wê rengê hizirkiriina wan wê ji du aliyên ve wê giring bê ku mirov wê pêşî wê fahmbikê bê. Yek wê li ser temenê hizirkirinê ê bi salixkirin û ji wê gihiştina wateyê û hwd ên weke bi kirinê, xûy, gotin û hwd bê. Aliyê din jî wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, li ser temenê girêdaniya bi hev re a bi temenekê têngînî û hişmendî ku wê bi çerçoveyek ontolojikî wê were kirin bê. Li ser wê temenê girêdaniyê re wê, têngîna sedemgeriyê wê, xwe di renekê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, gotinên weke 'te ev tişt nekiriba wê ev jî ne hatiba li serê te/pêşîya te' û hwd wê, bi wê re wê were lê hizirkirin.

Weke wê gotinê wê, di wê temenê de wê, li ser têngîna ku mirov tiştê ku nexwezê rastî wê were re wê, di rengekê de wê di kirinên xwe yên ku ew bikê de wê xwe bi sazûman bikê. Wê di wê temenê de wê di wê de wê tefkir, hizir û hişbikê ku wê çî bikê wê çî wê beremberê wê derkeve hemberî mirov. Ev wê, di serî de wê bi wê re wê, weke aliyekê têngînî ku wê ne dûrî têngîna karmayî a ku mirov wê bi budismê re wê dibînê wê di rengekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê, têngîna mitrayî wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, bi têngîna ´te ev nekiriba wê ev nebûba´ ku wê were lê hizirkirin wê weke têngînek ku wê li hev hoyandina kirinê û bi wê rengê li wê hizirkirinê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin jî bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê bi awayekê din jî wê li wê bihizirê ku wê, hizirkirina mitrayî wê, di wê çerçoveyê de wê de wê, xwe bide dîyarkirin.

Têngîna astrolojikî a mitrayî wê tenê wê weke têngînek falvekirinê û hwd wê bi şewayekê hesanî û jî rêzê wê lê hizirkirinê wê weke aliyekê kêmfahmkirinê bê. Wê di wê temenê de wê çerçoveyek wê ya hizirkirinê a bingihîn a bi sazûmanî wê hebê. Wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê di reng û awayekê de wê fahmbikê bê. Di awayekê de wê, li ser wê temenê wê, têngîna fahmkirina bi kirin û cismên bi hebûnî ên di jîyanê de ku ew hena wê derkevina li pêşîya mirov. Minaq wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, aliyê kirinê ê ku wê di wê temenê de wê xwe li hişbide wê ji du aliyan ve wê bi teybetî wê divê ku mirov wê li wê bihizirê. Wê di wê temenê de wê ev wê bi derfet bê. Minaq wê ji aliyê pêşî ve wê, hemû kirinên mirov wê, di jîyanê mirov de ku mirov dikê û dide nîşandin wê di wê temenê de wê, li gorî wê wateyek wan wê hebê. Mirov wê karibê wan di wê temenê de wê, piştî ku ew kirin pêkhat û pê de wê, di wê temenê de wê. li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke aliyekê pêşî ê ku wê di wê temenê de wê, bi têngîna kirinê bê. Di kirinê de lêgerîna wateyê wê, di wê temenê de wê, balê ji her aliyê ve wê bide kişandin li ser kirinên mirov ên di nava jîyanê de. Kirinek ku mirov ew kir wê dema ku mirov li ser wê re wê, rastî pirsên weke ´te kirin bo çî kir´, ´te ew kirin ber çî kir´, ´te ew kirin bi çî wateyê kir´ û hwd ku mirov rastî wan dihê wê dîwê temenê de wê, di rengekê de wê, bi wê re wê temenê lê hizirkirinê wê bide çêkirin. Wê demê wê her kirina ku ew heta kirin wê di wê de wê, têngînek ku mirov wê bi têngînen weke armancî, mêylî, xûyî, têngînî, hişmendî û hwd ji wê fahmbikê wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê ku mirov wê, di wê temenê de wê li wê bihizirê bê. Piştî Mitra wê, zerdeşt wê, vê aliyê kirinê wê bi

zêdeyî wê di fahmkirinê de wê derxê li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, mirov wê çawa wê kirinên xwe yên ku mirov dikê wê çawa wê encamê wê bi xwe re wê werênê wê li wê bihizirê. Zerdeşt wê, di wê temenê de wê ji aliyekê din ve jî wê li ser mijarê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew jî wê di hişbûna kirina xwe de bûnê wê weke aliyekê wê yê giring wê li wê bihizirê bê. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, dema ku mirov li gorî wî di farqe kirina xwe de bê û di hişê wê de bê wê demê wê ew mirov rastarast wê weke aliyekê ku wê bi encamên wê yên ku wê bibin ku mirov di farq û hişê wê de bê wê, di wê temenê de bê wê, di wê rengê de wê li wê bihizirê. Bi minaqek hesanî ku mirov wê werênê ser ziman wê bi têgîan bandûr û bertekê re ku mirov li wê bihizirê wê dikarê wê bi wê rengê wê werênê ser ziman ku wê dema ku mirov kirinek kir wê demê wê, ew kirin çawa wê bertekê wê bide nîşandin wê reng û çerçoveya wê bi wê bertekê wê bi bandûrê ve wê girêdayî bê wê li wê were hizirkirin bê.

Di wê temenê de wê felsefeya kirinê wê di temenekê mirovzanî de wê ji aliyê zerdeşt ve wê li lê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê fektora hiş wê zerdeşt wê derxê li pêş. Mirov wê weke zindiyekê ku ew bihiş a û xwedî hiş wê, dema ku mirov wê kirinekê wê bikê wê ji wê kirina xwe heyidar bê û wê berpîrsîyarîya wê jî wê bi encamên wê re wê li ser wî bê. Di wê temenê de wê, ew wê di wê rengê de wê li wê were lê hizirkirin.

Ev aliyê felsefeya mitrayî ku wê zerdeşt wê di wê de wê kûrbûnekê wê bi xwe re wê di wê de wê bijî wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Hişmendî wê weke xosletekê ku wê mirov wê, gihiştîyê de bê. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, mirov wê çawa wê bikarbênê û ji wê sûdbigirê wê weke aliyna ku wê bi zêdeyî wê giring bin ku mirov di serî de wan kifşbikê û li wan bihizirê bê.

Di wê temenê de wê, di nava felsefeya zerdeşt de wê, ew wê rewşê wê di nava dualiteya 'vohumanah' û 'akamanah' re wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî wê aliyê aqilê baş bê û aliyê din jî wê aliyê aqilê vajî wê ê nebaş wê were dîtin bê. Wê di wê temenê de wê di nava jîyanê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di warê felsefeya başî û nebaşîyê de wê li ser wê temenê hizrî ê objektiv ve wê weke aliyna efektîv û spîkulatîfî ku wê çawa wê bandûrê wê li hev bikin wê di rengekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li gorî zerdeştîyê wê kirin wê di nava jîyanê de wê, piştî ku ew bû wê weke hebûnek heyî wê li wê were

nerîn. Ev wê berî wî di nava têngîna mitrayiyê de jî wê, werê dîtîna ku wê bi şeklekê û awayekê wê bi wê rengê wê li wê were lê hizirkirin.

Mitrayî wê hebûnê wê di wê temenê de wê, di çerçoveyekê de wê, li wê bihizirin û wê, di temenekê de bi gîyane nemir ku wê weke ku em di nava têngîna 'destana gilgamêş' û hwd de dibînê û ankû gelek bineterên nivîskî ên bi wê rengê ji demên sumeriyana dibînin û hwd wê di wê temenê de wê bi wê re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, mitrayî wê, hev girtinek zêhnî û hişmendî a zêde giring wê pêşbixê. Lê mitra wê, tiştêkê din jî wê, bikê. Ew jî wê di nava têngînên wî yêna kosmolojîkî de wê rengê wê were dîtîna. Di wê temenê de wê mînaq wê di nava têngînên wî yêna astrolojîkî û kosmolojîkî ku wê mitrayî wê bi sazûman bikin de wê bi têngînek baxtewarî wê were dîtîna ku wê were lê hizirkirin jî lê mitrayî wê di wê temenê de wê bi felsefeyî wê aliyekê din jî wê balê bikişênê li ser wê. Ew jî wê di wê temenê de wê, kirinên mirov ku mirov wê bi hiş a û dikarê wê, bide dîyarkirin ku mirov çawa bikê bê. Yan jî di wê temenê de wê di wê temenê de wê mitra wê, di awayekê de wê di mirov de wê bi hiş wê rewşek wîna wê di wê temenê de wê bi wî re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, ev aliyê mitra wê, hin bi hin wê li ser kifşkirinên bi kirinê û hwd re wê di wê rengê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ev sazûmana astrolojîkî wê ne tenê wê weke têngînek ku wê li ser kirin, xûy û dîtîna bi hiş û bêhiş ên bi şîrovekirin û ji wan gihiştina wateyekê û bi wê fahmkirinê bi tenê bê. Ji wê zêdetirî wê di nava jîyanê de wê, monstrebûyînekê jî wê bi xwe re wê di rengekê de wê bidina çêkirin ku mirov wê di wê temenê de wê li kirinên xwe bihiş bê, kirinên xwe yêna ku ew dikê ew dizanê ku ew li çî û çawa dikê û hwd wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê bê. Mitra di temenê ardnîgariya dînyayî de wê dema ku wê li hebûna mirov û zindî wê bihizirê wê bi tememî wê bi serê xwe û di temenekê azad de wê, li wê bihizirê. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê bi wê rengê re wê werênê ser ziman. Piştî wê re wê, dema ku ew dihizirê ku wê mirov wê bi kirinên baş wê baş bibê û bi kirinên nebaş wê nebaş bibê wê di wê temenê de wê ev wê piştî kirin kirinê ku wê li wê were lê hizirkirin bê di nava hizirkirina wî de. Li gorî mitrayîyan wê, xêve me ya mirovî wê hebê û wê weke ku wê çawa ku wê xêvek me ya mirovî a zindiyî wê hebê wê bi wê rengê wê xêve gerdûnî jî wê hebê ku wê ti tiştê ku ew bû û heta ser ziman û ankû pêkhat wê ew ji holê neçê û wê wîna nebê. Mînaq gotinên weke 'gotinên me di valahiya fezeyê de cih digirin' wê li ser wê temenê wê werênîna ser ziman û wê di wê rengê de wê, bi wan wê

bihizirin. Ya ku wê mitrayî wê piştire wê weke temenê lêpîrsîn û daraza gîyanî wê şîrovebikin wê li ser wê temenî û wê xêva gerdûnî ku wê li wê bihizirin wê bi wê bê.

Ev mijare xêva gerdûnî wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, têtgînek ku wê mitrayî wê, li ser wê temenê wê hinekî wê bihizirin bin. Di awayekê de wê, çendî ku wê weke ku mirov dibînê wê xwediyê gotinek bi baxtewarî jî bin lê wê di renekê ji temen ve wê weke ku mirov kariê ji temen ve wê bide dîyarkirin wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Mitrayî wê, di wê çerçoveyê de wê, weke ku wê, dema ku kirin bû wê hingî wê, ew wê weke hebûnekê wê mirov karibê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê di dîmenekê de wê li wê bihizirin. Li ser wê temenê wê, di wê rengê de wê dema ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê wê mitrayî wê li ser wê temenê wê bi wê re wê li wê bihizirin.

Di aslê xwe de wê ev aliyê pêşdtiniya bi kirinê û hwd re wê weke aliyekê zêhnî û hişmendî wê bi xwe re wê di nava hizirkirina wan û bi rengê hizirkirina re de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ev alî wê hinek xosletên wê hebin. Gelek şîroveyên ku wê li ser wê aliyê ve wê weke b têtgîna baxtewariyê jî wê werina kirin wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giirng wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, mitrayî wê, di wê temenê de wê, di dema wan de wê, weke ku mirov bi felsefeyî dibînê û ji nava nîqaşên di derbarê wan de dibînê wê li wer têtgîna kirinê û bûyinê û berî bûyina wê li ser wê di renekê de wê weke ku wê bihizirin. Wê di wê çerçoveyê de wê dema ku ew kirin bû wê mirov çawa dikarê wê şîrove bikê wê li ser wê bisekin in. Kirin piştî ku ew bû wê weke hebûnek fîzîkî a dîtbar wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lê temenê berî çûyina li bûyina wê, çi wê dide kirin, û ew çawa û bi çi armancê û hwd de dibê wê li wê were hizirkirin. Weki din wê kirinek wê di çerçoveyek armancî de wê çawa wê mirov karibê wê li wê bihizirê wê weke ku mirov li wê dihizirê wê di wê rengê de wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin.

Pêvajoyên felsefeyê wê, di renekê de wê, bi xwe re wê di renekê de wê bidina dîyarkirin ku wê, li ser mijarên kirinên me wê, di wê temenê de wê, pîrr zêde wê li wan wê were lê hizirkirin. Hebûna berî kirinê û ankû piştî wê çi wê bibê wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin. Wekî din ev têtgîna li pêş/destpêkê û dawiyê hizirkirin wê weke aliyekê ku wê di nava felsefeyê de wê li wê were lê hizirkirin bê. Wê ya ku wê

mejiyê filosofan jî wê di awayekê de wê ji hev cihê bi hizirkirinê wê cûrebikê jî wê di aslê xwe de wê ev nûqte bê. Platon û ankû aristo wê di wê temenê de wê li ser temen û têngînek metafîzîkî re wê di wê rengê de wê li wê bihizirin. Lê Epikur wê dema ku wê li wê bihizirê wê, bixwezê ku ew ji mirovan re vebêjê ku wê berî wê û piştî wê nebê û li wê ne hizirê. Li ser wê temenê 'tiştê yazdanan' ji dilê xwe derxê. Wekî din wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wêx we bi wê re wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ya ku wê, weke ku wê parmenides wê bibê û bigihênê li têngînek teqez a bi tekîtî û ankû yekitiyekê wê di aslê xwe de wê hinekî ew têngîna yekitiyê weke ya ku wê mitra wê li ser têngîna ga û gûrandina wê re wê bigihijiyê ku wê çawa wê weke 'rêgezê gerdûnî' wî were li wê hizirkirin jî bê. Di wê temenê de wê, ev mijare fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê, xwe bi awayekê teybetî wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare felsefeyê wê, di wê di temenê de wê ji xwe wê mijare wê yekitiyê û ankû tekitiyê wê weke çavkaniyek destpêkî wê ji xwe re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin û wê, di dewama wê de wê bi wê re wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têngîna yekitiyê wê piştê wê, gelek aliyên din ên hizirkirinê wê di dewama wê de wê bi xwe re wê werênê li hişê mirov. Ew jî wê di wê temenê de wê, têngînen weke hebûne destpêkê û ankû têngîna sermediyê bi gerdûnî û hwd re wê bide lê hizirkirin. Mitra wê, di wê temenê de wê bi mijare 'gûrandina ga' re wê, di wê rengê de wê, têngînek yazdanî a ku wê weke têngîna û hebûnek teqez ku ew li ser hemû tiştî re weke rêgezê heya wê di wê temenê de wê bikê mejiyê mirovan de. Ji wê aliyê ve wê, têngîna yekitiyê û ankû pirranitiyê wê çawa mirov dikarê wê fahmbikê?

Hizirkirinên li ser têngîna gerdûnê re wê di rengekê de wê di demên felsefeyê û pêşketina wê de wê li dora wê rêgeze 'yekê' û hwd re wê bibê. Ew wê, weke 'rêgeze yekê', 'gîyane nemir', 'destpêkê' û hwd wê bi wê rengê wê bi gelek aliyên re wê were ser ziman. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê hizirkirinên mitra ên bi yekitiya xwûdayî ku ew pêşdikeve wê, di wê rengê de wê, di temenê têngînen yekitiyê, hevgirtinê û hwd ên felsefe ku wê li wan bihizirê jî bê.

Di mijare felsefeyê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, têngîna hevve girêdanê wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Têngîna dîyalektîkê a mitrayî wê, pirr zêde wê

xort, zelal û li pêş bê. Di wê temenê de wê, divê ku mirov werênê ser ziman ku wê, mitra wê, bi hizrên xwe re wê, dîyalektikvanekê tekûz bê. Wê di serî de wê, dikarê bi wî û hizirkirina wî re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Ya ku wî bi hizirkirina xwe re wî hanî ser ziman wê di serî de wê pêşî wê temenê hizirkirinek teqez a hiararşîyî a felsefeyî jî wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê temenê de wê, li ser wê temenê têngîna dîyalektika mitra wê, hizirkirina wî fahmbikê wê, mirov wê bi zêdeyî wê bigihênê şewayna fahmkirinê ên ku mirov dikaerê wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman. Ji nava wan danûstandinên ku wê weke ´ di nava mîtra û îsa de´ ku wê bi helbestî bân ser ziman ku mirov dinerê wê, di wê temenê de wê têngîna dîyalektikî a xort wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wekî din wê li ser wê temenê wê têngînek sedem û encam aê bi hev fahmkirinê û bi wê re aqılmeşandinê wê bi xortayî û zelalî wê ji wê kifşbikê. Di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê di wê helbesta pîrr zêde dîrêj de wê bi zêdeyî wê, têngîna dîyalektikî wê bi dîmenekê berfireh wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Mîn bixwe jî dema ku min dixwest ez li wê helbestê bihişênim min ji gelek kesên ku ew li wê bizane û serwaxt bûn ji wan lê hisand.

Ya ku li vir ez dikarim weke çavkaniya wê têngîna sedem û encamê û têngîna dîyalektikê a mitra ku ez li ser wê re wê dihênima ser ziman wê, di serî de ev hisandinên min ên ji nava civatên kurdan bin.

Di mijare têngîna dîyalektikê a mitra de wê, helbesta ´danûstandina nava mitra û îsa´ wê di aslê xwe de wê, çavkaniyek zêde giring wê biafirênê. Di wê temenê de wê, ev di nava kurdên êzdayî de wê, hertimî wê weke têngînekê wê were ser ziman û wê, di wê temenê de wê, weke temen û têngînek fahmkirinê wê were ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di nava têngînên wê helbestê de wê bi zêdeyî wê bi hevvegîrêdana bûyaran, li ser temenekê hêncet û sedemî hanîna li ser ziman û hwd wê, bi dîmenekê zêde xort wê were ser ziman. Wekî din wê ew jî wê d di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di dewama wê de wê, aliyekê weke aqılmeşandinê û bi wê re gihiştina encaman wê, bi zelalî ji nava wê helbestê wê bi zelalî wê were dîtin û fahmkirin.

Di aslê xwe de wê, ev helbest wê çendî ku wê bo rêgezên mitrayî û îsewîyê ku wê çawa wê bûhûrîna li hev wê bân û bibin wê werênê ser ziman jî lê wê di çerçoveya felsefeya mitra û aqıldana wî ya li îsa de ku mirov wê di wê de wê kifşdikê wê weke berhemek ku wê xwediyê çerçoveyek felsefeyî jî bê. Wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring

wê di serî de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman bê. Di warê felsefeya mitra a gerdûnî, rêgeza yekxwûdayî, rêgeza gerdûnî, têgîna sermedîyê, dîyalektika wî, û çerçoveyên felsefeyî ên weke bi sedem û encamê û hwd wê, bi wê re wê weke nivisek ku wê ji wan aliyan ve jî wê, karibê weke çavkani û berhemek zêde giring were dîtin û li berçav were girtin bê. Weki din wê dûbare mirov dikarê di dewama wê de balê bikişênê li ser wê ku wê di derbarê dîyalektika mitrayî de wê temenekê hişmendî ê xort wê di awayekê de wê biafirênê bê. Ji wê aliyê ve wê referansên wê zêde giring bin ku mirov wê di awayekê de wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê ji têgînek vegotinî û ankû weke bi çîrokî hanîna ser ziman zêdetirî wê weke nivîs û berhemek ku wê li ser temenekê aqılmeşandinê ku ew hatîya pêşxistin bê. Ya ku wê temenê wê yê dîyalektikî wê xort bikê jî wê ev bê.

Dema ku mirov wê bahsa felsefeya mitrayî bikê wê bêgûman weke ku me li jor li çend deveran hanî ser ziman wê, çerçoveyek aqilê kirinî ku wê bi wê re wê, bibê û pêşkeve wê derkeve li pêş. Ya ku wê weke cihêyiya mitrayi mirov dikarê wê di serî de wê werênê ser ziman jî wê di reng û awayekê de wê ev bê. Mitrayî wê, li ser wê temenê fahmkirinê wê demek dirêj ku wê zêdetirî milanyumekê bê wê bi wê derbas bikê. Wê li ser wê re wê pêvajoyên wê yên hizirkirinê wê bibin. Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê li herêmê wê bi çerçoveyek giring wê pêşkeve û wê bigihijê serwerîyekê.

Mitrayî wê, gelek referans û kodên pêşketinê ên jîyane mirov wê di wê temenê de wê, di xwe de wê biafirênê. Di aslê xwe de wê, dema ku em demên kevnera fahmbikin û ankû em hewlbidin ku em fahmbikin wê di wê temenê de wê, ji gelek aliyan ve wê pêwîst bê ku mirov serî li mitrayiyê jî bidê û wê fahmbikê bê. Wê di wê temenê dewê bandûra hizraa mitra û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê di temenekê pîrr zêde giring de wê xwe bidina dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê xate pêşketinê a ku wê çawa wê dervî rengê hizirkirina mitolojikî wê bigihênê regekê hizirkirinê wê bi aqilê mitrayîyê re wê were dîtin. Di wê temenê de wê, dema ku em wê fahmbikin wê bi hemû aliyên wê re di çerçoveyekê de wê pêwîsta ku em wê fahmbikin û li ser wê temenê em wê bi awayekê têgînî wê hildina li dest û wê werênina ser ziman.

Mitrayî wê, di rengekê de wê, tiştekekê din jî wê bikin wê, pêjnên mîtolojiyî wê, pêvajoya bi aqilekê têrzanînê ê weke yê felsefeyî wê bidest şîroveyê bikin. Li ser wê temenê re wê, rengê bawerkirinê û bi wê re xate bi rengê hizirkirinê weke bi teolojikî li ser temen felsefeyî re wê, ji aliyekê ve wê bi xwe re wê, bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê ew helbesta êzdayî a weke danûstandina mitra û îsa a dervî demê ku wê bibê wê di wê warê de wê, têngînek xort wê di rengekê de wê ji wê aliyekê ve jî wê bide me. Di wê nivîsê de wê îsa wê bi mitra wê bişewirê û wê li ser wê temenê wê hizra xwûdê, gîyane pîroz, çawa heya û divê ku mirov çawa wê fahmbikê û nêz bibê û hwd re wê werênê ser ziman wê li ser wê bisekinê. Wekî din wê bi awayekê zêde dirêj wê demên berî wê bi rengê hizirkirina demê wê di wê helbestê de wê weke ji devê mitra wê, bi awayekê kronolojikî wê were hanîn li ser ziman. Li ser wê temenê wê felsefeya yazdan wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Di wê wê rengê de wê çavkaniyên ku em di wê temenê de em li ser temenekê ku em bi wan hizir dikin ku em çerçoveya hizra mitrayî a demên felsefeyî wê şîrovebikin wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bê dîtin. Şîroveyên ku wê piştê wê li ser hizrên filosofên demên kevnera re ku wê, bi têngînên mîtolojikî û pêjnên wê re wê bên kiriin hem li ser temenekê fahmkiriinê û hem jî li ser şewayekê gihandina li rengekê fahmkirin û watelêkirinê û hwd re wê, ew di mîtrayiyê de wê, ji xwe hatibê kirin. Di wê temenê de wê, temenê wê rengê şîrovekirinê û bi wê re wê di jîyanê de wê çawa wê mirov wê fahmbikê wê ew wê, di rengekê de wê, ji xwe re wê were kirin.

Oldar û zanyerên mitrayî wê, di wê temenê de wê, temenekê zêde bizane wê biafirênin. Wê ji gelek demên ku wê derbasbikin wê zanînekê wê bi xwe re wê berhevbikin û wê bikina temenê hizirkirinê. Mitrayî wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bi wê re ku wê, mirov nikarê wê tenê di reng, awa û tenê bi dîmenekê wê fahmbikê. Wê dvê ku mirov wê di awayekê pirrdîmenî ê di zikhev de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Têgîna yekxwûdayîyê a mitrayî ku wê di wê temenê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş wê, di têngîna êzda de wê, were şenberkirin û wê di wê çerçoveyê de wê were hanîn li ser ziman. Wê bi wê re wê, hewl were dayin ku ew were fahmkirin. Mitra wê li ser temenê desthilatdarî û demî jî wê pêşketina wê, taqabûlî dema destpêka mîtannîyan wê bikê, piştî dema hûrîyan. Wê di wê temenê de wê, di wê demê de wê, hemû pêjnên mitolojiyî û wê biazqilekê nû wê bi rengekê olzanî a aqilê demê re wê,

were şîrovekirin û wê were hanîn li ser ziman. Çendî ku wê mitoloji wê di renekê de wê li yazdanan wê weke di dîmenekê de wê cih bi cih wê temenekê bawerkiirnê wê biafirênê lê wê mirov nikarê wê bi temenî wê di wê rengê de wê têngîne 'olî wê bi çerçoveyek sazûmanî wê werênê ser ziman. Ya ku wê mitra wê bikê ew wê di wê çerçoveyê de wê jinûve hemûyan wê bide şîrovekirin û wê têkiliyek wan bi dîyalektikî û hîyaranşîkî wê bi hev re wê dênê û wê di wê temenê de wê di nava jîyanê û bawerî û ankû aqil û jîyankirinê û hwd de wê, çerçoveyek pergali a fahmkirinê wê biafirênê.

Di aslê xwe de wê berî mitra wê mirov nikarê wê zêde bahsa gotina 'ol'ê û ankû 'dîn' bikê, çendî ku wê rewşên weke yên di bawegehan berhevbûna koman li ser navê yazdanan wê hebê jî. Ev wê, bi wê demê re wê pêşkeve û wê bi encamên wê û encamên pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê xwe di renekê de wê bide bi temenkirin.

Têgîna olî wê di wê demê de wê hin bi hin wê pêşkeve. Hinekî jî wê çavkaniyên demên hûrîyan wê bidina nîşandin ku wê di renekê de wê weke ku wê, di awayekê de wê di rengê de wê bên jinkirin. Minaq wê li ser navê yazdanan wê di bawergehên bi navê wan de wê perwerdebûyin wê dema ku wê were kirin wê, bi navê wan yazdan re wê, navê xwe jî wê werênê ser ziman. Ev wê weke nîşanayaka ku ew kes bi navê wê yazdanê di bawergeha wê de perwerde dîtîya jî bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê girng wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Mitrayî wê, wê dema ku wê dem wê were dema wan wê ew wê çerçoveyê wê, ji bawergehê wê derxin wê, di çerçoveya rengê têngînek olî de wê hin bi hin wê rêgzên bawerkirinê wê biafirênê. Li ser wê temenê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di roja me de wê dema ku wê mitrayî wê were şîrovekirin wê gotinên weke 'ola mitra' û ankû 'felsefeya mitra' ku wê wê were bikarhanîn wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, li ser wê çerçoveyê wê temenekê wê yê ku mirov wê fahmbikê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê mitrayî wê li herêmê wê pêşkevê. Azmûnên mitrayî ên ku wê piştî mitra wê, di nava mitannîyan de wê bibin û bi komên civakî ên weke luwianiyan re bê, komageniyan re bê û ankû abgaariyan re bê wê, di wê temenê de wê, derkeve li pêş. Bandûra mitrayiyê wê xwe bide dîyarkirin. Lê rewşa luwianiyan wê hinekî teybet bê. Wê di dema destpêkê de bê û wê hê jî wê bandûra têngînen weke yên *kupapa* ku wê li wan wê hebê û wê ew wê,

di nava têtînên bi bawerî ên ku ew bi wê rengê bi azmûn dikin de wê, bi wan rengan jî wê şêwayna baweriyê di nava xwe de wê pêşbixin.

Di wê çerçoveyê de wê, ew wê, di rengekê de wê, baweriyên xwe yên berê ên kevneşopîyî jî wê di wê rengê de wê weke ku wê bigihênina şîrove û fahmkirinê. Wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, êdî wê şîroveyan wê pêşbixin û wê bi wan re wê, di wê temenê de wê werênina ser ziman.

Ji luwianniyên û heta kuzziwatnaniyan wê ev rewş wê di dîmen û awayekê de wê bi wan re wê were dîtin. Kuzziwatnaniyan wê, di rengekê de wê dema ku mirov wê li ritualên wan binerê wê bi wan re wê bibînê ku ew wê, di çerçoveya kevneşopîya hûrîyan û piştî wan ê mittaniyan de wê bi wan re wê hebê. Wê li ser xate herêmên kurdistanê ên weke afrînê û hwd re wê heta wir wê rewşek kevneşopîyî ku wê dirêj bibê wê bi wan re wê were dîtin.

Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê, mitrayî wê, dema ku mirov li rengê pêşketina wê dinerê wê dîmenekê weke yê ku mirov rengê pêşketina budismê bi têtîna 'zen'ê re dibînê wê bi wê re wê di destpêkê de ku wê pêşkeve wê bibînê. Ew nîrxên bawerî û kevneşopîyî ew di destpêkê de wê, hewlbide ku wan fahmbikê û wan jinûve wan bigihênê li rengekê şîroveyî. Wê di destpêkê de wê, bertekên ku wê li dîjî wî bibin wê, di awayekê de wê, di wê temenê de wê, li ser wê cihê şîrovekirinê wî bibin. Wê têtîna hiarsîyê ku wê di wê temenê de wê biafirênê minaq wê weke ku wê li ser temenê piçûkbûn û mazinbê ku wê bibê mijare reaksiyonan wê bi wê re wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mitrayî wê di wê temenê de wê, xwe di rengekê de wê bînin ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê, xosletê hizirkirinê mitrayî ên di nava wan têtînan kosmolojîkî ên bawerî û hwd de wê, di wê temenê de wê bibê ku wê, di çerçoveyek ahengî de wê çawa wê pêşî wê ahengekê de wê, di nava wan de wê biafirênê û wê, di wê rengê de wê çerçoveyek levkir û bi hev re ku wê were fahmkirin wê biafirênê wê li ser wê bisekinê. Sazûmana **astrolojîkî** a mitrayî wê hinekî jî wê li ser wê temenê wê weke pêvajoyek pêşketî a weke ya ji mitolojiyê derbasbûnê jî bê wê bi wê çerçoveyê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev ev sazûman wê xosletê wê yê pêşî ê fahmkirinê wê li ser wê temenê û çerçoveyê wê bibê ku wê çawa wê pêşî wê di ahengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê rengê de wê, di

awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de ev sazûman wê li ser çî temenê wê ji ya demên berî xwe a mitolojiyî wê weke pêşketîtir bê wê dikarê wê hinekî li ser wê bisekinê. Ev wê, di wê temenê de wê, dikarê wê di destpêkê de wê fahmbikê ku wê hizirkirinên bi jîyanê, mirovê hebûnên fîzîkî û ne fîzîkî, cismên ku ew di jîyanê de hena û hwd wê bi wan re wê di rengekê de wê bibê. Wê di wê temenê de wê, ev sazûmana hizirkirinê wê li ser temenekê fahmkirinê wê bi wê re wê, bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê tiştê wê lis er cismîtiya wê û û fîzîkîya wê re wê, di wê de wê li nirxekê wê were lê gerîn. Wê bi wê re wê were fahmkirin. Minaq nirxek bi wê rengê a fahmkirinê ya ku wê heta roja me wê di nava kurdan de wê were ser ziman ku wê dema ku wê 'hesinek bi mirov re hebê wê, aciniyek wê nikaribê nêzî mirov bibê û tiştêkê ji mirov bikê' wê bi wê re wê, di wê rengê de wê were hanîn li ser ziman. Ev wê ji aliyekê din ve jî wê, çendî ku wê weke di temenekê bawerîyî de wê weke ku wê were fahmkirin jî lê wê di rengekê din de jî wê, mirov dikarê wê bi wê re wê fahmbikê wê di xosletên tiştê ê bi cismî û ne bi cismî û hwd ku wê çawa wê ji hev wê were cihêkirin û wê bi wê were lê hizirkirin wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têgîna gîyanî û ya ne gîyanî wê bi awayekê wê di wê temenê de wê ji hev wê di awayekê de wê were lê hizirkirin. Di wê warê de wê, hinek hizrên ku wê di nava mitrayîyan de wê li kurdistanê wê were ser ziman wê di wê temenê de bê ku wê, di wê temenê de wê 'ya gîyanî' û 'ya ne gîyanî', 'ya fîzîkî' û 'ya ne fîzîkî' û hwd wê werina ji hev cihê kirin û wê bi wan wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê minaq wê ya ne fîzîkî wê karibê dervî têgîna gîyanê were şîrovekiirin. Her wusa ya ne gîyanî jî wê hem karibê bi ya fîzîkî û hem jî bi ya ne fîzîkî re wê li wê were lê hizirkirin û fahmkirin.

Wê di wê temenê de wê, di wê rengekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di mijare felsefeyî de wê bi wê re mirov wê dibînê ku wê mijare hizirkirinê a li ser têgînê bi cismî û ne bi cismî wê piştî wê re wê pêşkeve û wê di awayekê de wê temenê wê têgîna astrolojîkî ku wê bi aqilekê kirinî wê pêşî wê di nava jîyanê de wê pêşkeve jî. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê, were ser ziman. Aqiliya astrolojiyî wê, mirov nikarê wê tenê bi awayekê tenê wê weke bi têgînna serxwezayî û ankû

şîroveyek bi wê rengê a ku wê were kirin re wê fahmbikê bê. Astroloji wateyê di ritmên **xwezayê** de lêdigerihê. Mitrayi wê li ser temenê herçar elementên bingihîn dikin wê fahmbikin. Bi astronomikî minaq dûriya nava dûnya û rojê, tişt, wûcana tiştê û hwd wê, weke aliyên ku wê bi wê were lêhizirîn bê. Minaq em dema ku bahsa wûcana tiştê bikin wê, awayên wê yên weke jêr û jor, berjêr û berjor, nêr û mê û hwd wê, rewşên ku mirov dikarê bibî bikê bê. Li ser wê temenê wê bi temenê qarakerî weke 'mîrovê êgir', 'mîrovê hewayê', 'mîrovê axê', 'mîrovê avê' û hwd wê, bi wê rengê ku mirov dikarê bi gelek minaqan li wê zêde bikê wê were lê hizirkirin. Lê rewşa kombinyasyona cismên bûjenî û herîkîna vejenê û hwd wê, bi wê re wê weke aliyna din ên ku mirov di wê çerçoveyê de wê karibê li wê bihizirê bê. Di rewşên weke yên yoga de wê, minaq têngîna 'vejenên herênî' û 'vejenên ne herênî wê hebin. Di wê temenê de kîjan alî wê çawa wê bibê û serwer bibê û yan jî wê bi rewşên weke mirov xwe bi çi baş û nebaş hîsdikê wê weke aliyna ku wê bi wan wê were lê hizirkirin. Di rewşên weke yên kombinyasyonî de wê li ser hebûna elemnetên bingihîn re wê li wê were lê hizirkirin. Minaq bi qarakerî agir weke nîşanakên weke tîr, baran, şêr, û yan jî axê wê, bi ga, simbil û gîskê bibê, di dewama wê de bi elementa avê re weke masî, tûpişk û hwd wê bibê. Elementa hewayê weke bi nîşanakên cêwîyan, giranî, sitil û hwd re wê karibê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, ev weke rewşên ku wê di nava rewşa jîyanî de wê bi her dîyarde, cism û rewşên fîzikî û hwd re wê, bèn **kûrkirin** bin. Li vir wê her tişt bi hebûn, û rengê heyîna xwe ku ew dikarê bi wê were fahmkirin û hwd re wê, hebê û wê were dîtin. Ber ku her tişt ku ew heya wê wûcan, alî, mêl, reng, awa, darêjk û hwd wê weke rewşên ku wê karibin bi wê werina **fahmkirin** bin. Minaq kîjan xoslet mêyî na, kîjan nêrî na, kîjan zêhnî na, kîjan bi sedemî na, kîjan bi bûjenî na, kîjan bi hêstî na, kîjan bi astronomik in û hwd wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê wê, gihiştina modelên fahmkirinê wê bibê. Minaq weke pergale rojê weke modelek derûnî jî bihizirê. Bi wê rengê wê her dûnya û ankû gerwêrk bi astronomikî wê bi şêwayekê qarakerî jî wê were fahmkirin. Minaq weke tîr (merkur) bi aqil, zanîn û hizirkirinê, berçiş (jupiter) bi perwerdekirinê, çand, civak û şariştaniye, Keywan (saturn) bi têkiliyên weke yên azadiyê û beremberê pêşketina berpîrsîyariyên mirov û hwd re werênê ser ziman. Di wê temenê de wê wê, bi astrolojikî mars, heyv, tîr, roj û hwd wê weke gerwêrkên keseyetî bin. Bo ku mirov di jîyanê de bimênê wê hêza derûnî wê bidina me bin. ..

Çerçoveya astrolojikî wê pîr zêde berfireh bê. Ev minaqên ku me dan wê tenê wê bo ku em balê bikişênina **li ser wan** bê.

Wê di wê temenê de wê, rengê wê yê di nava mitrayîyan de wê li kurdistanê wê ji wê cihêtir wê bi temenekê fahmkirinê ê aqilê kirinî ku wê bi çerçoveyek bûjenî, fîzîkî û hwd re wê, ji gelek aliyên ve wê bi wê re wê di zikhev de wê were fahmkirin re wê were ser ziman. Li ser wê temenê wê, şîroveyan ku wê werina kirin wê dema ku mirov di kêliyê de wê têngîna astrolojiyê ji bîrbîkê di mejiyê xwe de û wan şîroveyan ku ew bi wan dikin bi serê xwe wan hilde li deest wê, çerçoveyek aqilê kirinî wê di wê temenê de wê çawa wê bi tiştê bi xosletên wê re wê bikê ku ew fahmbîkê wê bi wê re wê, were dîtin û wê were ser ziman.

Di wê temenê de wê, dema ku em wê sazûmana aqilê kirinî a di zik wê de ku wê mitrayî wê bi wê dihizirin ku mirov wê fahmnekê wê di aslê xwe de wê dervî wê tenê wê weke têngînek xûrefayî ku mirov wê, fahmbîkê wê ew têngîna astrolojikî wê li holê wê bimênê. Wê dema ku em bahsa wê *sazûmanê* di temenê wê de dikin wê bi wê re wê bi gotina sazûmanê wê gelek aliyên din ên bi têngîna ên weke matematîkê, geometriyê, astronomiyê, têngîna fîzîkî û kirinî û hwd wê bi gelek aliyên din ku wê bi kombinyonek hizirkirinê wê bi wê re wê were lê hizirkirin re wê, karibê wê fahmbîkê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di demên dawî ên mitrayîyê de wê, dema ku wê, ev alî wê bi zêdeyî wê bi serê xwe wê weke têngîna wê pêşkevin û wê werina şîrovekirin wê, her yekê wê bi serê xwe wê weke aliyekê wê bi zanînî wê êdî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê, karibê wê fahmbîkê bê. di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên mîtraismê wê bi demê re wê li ser wê temenê wê dema ku wê pêşkevin bi hizirkirina wê re wê, temenekê aqilê felsefeyî wê bi xwe re wê, hin bi hin wê li ser wê rengê girtina bi hiş û têngîna ji jîyanê bi fahmkirinê û hwd re wê biafirênê.

Çavkaniya mitra û mijare ji bûyinê

Di derbarê mitra de wê, heta roja me wê di wê temenê de wê gelek şîrove wê werina kirin. Hinek ji wan şîroveyan wê di wê temenê de wê weke ku wê li ser hebûn û bandûra wî ya li hindistanê ku wê di nava mitolojiya wan de wê bi têngînek weke 'serê faşîştayan' ku wê were jê bahskirin wê, were ser ziman. Ev têngîna bi navê mitra a li hindistanê em

dikarin weke wê mitrayê şîrove bikin û ankû em nikarin wê zêdeyî wê, weke nûqteyek ne dîyar jî wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Lê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, dema ku em li mijara mitra û hebûna wî û şîroveya wî binerê wê di wê temenê de wê ji aliyekê din ve wê were dîtin ku ew ew li herêmê û bi çavkaniyên herêmê re wê, hizrên xwe wê pêşbixê û wê, derkeve li pêş. Wê di nava hizrên mesopotamikî de wê, çavkaniya wî di wê temenê de wê, hebê ku mirov dikarê di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Hinek aliyên din jî bi wê re wê dikarê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, mitra wê li wê herêmê wê pêşkeve û wê bi bandûra xwe re wê hin bi hin wê belav bibê û wê pêşkeve. Wê di wê temenê de wê bigihijê hindistanê û wê li wir jî wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di wê temenê de jî wê hinek şîroveyên ku wê bi wê re wê werina kiriin wê hebin. Lê di wê temenê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mitrayî wê di renekê de wê li herêmê wê pêşkeve û wê, serwer bibê.

Xosletên mitra wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke ku wê were fahmkirin wê hinekî jî wê li ser temenekê fahmkirina hundurê mirov re wê weke ku wê bawermendên wî werênina aser ziman wê bê ser ziman. Di wê temenê de wê gotinên weke 'ti kesek nikarê mitra bixapênê, ber ku mitra dilê herkesekê dizanê' wê bi wê temenê wê werê hanîn li ser ziman.

Ev gotinên bi wê rengê wê, di awayekê de wê weke aliyna ku wê mirov dikarê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku wê, renekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Mitrayî wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Mitra wê, di awayekê de wê bi xosletên xwe yên fahmkirinê re wê di renekê de wê weke ku mirov dikarê wê fahmbikê wê, li ser temenekê bi ghiştina şîroveyên ji nirxên pîroz ên herêmê wê xwe di renekê de wê biafirênê û wê di wê temenê de wê, werê hanin li ser ziman. Mitrayî wê, wê dema ku wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, rengê hizirkirina wê, xosletên wê yên hizirkirinê û şewayê wê di wê temenê de wê, di xwe de wê, gûharînê wê bide dîyarkirin. Wê bi temenî wê têtîgînên ku wê bi wê xitabî dil û meji bikê wê bi wê re wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Lê di aslê xwe de wê, di mijare mitra û çavkaniya wî de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di wê çerçoveyê de wê, li

ser temenê nirxên pêşî ên herêmê wê ava bê. Minaq 'ga' wê di nava mitoloji û bawerîya herêmê de wê ji demên sûmerîyan ve wê weke nirxek pîroz wê hebê û wê di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê were ser ziman. Mar wê bi heman rengê wê weke ku wê di nava xate êzdayî de wê pîroz wê were dîtî û wê li ser wê temenê wê, li lê were lê hizirkiriin. Bi heman rengê şer mirov dikarê wê werênê ser ziman. hebûnên zindî ên ji nava xwezayê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê xwe bide dîyaerkirin. Ji nava şîroveyên ku wê li ser mitra re wê bi devkî di nava kurdan de wê werina kirin de wê di wan de wê mitra wê weke kesekê baş tîrûkavanê bikardihênê jî wê were şîrovekirin û wê bê hanîn li ser ziman.

Weki din wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mitrayî wê di wê temenê de wê li herêmê wê pêvajoyên wê yên pêşketinê wê di wê temenê de wê, dema ku mirov wê fahmbikê wê, di rengekê de wê, di serî de wê, bi rengê şîrovekirinê a kevneşopiyên berî xwe re wê xwe bigihênê şîroveya xwe. Minaq wê, di nava luwiannîyan de wê çanda kupapa wê her demê wê weke çandek yekxwûdayî wê, pêşketî wê xwe bide dîyarkirin. Ev di demên hûrî û mîtannîyan de wê bi heman rengê wê hebê. Kevneşopîya kumarbî wê, di wê temenê de wê, bi heman rengê wê di nava baweriyên herêmê de wê, bi zêdeyî wê ne kêmiya gilgamêş û çand û bawerîya li lê wê hebê û wê pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Her dem wê di wê rengê de wê kevneşopî û çanda xwe wê biafirênê û wê bi wê re wê xwe bigihênê temenê xwe yê hizirkirinê. Di dema mitannîyan de jî wê li ser wê temenê wê, were dîtî. Di dema mitannîyan de wê, pirrbaweriyî li ser wê temenê wê were dîtî. Ji nava nameyên 'amarna' ku mirov xwênê wê keyê mitannî wê dema ku wê, dema ku wê agahiyê hilde ku firawûnî misrê nexweş a wê peykelê îştare wê bişênê ji jêre ku ew bi wê baş bibê. Nîşanakên weke wê, didina nîşandin ku wê rengna din ên baweriyî jî wê li herêmê wê hebin û wê derkevina li pêş. Lê di dema mitannîyan de wê, were dîtî ku wê ev çand wê hin bi hin wê li şûn wê bimênin.

Weki din hinek nîşanakên ku wê mitra wê, li herêmê wê bînina ser ziman wê weke bi weke 'şahidê parastvanê peyman a aşîtyê a nava hittitan û mitannîyan' ku wê were ser ziman wê weke kesekê ku ew ji çîna serdest a herêmê bê wê di reng û awayekê de wê ew wê ji jê were bahskirin û wê were hanîn li ser ziman.

Lê em wê dikarin wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê mitra wê bi rengê hizirkirina wî re wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê dibînê ku wê weke demek nû a hizirkirinê wê bi xwe re wê werênê dîmenekê wê bide nîşandin. Di wê temenê de wê, di dîmenekê ku wê weke bi olî û hwd de wê, bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin. Ev dem wê li herêmê wê bi zêdeyî wê weke bi çerçoveyek sazûmanî wê xwe bide dîyarkirin. Di demên med û hinekî berî wan de wê bi 'magûyan' re wê, di rengê de wê ew pêşketin wê li giştîya herêmê wê bi bibê. Rêmidarî wê li ser wê temenê wê bi wan re wê pêşkeve û wê li herêmê wê bicih bibê û wê belav bibê. Li gorî ku em bi awayekê ji nava xabate Paul A. Cartledge a bi navê "Inventing the Past: History v. **Myth**(2003)" jî dixwênin ku ew di çerçoveya 'bandûra medîyan li girêkê û mitoloji û têgînên wê yên olî û hwd dibê de ku wê werênê ser ziman wê bi rêya magûyan wê çawa wê belavbûn bibê wê li ser wê bisekinê. Di xabate xwe wê bi têgînek ku mirov dikarê di çerçoveya têgîna "bandûra dema medan' de wê, di wê temenê de wê, li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Lê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, tiştekê din jî wê bi rengê şîroveya li ser wê demê ku wê bidina nîşandin ku wê demek vegûhar çawa bijî bê. Ew jî wê ew bê ku wê, di wê temenê de wê ew rengê pêşketinê ku me bi mitra re şîrovekir wê di wê temenê de wê çawa wê li herêmê serwer û serdest bê û wê bi wê rengê wê, sazûmanek wê ya hizirkirinê wê hebê wê bi wê re wê were dîtin bê. Minaq medî wê dema ku wê keyê wan bikeve şerekê de jî wê bi rêmidarekê magûyî wê bi şewirê û wê herênîya wî hilde û wê piştî wê ew piştrastkirina ji aliyê rêmidar ve ku wê 'di baxtê key de serkevtin nivîsî ya' bê û ankû 'di baxtê key de di wî şerî de serneketin nivîsî ya' ku wê ji jê re were ser ziman wê êdî ew wê li gorî wê xwe di rengê de wê xwe li ser wê re wê bigihênê li biryargirtina xwe. Di wê temenê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev rengê ku wê bi serwerîya magûyan wê di dema medan de wê were dîtin wê, temen û bingihêkê wê bi mejuyî ê bi kevneşopî afirî wê hebê. Wê reaksiyon û ankû bertekên xwe yên bi bawerî wê li ser wê re wê bidina nîşandin û dîyarkirin. Minaq wê dema ku wê zerdeşt wê derkeve wê, şîroveyên wî yên cihê ên ku ew dikê wê, li ser wê temenê wê ew wê weke ku wê çawa wê mitra wê di dema xwe de wê rastî bertekan wê were ew jî wê di wê temenê de wê rastî bertekan wê were. Ev rewşên weke yên ku mirov di wê temenê de bi wî re dibînê wê di rengê de wê weke

alijekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mitrayî wê, di wê temenê de wê di renekê de wê, weke alijekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di mijara fahmkirina mitrayîyê de wê, di wê temenê de wê, pêvajoyek vegûharînê wê bi xwe re wê werênê holê. Pergale wî ya astrolojikî wê bi temenekê astronomik û kosmolojikî wê, pêvajoyên gûharînê wê di wê temenê de wê bi xwe re wê werênê. Wê di wê temenê de wê, bawermendan wê biafirênê. Wê ev têngîn wê pêşî wê kesên weke ku ew bawermend in û bi wan dikarê were şewirin wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê biafirênê û wê, bide dîyarkirin.

Di temenekê kosmolojikî de wê nbi wê re wê were lê hizirkirin wê her mirov wê xwediyê stêrekê li azmana bê û wê li gorî qancî û neqanciyên mirov ên ku ew di jîyanê de dikê re wê yan geş û yan jî wê negeş bê. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê were hanîn li ser ziman.

Pêvajoyên dawî ên demên mitannîyan û heta demên destpêka medan wê di awayekê de wê weke demek ku wê zêde aktiv û wê di wê de wê gelek aliyên têrbûnê wê bi zanînê û di dewama wê de wê, sazûmanek hizirkî ku wê weke ya ku wê mitra lê dihizirê wê biafirê û wê li giştîya herêmê wê serwer û serdest bê. Mitrayî xosletê wê di wê temenê de wê, bi têngînên xwe yên ku ew pêşdixê re wê, di awayekê de wê dawîyê li dema mitolojîyê wê jî wê di awayekê de wê werênê ser ziman. pêjn û ankû awayên mitolojikî ku wê di nerîn, fahmkirin û dîtînê de wê werina dîtîn û wê hebin jî wê yên ku ew di awayekê de wê bi aqilê felsefeyî ê ku ew pêşdixin ku ew hatina salixkirin bin. Aliyekê mitrayîyê jî wê ew bê ku wê jinûve salixkirin û bi watelêkirinê û li ser wê temenê re wê têkiliyên bi têngînê wê bi wê re ku wê bi hev re wê li ser temenekê aqilî wê dênê jî bê. Di wê çerçoveyê de wê girêdanê bi hişmendî ku ew dikin wê, çerçoveya wê sazûmana wan wê biafirênê.

Weke ku em dibînin wê sazûmana astrolojikî-kosmolojikî-gerdûnî wê di awayekê de wê serdest bê. Lê ev pêşketin û serdestî wê, hinek xosletên wê yên bûhûrîner ên ji demên mitolojîyê li demên felsefeyê wê hebin û ew heta ku ew newina fahmkirin wê di renekê de mirov wê nikaribê bi awayekê tememî wê temen û çerçoveya wê ya pêşketinê a bi pêvajoyên piştê ên bi felsefeyê pêşdikevin re jî wê têkiliya pêvajoyên berî wê dênê jî bê.

Ber vê yekê wê ev dem wê di renekê de wê weke alijekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Pêjnên astrolojikî wê bi temenekê astronomikî û feêsefeyî wê di awayekê de wê bibê û wê, di wê çerçoveyê de wê,

zimanê felsefeyî û matematikî ku ew hin bi hin pêşketîya wê ew jî di wê de wê di rengê de wê were bikarhanîn. Ber vê yekê wê demên mîtannîyî wê dema ku wê pêşketina xwe bi ber aqilê kirinî re wê li ser temenekê felsefeyî wê bidina çêkirin wê ew sazûman wê di temenekê de ku wê bi nirxên wan ên berê re jî ku ew hatî salixkirin wê êdî wê pêşkeve û wê, li ser wê re êdî wê demek nû wê bi rabûn û bilindbûna dema mediya re wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, wê çerçoveyê de wê, di xatekê de wê zêde qûtbûn wê weke ku wê di wê rengê dîtbarî ê bi fahmkirinê re de wê nebê wê întibayek wê bi me re wê çêbibê. Çendî ku wê weke piştî mitannîyan wê medî derkevin jî lê medî mirov nikarê wan destpêka wan bi dawîya mitannîyan re di temenê qûtbûnekê de wê fahmbikê bê.

Weki din jî wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, dikarê wê awayekê giirng wê binê wê xêz bikê ku wê mitrayî wê li ser wê temenê wê di rengê de wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bidina dîyarkirin. Di dema medan de wê wûcana megûyan wê di wê nûqtayê de wê giring bê ku mirov bibîrbixê. Ew wê, di rengê de wê weke ku em dibînin wê, li ser wê temenê wê weke kesna bi wê rengê aqilê demê ê bi zane û ew di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê rê şanî mirovan wê bidin. Magûyî wê hebûna wan ji demên dawî ên mîtannîyan û heta demên dawî ên medan wê bibin. Piştî mediya hat rûxandin ji aliyê kîrûs ve wê magûyî jî wê rastî xişma wî werin û wê, bi komkujiyan re wê rû bi rû bimênin.

Piştî wê demê jî wê ew li herêmê wê belav bin û di çerçoveya pergale rûniştî a hizirkirinê û ankû baweriyê de wê hizrên xwe wê bînina ser ziman. Wê dem bi dem wê bikevina nava raperînan jî bo ku ew dema mediya bi şûn ve werênin. Raparina magûyîn medî a li dora 550î ku wê di bin serkêşîya sermagûyekê bi navê 'casimî komata' de ku wê bibê wê, bi wê armancê wê bibê. Her çendî ku wê ji aliyê persan û ankû kîrûs ve wê nbi xwûnê jî ew raperîn wê were tafisandin jî lê di aslê xwe de wê, encamên wê piştê jî wê zêde bidom in û wê, dema kîrûs wê temenê têçûna wê û hin bi hin dîsa derketina li dika dîroka kurdan bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin. Piştê wê axamanişî wê bi peymanên ku wê bi wan çêbikin re wê karibin xwe li herêmê li ser lingan bigirin. Lê dema ku wê, kurd nexwezî bi wan re şer bikin ji ber sedemên komkujiyên weke yên hatina hanîn li serê magûyan ku ew weke nirxna pîroz dihatina dîtî ji aliyê civakê ve wê, li hemberî hêrişên îskender wê ew desthilatdarî wê bi şerê di nava axamamişî û hêzên îskender ên li şerê granikos û issos'ê de wê, bişikênê. Piştî wê re wê, kurdistanî wê xwe li çiyayên zagrosan

bigrin. Çendî ku wê iskender wê herê bi serwan de wê, nikaribê wan bişikênê li wir. Ev pêvajo wê piştî kurkeyê kurd ku wê derkeve ser taxt û wê hemû herêmê hin bi hin wê xwe girêde key melon wê hêzên iskender wê ji giştîya herêmî wê bide derxistin. Ev pêvajo wê, ne tenê wê bo kurdan wê bo farisan û xalkên din jî wê bê demek nû. Piştî wê demê wê êdî wê, piştî ku wê hêzên xwe li hev bidina hev û demek xwe pêşxistin wê bijîn jî wê, kesên weke ardêşêr wê, bikevina nava hewldana avakirina rêveberiyek mazin de. Bo ku ew kurdan holde li rex xwe wê beşên avêsta ên winda jî wê komên lêgerînê li pey wan bide şandin û wê bixwezê ku ew wan bidina dîtin. Ev kirin wê li rex desthilatdarîya kurd a melon ku wî avakirî de wê, êdî wan jî wê bikê weke hêzekê ku ew piştgiriyê jî bidinê. Ji xwe armancek jî wan armancên ardêşêr ew bê ku ew beşên avêsta dide dîtin û ola zerdeşt wê herê dikê wê bo ku ew piştgiriyê li ser wê temenê ji wan bigirê û wê bi wê bigihijê armanca xwe jî. Piştî ku ew bi wê bû hêz û ew weke olekê herêkir û hêza jî wê dît êdî ew li ser wê re bû weke hêzekê li herêmê ku wê li ser wê nirxê wê xwe bide herêkirin. Ya ku wê sasanî biafirênê û wê bikê sasanî jî wê di aslê xwe de wê ev bê.

Ji aliyê sasanî ve herêkirina ola zerdeşt weke olê bi fermî ji xwe re jî wê li ser wê temenê wê çawa wê xwe bikê hêz wê tenê û tenê wê bi wê armancê bê. Ji aliyê bûyîna hêz ve li wê nerî û bi wê rengê nêzî mijarê bûn. Wekî din jî wê, rewşa olî a ku wê pêşketî heya wê, di rengekê de wê encamên wê bi zêdeyî wê, li herêmê wê bibin. Di aslê xwe de wê, di temen û çerçoveyekê de wê, weke ku em çawa wê î ro di demên hemdem de bi olên semewî re ku wî çawa li ser kokekê wê bibin weke cihûtiyê, meshî û islamê û hwd wê, di wê temenê de wê, berî wan di rengekê de wê, di xatekê piştî mitrayîyê hatina zerdeştîyê, piştî Manîfîtiyê û heta mezdekiyê û hwd wê di wê temenê de wê li ser wê çandê, bawerî û kevneşopîyê bi wê rengê wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wekî din wê, ev xate mitrayî wê, di aslê xwe de wê, bi encamên wê yên ku wê bibin wê pêvajoyên hizir û baweriyê ên piştî jî wê di rengekê de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Li ser wê temenê wê kevneşopîya baweriyê wê xwe di rengekê de wê bibê û bide dîyarkirin.

Mitrayîyê jî û heta zerdeşt û manîtiyê jî mirov dema ku wan di dewama hevde şîrove dikê wê dikarê bi wan re werênê ser ziman ku wê, çendî ku wê dîmenekê yekxwûdayî wê weke ku wê bidina dîyarkirin jî lê tenê bi wê rengê û awayê fahmkirina wan jî wê ne bes û ne têr bê. Wê heta ku wê ji gelek aliyên ve wê kêm jî bimênê. Ber vê yekê wê di serî de wê bi

çerçoveya wê ya hizirkirinê re wê dema ku mirov li wê dihizirê wê bi wê bi wê re wê di rengekê de wê dikarê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê çawa wê xwediye rengekê pêşketinê bê wê, bi wê re wê bibînê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, temenê fahmkirinê ê yekxwûdayîyê wê, di nava mitolojiyê de wê, bi têngîna 'yazdanê serekê' re wê her hebê. Wê di demên piştî sûmerîyan de weke ku em di demên gûtîyan de dibînin wê çanda enlil wê piştî ya enkî wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, ev wê, di dîmenekê de wê, bi wê rengê wê hebê. Lê weke olekê wê fahmkirin wê nebê. Di wê temenê de wê pêvajoyên bi wê re jîyankirinê ku mitra wê werênê ser ziman wê ew wê pergale baweriyê wê li jîyanê di nava mirovan de wê çawa wê bê jîyankirin û wê wateya wê çî bê ku mirov wê bi wê re wê hilde li dest wê, di wê temenê de wê, çerçoveya wê ya fahmkirinê wê biafirênê. Wê temenê gotina olê û ankû dîn wê bi wê rengê wê bi wê re wê biafirênê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê dema ku wê were ser ziman wê mitrayî wê weke pergalek fahmkirinê a gerdûnî û hwd wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Yanî bi gotinek dîn wê li ser temenê aqil wê fahmbikê. Ber vê yekê wê dema ku em bahsa bawerîya mitra bikin em wê weke ola aqil wê şîrove bikin û wê werênina ser ziman wê rast û di cih de bê.

Ji mitolojiyê heta teolojiyê mitraism

Li ser temenê mijare jibûyînê û di dewama wê de wê dema ku mirov wê bi mitrayiyê re wê dihizirê wê ji wê aliyê ve wê ew jî wê bi wê re wê di rengekê din de wê were dîtin. Ew jî wê ji mitolojiyê bi ber têngînên teolojikî û ankû olzanî ve wê, di rengekê de ku wê pêvajoyên pêşketinê bin. Me li jor li çend deveran bahsa wê kir ku wê çawa wê, têngînên mitrayî wê di wê temenê de wê bi olî û hwd wê werina dîtin û şîrovekirin û fahmkirin.

Aliyekê din wê wê dema ku wê bi temenekê teolojikî wê were şîrovekirin wê aliyê din ê jîyanê wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê derkeve li pêş û wê bi wê re wê bidest hizirkirina wê êdî wê were kirin. Di wê çerçoveyê de wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mitrayî wê li ser wê temenê wê pêvajoyên fahmkirinê wê di rengekê de wê, werênina ser ziman. Wê weke ku em di nava mitrayîyan li kurdistanê û li dora wê dibînin wê mitan wê di rengekê de wê şîrovekirinê wan wê bikin û wê bi wê re wê werênina ser ziman. Hinekî

jî wê astrolojî wê ji aliyekê ve wê weke têgînek bi sazûmanî a di nava jîyanê de wê şîrovekirina wê bixwe jî bê wê erk û karekê wê bi xwe re wê di wê temenê de wê werênê li cih. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mitrayî wê, li ser wê temenê wê dema ku wê were fahmkirin wê weke çerçoveyek sazûmanî a jîyanî wê were fahmkirin.

Di nava jîyanê de wê, bi wê re wê were dîtî ku wê her tişt wê çawa wê weke xwe wê were şîrovekirin wê bi wê re wê were dîtî. Şîroveyên ku wê di derbarê xwezayê de wê werina kiirn wê di bin çend serekeyan de wan dikarê werênê ser ziman. Pêşî wê xwezayê wê weke xwe di dîmenekê de wê çawa wê were fahmkirin û wê were ser ziman wê bi wê re wê di dîmenekê de wê were ser ziman. Piştî wê elementên nava xwezayê wê ji wan wê bi wan gihiştina têgînên din wê bibê. Her rewş, û tiştên xwezayî wê hem wê weke xwe û hem jî wê bi temenekê fahmkirinê ê darazî wê di wê rengê de wê were şîrovekirin û wê were fahmkirin. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, ev wê xwezayê wê, di awayekê de wê, weke çavkaniyek giring a fahmkirinê wê weke ku wê di nava mitrayiyê de wê bide dîyarkirin bê.

Weki din wê di nava jîyanê de wê, ji kesan li kesan wê rewşa wan ya jîyanê, têkiliyên wan ên bi hev re bê û ankû şêwayên hizirkirinê û hwd wê bi gelek ali û awayên wê re wê, were dîtî ku wê li ser wan wê were sekin in û wê were hanîn li ser ziman.

Weki din wê li ser wê temenê wê tişteke din wê jinûve wê were fahmkirin. Ew jî wê jîyane mirov û armanca jîyanê bê. Wê di wê temenê de wê di nava têgînên mitolojiyê ên berê de wê bi gotinên 'yazdanan mirov bo ku ew ji wan iteatê bikin ew afirandin' wê di rengekê de wê werênina ser ziman. Lê mitrayî wê hinekî wê şîroveyna ku wê dide kirin wê weke ku wê derkeve dervî wê têgînê. Ew hebûna mirov wê weke beden û gîyanê wê ji hev cihê wê li wê bihizirê û wê bi gîyanek nemir re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li gorî ku wê were gotin wê piştî mirinê wê mirov wê bi kirinên xwe yên baş wê temenê jîyane başîya gîyane xwe jî wê biafirênê. Wê di wê temenê de wê tenê yên baş wê li gorî wê bilind bin û yên ne baş wê dakevina dûnya binardê ku wê di wê temenê de wê di nava têgînên baweriyên piştî de wê li ser wê rewşê re wê têgîna 'bihûşt' û 'dojehê' û hwd wê were afirandin. Di wê temenê de wê zêde newê dîtî ku wê têgînek zêde tûj a bi dojehê re ku wê bi mitrayiyê re wê derkeve li pêş wê hebê. Lê di nava têgîna mitrayiyan de wê bihûşt wê hebê. Minaq wê di

nava gotinên ku wê di derbarê jîyane mitra de wê di nava kurdan de wê heta roja me wê werina ser ziman wê di wan de wê bahsa wê were kirin ku wê, 'piştî şerê nava başî û nebaşîyê ku wê başî bi serkeve wê êdî wê aşîtiya sermed wê were.' Di dewama wê de wê bi gotinên weke 'derîyê bihûştê li dûnyayê di vebê û bi wê re dibê yek.' Weki din wê dema ku ew wê şîrove bikin wê bi gotinên weke ''gûr û meh bi hev re diçêrin lê wê yek ji ya din re wê telukeyê wê neafirênê' re wê werênê ser ziman.

Wê dema ku wê bahsa pêvajoyên bilindbûna gîyanê wê werê kirin wê bi wê re wê, di pêvajoyên ku wê di wê re wê derbas bibê wê were kirin. Wê di wê temenê de wê têngîna darazê wê di rengekê de wê weke bi têngînek ku wê, dema ku mirov çî kirinê bikê wê encamên wê derkevina hemberê mirov re wê werênê ser ziman. Di nava kiriinê û encama wê de wê, têkiliyek fahmkirinê wê di wê rengê de wê, di nava hizirkirina wan de wê di wê rengê de ew were dîtî ku wê hebê.

Di nava bawermendên mitrayî de wê weke ku w êzdayî li kurdistanê wê heta roja me wê bikin wê her roja wê ku ew heta wê gayek wê were korban kirin. Wê di wê temenê de wê ew rewşa mitra ku ew bi wê dijî wê were nimirin. Wê weke ku wê bibê wê çawa ji destê mitra wê ga bi ravê wê, ew jî wê were berdan. Piştî weke ku mitra lê digerihe dibînê, ew jî wê li lê bigerihin û wê bibînin. Piştî weke ku wê, mitra wê çawa wê, bi têngî û gotina ku wê bêjê 'yazdanek heya ku ew min jî û te jî afirandîya' re wê piştî wê kêrê bidina sûkra gê û wê ew wê were gûrandin. Piştî wê ji goştê wê sofraya yazdan wê were danîn û wê kesê ku ew ji wê sofrayê xwar wê weke bi yazdan re peyamkirî û ankû rewşek bi wê rengê pêkhanî wê, were bi watekirin.

Ew xwarin wê weke xwarinek pîroz wê were dîtî. Wê di wê temenê de wê ew wê bi wê re wê li wê were lê hizirkiriin û wê werê hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna mitrayiyê wê di wê rengê de wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Pêvajoya şîroveyên mîtan wê bi mitrayiyan re wê, bibê û wê di wê temenê de wê, li ser temenekê bi aqil û fahmkirina wan re wê bibê. Wê di wê rengê de wê, ew wê weke pêvajoyek fahmkirinê a demezrîner wê di destpêka pêşketina mitraismê de wê xwe bide dîyarkirin. Pêvajoyên fahmkirinê wê li ser wê re wê bibê. Piştî ku ew bûn û pê de wê êdî wê di wê temenê de wê, li gorî wê, bê lê nêzîkkirin.

Wê di wê temenê de wê, di nava jiyane de wê têngînen mîtolojikî ku wê werina şîrovekirin wê di temenekê aqilane de wê werina şîrovekiriin û

wê werina hanîn li ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê, li gorî wan çawa wê were jînkirin, çawa dikarê were jînkirin û başî mirov çawa wê li gorî wê bijî û hwd wê werê hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, sazûmanek fahmkirinê wê were pêşxistin û wê bê hanîn li ser ziman.

Mitrayî wê di nava wan de wê weke ku wê were dîtîn wê bi zêdeyî wê giringîyê wê bidina fahmkirina bi aqil. Wê bi aqil û fahmkirina bi aqil re wê çawa wê mirov wê bigihijê rastiye wê di wê temenê de wê derxina li pêş. Aqil wê, li gorî wan wê bo fahmkirinê, dîtina rastiye û bi wê rêya xwe ya rast dîtînê bê.

Mitrayî wê tiştêkê wê bikin wê çawa wê, yazdan bi olê wê salixbikin û wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê çerçoveya wê ya fahmkirinê wê biafirênin û wê werênina ser ziman. Li ser wê re salixkirinên ku ew dikin wê di wê çerçoveya sazûmana wan a fahmkirinê a li ser temenê baweriya wan wê çawa wê bi wê re wê were jînkirin wê li gorî wê werênê ser ziman. Giringiya mitraismê wê di serî de wê di wê temenê de wê di temenekê bawerîyî a bi çerçove de ku wê xwe bide dîyarkirin de wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê ew wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring ê fahmkirinê wê biafirênê. Mitrayiyan di nava jîyanê de wê tiştên baş û nebaş wê çî bin wê ji hev cihê bikin. Di dewama wê de wê, aqilekê kirinî wê di nava jîyanê de wê bi wê re wê werênina ser ziman û wê fahmbikin. Wê di wê çerçoveyê de wê, têgîna mitrayî a gerdûnî ku wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, di wê temenê de wê, çawa wê li ser rêgezê hevgerî ku ew dihê fahmkirin û li gorî wan bi başîyê ew hertimî pêşdikeve wê, were ser ziman.

Wê dema ku em li rengê hizirkirina mitrayêî dinerin wê di temenekê gnostikî de wê weke ku wê bi rêya sehan derkkirin û fahmkirinê wê derxê li pêş. Li gorî mitrayî wê zanîn wê bi fêrbûnê re wê karibê were bi dest xistin. Di dewama wê de wê, aliyekê din ê ku mirov wê weke ku em çawa di nava têgînên platon de dibînin weke di rengê ku wê, tişt wê ji xwe wê hebê û ku mirov wê tenê wê bibînê û derkbikê re wê li wê bihizirê. Bi gotinek din wê têgînek îdeayî û ankû rengêkê fahmkirinê ê ku wê ji wê rengê fahmkirinê ne cihê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di nava hizirkirina mitraismê de wê, bandûr û bertek wê weke aliyekê ku wê di nava jîyanê de wê, bi wê re wê bibê û wê ev jî wê weke aliyekê diafirênê wê bi wê re wê were dîtîn û wê li wê were lê hizirkirin. Li gorî mitrayiyê wê du rengên fahmkirinê wê bi zêdeyî wê derkevina li pêş. Yek wê, di wê temenê de wê minaq wê bi kirina ku mirov wê kir re bê.

Ya din jî wê kirinek ku me kir wê dervî wê encamên ku ew rê li wan vekê wê weke aliyê din ê dervî wê were lê hizirkirin û fahmkirin.

Li ser wê temenê wê, mitrayî wê dema ku em wê weke têgînek bawerîyî jî wê herê bikin wê ne di rengekê dogmatikî de wê, xwediyê rengekê fahmkirinê bê. Ew fêrbûnê bi kirinê û encamên wê re wê, ku wê hertimî wê bibê wê li ser wê temenê û çerçoveyê re wê li wê bihizirê. Li ser wê temenê wê çerçoveyek ku wê bi wê rengê wê bi sînor kirinê wê bi wê re wê newê dîtin. Ya ku wê weke xosletekê wê yê cihê bê wê ev bê. Wê di awayekê din de wê li ser temenekê derûnî bi gîyanî di wê de kûrbûnê wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê temenê ghiştina li zanîna rastteqîn wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Mitrayî wê di wê temenê de wê têgîna gîyane nemir a ku ew li wê dihizirin wê ji wê aliyekê ve wê hinek sedemên wê yên bi zanîne ve ku ew li wê dihizirin wê hebê.

Li ser wê temenê wê çendî ku wê dînya fîzîkî wê red nekê jî lê wê ew wê têr nebînê ku ew mirov tenê bigihêjênê ya rastteqîn. Di wê temenê de wê li ser wê re wê aliyê gîyanî wê derxê li pêş. Minaq wê weke gnostikekê suhrewerdfî wê di awayekê de wê, menewiyetê wê li ser wê temenê wê derxê li pêş.

Li ser wê temenê re wê weke ku wê, mitrayî wê bi zanîne li wê bihizirê wê di nava beden û gîyanê de wê bi wê bihizirin û wê li gorî wan wê rêgezên dualite wê di wê temenê de wê serwer bin. Weki din pêvajoyên pêşketinê wê bi têkiliya nava wê dûaliteyê û bandûr û berteka wê re wê xwe di rengekê de wê ji hev wê bide dîyarkirin.

Aliyekî din jî wê weke ku em dibînin wê di nava mitrayiyan de wê giringî dayina pêşketina aliyê gîyanî bê. Wê di wê temenê de wê ev wê weke pêşketinek ne tenê bi giyanî wê were dîtin wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, temenê fahmkirinê a gîyanî û ankû menewî û derûnî û hwd jî wê biafirênê. Li ser wê temenê wê mirov wê hebûn û keseyetîya mirov wê ne tenê wê bi hebûna fîzîkî lê wê bi ya ne fîzîkî weke bi xûy, gotin, kirin, tevger, ya ku ew bê kirin û ya ku ew newê kirin û hwd ku wê bi hişmendîya wê xwe di nava wê de wê bi pozisyon bikê re wê, di rengekê de wê li wê were lê hizirkirin û wê bê hanîn li ser ziman.

Aliyekê din jî wê li ser wê temenê wê weke ku wê hem bi mitrayiyan re jî wê were dîtin, hem bi zerdeştîyan re jî wê were dîtin û hem jî wî bi maniyiyan re jî wê were dîtin wê li ser temenê kifşkirin û rohnibûnê bê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê bi wê re wê, weke aliyekê wê yê ku wê, di temenê pêvajoyên fahmkirinê de wê were dîtin jî bê. Di awayekê de wê

fahmkirin wê weke kifşekê jî wê ji aliyekê ve wê were dîtin û wê were fahmkirin. Li ser wê temenê wê dema ku wê gotina 'gihîştina rastteqînîyê' wê were li wê hizirkirin wê di wê temenê de wê di wê de wê bi kûrbûnê re wê di rengekê de wê were lê hizirkirin. Hertimî wê kifşkirin wê bê weke rê û serûwana fahmkirinê. Li ser wê temenê re wê li wê were lê hizirkirin û wê fahmkirin. Ya ku mirov wê fahmkir jî wê li gorî wê hertimî wê yên ku wê dervî wê hena û ku ew wê werina fahmkirin û dikarin werina fahmkirin jî wê hebin. Li ser wê temenê wê ya ku mirov ew fahmkir wê tenê wê weke aliyekê ya ku me fahmkirî wê biafirênê û wê di wê temenê de wê, ew fahmkirin wê ne nûqteya me ya dawî bê.

Di wê çerçoveyê de wê aqilê mitrayî wê di awayekê de wê di awayekê de wê pêşdîtinên wê yên teqez ku ew li gorî wê xwe bi sînor bikê wê di rengekê de wê weke ku wê nebin. Ya ku wê di serî de wê weke têngînek ji fahmkirinê re vekirî dihêlê û di dewama wê de wê dikê weke têngînek ku ew hertimî wê fahmbikê û wê, derxê li têngihîştinê wê ev bê. Wê dema ku mirov wê li wê têngîna gerdûnî a mitrayî dihizirin wê di wê de wê aliyên ku ew dihên zanîn û aliyên ku ew nayên zanîn re wê ji hev cihê bikin û aliyên ku me zanîn wê temenê me li gorî wan wê biafirênin ku em aliyê din jî bizanibin.

Di rewşa zanînê de wê, wê dema ku mirov wê hilde li dest wê mitraism wê bi tememî wê xwediyê rengekê gûmanparêz a weke bi rengê zanîna xwe û rengê fahmkirina xwe re bê. Wê, di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê dîmenekê wê bi xwe re wê bide me.

Çendî ku wê di nava têngînên mitrayî ên kevn de wê, bahsa têngînên weke gîyan ketina laşekê din de û ankû ji laşekê derbasbûna wê were kirin jî lê wê di wê temenê de wê xwediyê rengekê fahmkirinê ê teybet bê. Minaq wê, di wê rengekê de wê di nava felsefeyên asyayî ên gnostikî de hem bêja di hemûyan de wê rengekê fahmkirinê ê gîyanê ku mirov dikaerê bi têngîna rêankarnasyonê re wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman wê hebê. Di nava mitraismê de wê têngîna gîyanê wê bi gotinên zelal, safî û xort wê ji wê were bahskirin. Wê di wê temenê de wê gotinên bi êmin wê li ser wê re wê bîn bikarhanîn. Lê di wê temenê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, bi zêdeyî wê, di nava mitraismê de wê piştî mirina laş wê hebûna jîyanê bi jîyanî di gerdûnê de wê, di rengekê de wê ji wê were bahskirin. Wê ji aliyekê din ve jî wê di derbaerê rengê fahmkirinên gîyanê de wê, hizrên ji hev cihê jî wê di

rengékê de wê, werina dîtin. Di rengékê weke jixwe biêmin bahsa wê kirinê re wê weke ku wê gîyan bi serê xwe wê karibê bijî wê di şêwayekê de wê ji wê were bahskirin.

Lê di nava mitrayiyan de wê, gîyan wê ji aliyekê din ve jî wê, li ser temenê derûnî jî û ji wê cihê li ser temenê zanînê û hwd jî wê bi awayekê cihê wê were dîtin ku wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê bi aliyên têngînên darazî ên fahmkirinê re wê, di rengékê de wê weke ku wê were ser ziman.

Di wê warê de wê weke ku mirov dibînê ku wê mijare gîyanê wê weke mijare zêde giring wê xwe di nava hizirkirina wê de wê bide dîyarkirin û wê derxê li pêş. Di wê temenê de wê mijare gîyanê wê li wê were lê hizirkirin. Biqasî ku em ji nava têngîna mitrayiyan têdigihin wê gîyan û jîyan wê bi hev re wê bijî û wê çendî ku wê laş wê ji gîyanê re wê bibê mal wê ji jîyanê re jî wê gîyan wê weke mal bibê wê were dîtin û wê li wê were lê hizirkirin. Dema ku wê çawa wê dema ku gîyan laş terikend wê laş bi mirê wê bi heman rengê ku jîyanê gîyan terikend jî wê gîyan tûna bibê û wê ji wê wê herê û winda bibê. Wê êdî mirov wê nikaribê bahsa wê bikê ku ew hebê.

Li ser wê temenê wê di gîyanê de wê kûrbûn wê bi jîyanê û têngîha jîyanî wê bibê. Bi wê re babet û ankû mijarên weke zanînê û hwd jî wê dema ku wê werina lêpîrsîn wê li ser wê temenê wê li wê were lêpîrsîn. Ev wê weke dîyardeyna ku wê bi jîyanê re wê hebin û wê dema ku wê çawa ku wê jîyanê gîyan terikend wê li gorî wê êdî wê, ew jî wê nebê.

Li vir di aslê xwe de em, di wê nûqtayê de dibînin ku wê lêpîrsîna li ser zanînê ku wê piştî mirinê wê aqûbeta zanînê wê çi bibê wê li wê were lê hizirkirin. Di demên mitrayîyan de wê ev wê hinekî wê bibê. Hinek nîqaşên bi wê rengê mirov di nava zerdeştiyan de jî dibînê ku ew bi wê li wê dihizirin ku wê piştî mirinê wê çi ji zanîna ku me girtî wê were bê. Ev jî wê bimirê û ankû wê mayinda wê bimênê wê li ser wê temenê wê li wê were lê hizirkirin. Weke mitrayiyan wê zerdeştî jî wê di zanînê de wê weke elementekê ji aliyekê ve wê wê li wê bihizirin û wê di wê de wê li jîyanê wê bigerihin. Ku zanîn bi me re hebê wê demê wê bi jîyanîya me re wê hebê. Wê demê wê weke aliyê me yê bihiş wê bi wê biafirê û wê hebê. Di dewama wê de wê bi wê re wê di rengékê de wê, zanîn wê û fahmkirin wê weke du aliyên ku wê di jîyankirinê de wê hev temem bikin wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê di zanînê de wê li hebûnek ontolojikî lêgerîn wê di awayekê de weke ku em dibînin wê were dîtin. Di warê zanînê de wê, zanîn wê temenê ya ku em wê

dizandin û ankû li wê bihiş in bê? Wê li ser wê pirsê re wê re wê li wê bihizirin û wê bixwezin ku ew pêde herin. Her nûqtaya ku wê bi aqilê xwe wê bigihijîne de wê, ji wê wirdetir jî wê li ya ku ew dihizirin ku ew heya wê bixwezin ku ew herinê û bigihênê de. Di zanîne de wê darêjkek sermendî a hetaheta wê di wê çerçoveyê de wê bi çerçoveya gerdûnî û hebûnî re wê bi ontolojikî wê li wê were lê hizirkirin.

Wê dema ku em divê nûqtayê de kirpendinekê li ser metafîzîka mitrayî bikin wê baş bê. Di wê çerçoveyê de wê, li ser temenekê kifşkirinê û a bi zanîne fahmkirinê re wê aliyekê wê yê ku mirov wê di wê temenê de wê li wê bihizirê wê hebê. Di nava aliyê dihê zanîn û yê nayê zanîn, ya bihiş û ya ne bihiş û hwd de wê weke têngînek ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê weke minaq ji ya bihiş çawa wê bigihijê ya bêhiş wê di wê temenê de wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê têngîna metafîzîkî wê di wê rengê de wê li ser temenekê fahmkirinê û zanîne weke ku em dibînin wê hebê û wê rûniştî bê. Di nava dualiteya ya bihiş û ya bêhiş de jî wê ya bihiş wê weke ku ew dihê zanîn wê di mejiyê me de wê xwe bide dîyarkirin. Ya bêhiş wê weke ku ew hebê lê ku em wê nizanin û nexwediyê zanîna wê na wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê fahmbikê bê. Di wê nûqtayê de wê ya bêhiş wê dikarê wê li ser hinek temenna wê fahmbikê. Di temenê wê de ew heya û ankû nîn a wê bi wê re wê li wê hizirkirin. Li gorî têngîna mitrayî jî û ya zerdeştî jî wê bêhişbûna me ya di derbarê tiştê, hebûnê û hwd de wê ne de dîyarkirin ku ew heya û ankû nîn a. Ya ku wê vê têngîne wê weke têngînek şenber di nava jîyanê de wê bigihijênê temenekê bûjenî jî wê di askê xwe de wê weke ku wê ev bê. Ber vê yekê wê di wê rengê de wê ev wê bi wê re wê, di wê temenê de wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê li wê were lê hizirkirin. Mitrayî wê di wê temenê de wê, hebûn û hişmendiyê wê di wê nûqtayê de wê dema ku ew dihildina li dest wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê hiş ku hebûn hebê wê hebê, ku ew çendî ku weke ku em wê zanibin jî û nizanibin jî. Di wê rengê de wê, di wê temenê de wê, hiş wê, di wê de wê ghiştina zanîna tiştê wê weke rewşa wê ya bi hebûnî ku ew çawa heya wê di wê temenê de wê bi wê re wê re wê hebê wê li ser wê temenê ku wê bi wê re wê were li wê hizirkirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê dûaliteya hiş û hebûnê wê, di wê rewşê de wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Dualiteya hebûnê û hiş wê, di wê çerçoveyê de wê di nava têngîliya bi fahmkirinê a bi wê re ku ew heya re

wê di wê temenê de wê dikarê wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mitrayî wê, di wê rewşê de wê weke ku mirov dibînê ku wê biazilê xwe wê digirtina tiştên din û fahmkirina wan de wê, di rengê de wê, xwediyê vekirinekê bin. Yan jî wê vekiribîn ji fahmkirinên din re. Wê di wê temenê de wê, di nava têngîna gerdûnê a zanînê û hişmendî de wê çawa wê têtikilikê wê bi wê re wê hebê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Rêgeza fahmkirinê wê weke aliyekê giring weke ku em bi mitrayîyê de dibînin û kifşdikin wê li pêş bê.

Gerdûnê wê weke qada fahmkirinê wê li wê were lê hizirkirin. Di wê gerdûnê de wê, tiştên ku ew dihên zanîn û yên ku ew nayên zanîn, ya ku ew bi hiş û ya ku ew ne bi hiş, ya ku ew dihê dîtî û ya ku ew nayê dîtî û hwd wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê hebê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Em wê jî wê dibînin ku wê, di nava hinek mitrayîyên kurdistanê de wê ew wê were dîtî ku wê lêpirsîna li ser temenê ya ku em dizanin em wê bi rastî dizanin û ankû ew dikarê bi şewayekê din were fahmkirin û yan jî di wê de wê zanînek din wê hebê û ankû nebê wê li wê were lê hizirkirin. Li gorî wan wê weke ku em dibînin û fahmdikin ew ya ku em weke ku em dizanin wê tenê aliyek û awayek bi sînor bê. Wê tenê wê weke beşekê bê. Dervî wê jî wê ya ku mirov wê têtigihijê wê di wê de wê hebê. Ber vê yekê wê ya ku me weke 'têgihîştî' jî wê di wê de wê li gorî wan ya ku ew were têtigihîştin wê hebê.

Ji aliyê hebûnê ve wê, dema ku wê li wê bihizirin wê aqilekê ku wê beşên hebûnê wê cihê û cihê wê salixbikin û wêbi navbikin wê di wê de wê bibê wê bi wan re wê were dîtî. Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê, minaq weke laşê mirov bi dest, ling, çav, dev, serî, zik, ran, gûzel, teli û hwd bi gelek aliyên din ên hundirîn û derveyî û hwd re ku mirov dikarê li wê bihizirê wê li gorî wan wê weke beşna hebûnê bin. Lê wê di wê temenê wê her beş wê bi funksiyonaliya xwe ya hebûnê û jîyanê û hwd re wê hebê. Li ser wê temenê wê di rengê de wê li wê bihizirin û wê bixwezin ku ew wê werênina ser ziman.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijare fahmkirinê de wê mitrayê hebûnê wê dema ku ew li wê dihizirin mirov wê dibînê ku ew wê ji çend aliyên ve wê li wê nêz bibin û wê bixwezin ku ew fahmbikin. Lê rengên ku ew li wê nêz dibin û wê

fahmdikin wê di temenekê zanyarî de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, têgîna 'hebûna hevgirtî' wê, di wê çerçoveyê de wê, li wê were lê hizirkirin. Hinek nîqaşên ku wê li ser hebûnê wê werina kirin wê di wê warê de wê giring bin ku mirov wan hinekî bibîr bixê. Minaq mirov xwedi ling û dest a. Erke dest û ling wê ji hev cihê bê. Ling karê ku ew bikê cihê ya û ling karê ku ew bikê cihê ya. Bêi hev hena û dijîn. Lê di çerçoveya hebûna giştî de wê ew yek wê hebûnê wê bide meşandin û yek wê bibê destê hebûnê. Wê di wê rengê de wê, li uzv û beşên din ên laş jî wê li wan wê were lê hizirkirin. Ev wê weke hebûna bi fîzîkî ku ew heya wê bi wê rengê wê li wê were lê hizirkirin bê. Lê aliyekê din jî wê hebê. wê ew hebûna ku wê bi gelek uzv û beşên hebûnî wê were û bibê û wê hev temem bikin wê di wê temenê de wê, hebûnek çawa bê. Wê dema ku ew hebûn bi funksiyonaliya wan beşên hebûnî û erk û funksiyoniya wan naqşaya wê ya dîtbar bi jîrek çêkerî were derxistin wê dîmenek çawa wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê ku wê bi aliyê jîyane hebûnê re wê li wê were lê hizirkirin. Di awayekê de wê, têkiliya gîyan û bûjenê, laş û têgînê wê ji hev cihê wê li ser wê temenê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin.

Li ser temenekê astrolojikî wê têkiliya gîyan û bûjenê a bi hev re wê çawa bê û wê çawa wê bandûr û berteka wan ji hev wê li hev hebê wê li wê were lê hizirkiriin. Di temenekê de wê, bûjen wê weke sînorekê ku wê di wê de wê karibê gîyan were girtin jî wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Minaq laş ku wê laş bi gîyan dibê wê bijî û wê heta ku ew laş bimirê wê di wê de wê bijî wê were lê hizirkiriin. Mirina laşî wê weke mirinek tenê ya laşî wê li wê were lê hizirkirin û wê li ser wê temenê wê bê xwestin ku ew were fahmkirin.

Di awayekê din de jî wê, aliyekê din wê di wê temenê de wê dema ku mirov wê bi laş re wê li wê bihizirê dervî gîyanê wê, karibê bi hiş bibê û hebê? Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê li wê were lê hizirkirin û wê di wê temenê de wê li ser wê aqilmeşandin wê werina kirin bin. Di nava zerdeştîyan ê di dema zerdeşt de wê were dîtin ku wê di wê warê de wê di çerçoveya nîqaşên li ser aqil û hebûna dijî û hwd re wê hinek hizirkirin wê di wê rengê de wê weke ku mirov kifşdikê û dibînê wê bibin.

Mitrayî wê di wê temenê de wê, wê, li gorî wan wê, laş wê tenê wê bi hebûna gîyanê re wê bijî û wê vejena jîyanî ku ew ji gîyanê digirê wê bi

wê re wê bijî û wê pêvajoyên xwe yên jîyankirinê wê bide jîyankirin. Di wê temenê de wê, ev aliyê ku mitrayî wê li wê bihizirin wê ji aliyekê din ve jî wê bê mijare hizirkirinê. Wê dema ku wê laş bi vejena jîyanê a ji gîyanê wê hebê û wê bijî wê demê wê, sedema qûtbûna wê vejenê ji gîyanê li laş wê çî bê? Wê di wê temenê de wê ber çî ew cihê bûn wê bibê? Ber çî wê ew qûtbûn wê bibê ku wê laş bimirê. Wê demê ku ew heta ku ew tékiliya nava laş û gîyanê bi wê herikina vejenî a li lê re were parastin wê ew jîyanbûn jî wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide domandin.

Di wê warê de wê mirov dibînê ku wê di mijare hizirkirinê xwe de wê mitrayî wê li ser wê temenê wê bi hizrên weke 'gelo bi derfeta ku ew benda jîyanî a nava gîyan û laş bi vejenî karibê wê bide domandin.' Li ser wê temenê wê demê ku mirov wê karibê bide domandin wê karibê temenekê xwe yê bi laş û gîyanê a bi hev re dijîn jî zêdetirî dirêjtir bikê û wê bide domandin.

Di dewama wê de wê, di awayekê de wê têgîna mar wê hinekî li wê were lê hizirkirin. Mar wê di her demsalê de wê kalanê xwe ji ser xwe wê biavêjê û wê ew kalan avêtin wê weke xwe nûkirinekê jî bê wê bi mar re wê were dîtin û li wê hizirkirin. Di wê temenê de wê, di her demê de wê dema ku wê kurd wê li mar bihizirin wê temenê dirêj ê mar wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê bi wê kalan avêtinê re wê, li wê were lê hizirkirin û wê fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê di awayekê din de jî wê werênê ser ziman ku wê mirov wê, weke ku wê mar wê xwe ji qalik û kalanê xwe derxistinê wê ji jêre wê ne bi derfet bê. Wê di wê temenê de wê, li gorî wan wê temenê xwe nûkirinê wê bi wê rengê wê nebê. Di laşê mirov de wê weke ku wê berheviyên ku ew werina avêtin wê ew di laş de wê li gorî wan wê dema ku ew nayêna avêtin di wê temenê de wê laş wê bi xwe re wê pîr bikin û wê di dewama wê de wê êdî wê pêvajoya heta mirina laş wê bi xwe re wê bide jîyankirin. Li gorî wan jî wê gîyan wê di awayekê de wê dervî wê pêvajoya fîzîkî bê. Ber vê yekê wê di awayekê de wê ew ne tabîî wan rêgez û destûrên fîzîkî ku wê laş wê, tabîî wan bê.

Mirov di nava jîyanê de wê, di wê temenê de wê dema ku wê bijî wê bi rêgezên fîzîkî wê li gorî wan wê bijî. Minaq ku xwarinê nexweê wê nikaribê bijî. Bê tevgerî wê nikaribê bi fîzîkî xwe bide domandin. Wekî din wê aliyên din ê zêhnî wê di awayekê newrolojîkî û hwd de wê çawa wê di nava wê rewşa fîzîkî de wê, rewşek stabilizekirinê û ankû rewşek fahmkirinê wê biafirênê wê bi wê re wê di wê temenê de wê li wê were lê

hizirkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Di rewşa hebûnê a fîzîkî de wê, di wê temenê de wê weke ku wê were lê hizirkirin wê di awayekê pirrdîmenî ê di zikhev de dijî wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê minaq wê, di rayên mirov de gerîna xwûnê, avêtina dilê mirov, dîtina çavên mirov, bihîstina gûhên mirov û hwd wê, di wê temenê de wê mirov dibînê ku wê di rengekê pirralî de wê li wan wê were lê hizirkirin. Ev wê weke aliyê fîzîkî û funksiyonî ku wê têkiliyên wan jî wê di awayekê de wê bi hev re wê dênin di hizirkirinên xwe de.

Mitrayî wê li ser wê temenê wê hebûna fîzîkî wê weke hebûnek dîyar û şenber wê li wê bihizirin û wê di wê temenê de wê, di nava xwezayê de wê bixwezin ku ew wê fahmbikin. Di wê temenê de wê çawa wê jînkirina wê baştir bê wê bi wê re wê li wê bihizirin. Wê rewşên baş û nebaş wê di wê temenê de ku wê çawa wê bandûr li nerîn, vejen û hebûna mirov a dijî dikin wê li wê bihizirin. Di dewama wê de wê mirov dibînê ku ev alî wê weke aliyê ku wê di wê temenê de wê li ser temenekê hizirkirinê wê li wê bihizirin û wê bixwezin ku wê bi çerçoveyek fîzîkî wê fahmbikin. Li gorî wan wê du xatên ku mirov di wê xwezayê de wê fahmbikê wê hebê. Yek wê ya aliyê fîzîkî, bûjenî û hwd bê. Ya din wê ya ne fîzîkî û nebûjenî û hwd bê. Wê di wê temenê de wê hevdû ali wê bi vejenî wê hebin û wê bi hev re wê di dîmenekê de wê hebin. Wê di wê temenê de wê hebûna jîyanê û hebûna fîzîkî a laş wê hem bi hev re wê hebê û hem jî wê li gorî wan wê ji hev cihê wê hebê.

Di dewama wê de wê weke ku mirov wê dibînê û kifşdikê bi wê rengê hizirkirinê re wê aliyê fîzîkî wê çendî ku wê weke bi hebûna xwe ya fîzîkî wê bi awayekê bi biriqina xwe ya bi hişmendî a objektiv re wê hebê wê, bi heman rengê wê aliyê gîyanî jî wê bi rûhiyet û ankû derûnîya xwe re wê, hebê. Di wê temenê de wê têgîna 'derûnîya gîyanê' wê di wê rengê de wê weke fektorek ku wê wê çawa wê bandûrê li xate jîyanê wê bikê wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin bibê. Di dewama wê de wê fektora derûnîya gîyanî' wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve jî wê têkiliya hiş û gîyanê wê bi wê re wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Wekî din wê mirov dikarê wê jî wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê mijare têkiliya gîyan û hiş wê, di wê temenê de wê, piştê wê, weke ku em di nava zerdeştî û piştî wan di nava manîyan de dibînin wê di temenê têkiliya

zêhn û bedenê û hwd de wê, ji hinek aliyên ên bi fahmkirinê re wê were kûrtirkirin di hizirkirin û fahmkirinê de.

Di wê temenê de wê təkiliya gîyanê û hiş wê, bi hevdû re wê, dîmenekê fahmkirinê a ku wê weke bi gotinên 'xwe çawa hîsdikê' û hwd re wê bide dîyarkirin û wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ew aliyê gîyanî ê bi hişmendiyê re ku wê were lê hizirkirin wê tefkirkirina li wê êdî wê piştre wê di temenekê şenber de ku wê li wê were lê hizirkirin wê têgîna bedenî wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê fîzîkî ku mirov bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê temenê de wê bi demê re wê ev rengê hizirkirinê wê bi bedenê re wê kûrtir wê were kirin û wê dervî têgîna gîyanê wê bi têgîna beden û zêhnê û ankû hiş re wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê were fahmkirin. Ev alî wê di xwe de wê felsefeyek fahmkirinê a bi təkiliya dualiteya nava beden û hiş wê bi afirênê. Di wê çerçoveyê de wê bi bedena bi hiş re wê di rengekê de wê bi wê re wê êdî wê li wê were lê hizirkirin. Dema ku wê têgîna bedena bi hiş wê derkeve li pêş wê di wê temenê de wê çî bedenê wê hebê wê bi wê re wê êdî wê weke aliyên din ên ku ew bi wê re wê li temenê təkiliyê û fahmkirinê û hwd re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Mitrayî wê li ser wê temenê wê di nava xwezayê de wê bi dualiteyek xwezayî a fahmkirinê re wê li wê bihizirin û wê bixwezin ku wê fahmbikin û wê derxina li têgihîştinê. Di nava hebûna bedenê û ankû laş de wê, hebûna tûra təkiliyan a vejenî û hwd wê çawa ew hena û çawa dikarê temenê jîyanê biafirênê û di wê de wê çawa hiş dibê û hwd wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê li wê bihizirin bin. Di wê rengê de wê her beşên laş ên hundirîn û derveyî wê bi têgîn û temenekê kosmolojîkî û astrolojîkî bi salixkirinê wan re wê bixwezin ku ew di wê rengê de di fahmkirina wan de ew kûr bibin û xwe bigihênina fahmkirinê cûr bi cûr ên li ser wan çerçoveya wan a fahmkirinê a bi wan bşên hebûnî re.

Di aslê xwe de wê hebûna laş wê di wê temenê de wê çawa wê were fahmkirin wê li gorî wan wê biqasî hebûna gîyanê wê di xwe de wê nepeniyên wê bihawênê. Li ser wê temenê wê ew li wê bihizirin û wê bixwezin ku ew wan nepeniyên ifşabikin û derxina li têgihîştinê. Di wê rengê de ew li wê di hizirin ku ew wê di nava serûwenek fahmkirinê bin. Di nava wê serûwene fahmkirinê de wê, di aslê xwe de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Nepeniya fizîkî û ankû laşî wê di temenê ku wê mitrayî li wê dihizirin de wê, li gorî wan wê naqşayek gerdûnî wê di xwe de wê bihawênê. Wê dema ku em hebûna me ya fizîkî wê fahmbikin û em wê têbigihijin wê gelek aliyên gerdûnî wê bi rêgezî wê mirov wê li zanîn û hişmendiya wan jî wê weke ku wê bigihijê li wan û wê li wan bibê xwedî. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin ku ew wê werênina ser ziman ku wê gerdûn û beden û ankû laş wê di wê temenê bûyînê de wê têkiliyek wan ya pirralî a bi hev re wê hebê. Ev wê ji aliyekê ve wê bi gîyanî bê û ji aliyê din ve jî wê bi fizîkî bê. Ber vê yekê wê herdû alî jî wê li gorî wan wê bi qiymet û qadr bin ku mirov li wan têbigihijê û fahmbikê.

Hizirkirineka bi renga zanîna kosmolojîkî k uwê di nava gerdûn û bedenê de wê bi têkiliyên wê re wê were fahmkirin wê weke aliyekê zêhnî û hişmendî ê zêde kûr û berfireh ê hizirkirinê wê ji mitrayîyan û mejiyê wan re wê biafirênê. Li ser wê temenê ew bi wê re li wê dihizirin û wê dixwezî ku wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Minaq li gorî wan wê gerdûn wê ji aliyekê ve wê tipolojiya wê weke ya mejiyê me bê. Wê di wê temenê de mirov di nava mejî de wê rêwitiyê kir wê, ji aliyekê ve wê bi wê re wê, karibê li gorî wan wê bigihijê wan têkiliyên nava wê û gerdûnê. Ew têkili wê temenê gihiştina hiş û fahmkirinê a di derbarê de jî wê biafirênê. Wekî din wê rêyên sehê ên zanînê wê di rengekê de wê li wê veke û wê bi wê re wê bigihênê zanîna wê. Gerdûn wê bi hebûna xwe re wê hebê li gorî wan. Di dewama wê de wê gerdûn wê hertimî wê navaroka wê pêşkeve û wê bi gûharê. Di wê gûharînê de gihiştina awayên nû wê hertimî wê bibê. Di wê rengê de wê, di nava xwezayê de wê, ew bûyînên ku ew dibin wê bi wê rengê wê bi wê ve girêdayî wê ji aliyekê ve wê karibê bi temenekê fizîkî û gîyanê bi têkiliyekê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Minaq wê ew li wê dihizirin ku roj nebê têhn û rohnîya wê nedê dînyê wê temenê şînbûn û jîyanê jî wê nebê. Ew di wê temenê de wê di rengekê de wê ber ku wê roj wê, weke yazdanê mazin û gerwêrka wî jî wê were dîtin wê çavkaniya wê bi rohnîyê wê weke çavkaniya jîyanê jî wê di wê temenê de wê bi wê re wê were dîtin.

Têkiliya kosmolojîkî û ankû benda kosmolojîkî ku wê bi jîyanê re wê li wê bihizirin wê di temenê têngîna astrolojîkî a mitrayî de wê cih bigirê û wê temenê wê yê fahmkirinê wê di wê çerçoveyê de wê bi pêvajoyên pêşketina jîyanê û hwd re wê biafirênê. Li ser wê temenê wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê hingî wê zêdetirî wê rengê fahmkirina wan gerdûnî wê di dîmenekê de wê xwe di awayekê de wê bi wê rengê wê

bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mitrayî wê, di wê çerçoveyê de wê bi aqilê xwe re wê, xwediyê çerçoveyek gerdûnî ku wê di wê temenê de wê bi wê li jîyanê wê bihizirin bê. Li ser wê rengê fahmkirinê ê bi gerdûnî re wê dema ku em li têngîna astrolojikî û hizra jîyanê a mitrayî dihizirin wê bi wê re wê di renekê de wê kifşdikin ku wê çawa wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê. Di aslê xwe de wê, ya ku wê wan di temenekê de wê hertiştê wê bikê ku ew jinûve û jinûve ku ew wê fahmbikin wê hinekî jî wê ev bê. Li gorî wan wê zanîn wê bêsînor bê di nava jîyanê û gerdûnê de. Wê ne bi deerfet bê ku mirov karibê bi carekê xwe bigihênê hemûyî ku ew heya. Lê li vir mirov di nava jîyane xwe de û ji xwe destbi fahmkirinê bikê û bi ber wê fahmkirinê ve herê. Wê di wê temenê de wê, dema ku me ew kir û em di temenekê rast de li gorî wan pêde çûn wê êdî wê ew jî wê weke ku wê ber me ve wê were û wê xwe bi me bide têgihiştin. Wê li hişê me bide. Wê li me bide derkkirin. Fahmkirina jîyanê wê çerçoveyek wê ya fahmkirinê ji wê biafirênê. Mitrayî jîyane li ser rûyê ardê ji temenê wê ve wê bi wê ve girêdidin û wê dixwezin wê bi wê re wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Têngîna gerdûnî a mitrayî wê weke têngînek pirrdîmenî a bi fahmkirinê bê. Wê di wê temenê de wê, gelek aliyên ku em li gorî wan dibînin û fahmdikin wê karibin bi awa û aliyana din jî ku ew werina fahmkirin û em ne di farq û hişê wan de na wê bi wan wê hebin. Di wê temenê de mirov wê kifşdikê ku wê mitrayî wê bi zêdeyî wê bi têkiliya jîyanê a bi gerdûnê re wê, zêde wê meji wê biwastênin û wê li wê bihizirin. Wê di wê temenê de wê, di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê bixwezin û wê werênina ser ziman. Li ser wê temenê û çerçoveya fahmkirinê û bi hewldanên wê re wê, têngîna wan ya astrolojikî a ku wê mitrayî bi wê dihizirin wê weke temenekê têkiliya jîyanê a bi teybetî û gelemperî ku wê bi wê re wê were danîn jî bê. Wê bi wê re wê ev wê gelek aliyên wê yên ku wê bi temenê weke bandûr û bertekê, bertek û helwestê, helweest û çalakiyê û hwd re wê li wê were lê hizirkirin. Lê ev wê di fahmkirinê de wê li gorî wan wê tenê wê aliyekê wê biafirênê. Aliyê din ê giştî û gerdûnî wê ew wê di temenê wê fahmkirinê de bê ku me ji ya piçûk dest bi wê kir bi ber wê ve wê herê û wê di wê çerçoveyê de wê bi fahmkirina xwe re wê çawa wê di wê de wê mazin bibê wê di wê rengê û awayê de wê li wê bihizirin.

Çavkanî:

- *Boyce, Mary (2001) [1979]. *Zoroastrians: their religious beliefs and practices*. Routledge.
- * Ulansey, David (1989). *The Origins of the Mithraic Mysteries*. Oxford University Press
- *Geden, A. S. (15 October 2004). *Select Passages Illustrating Mithraism 1925*. Kessinger Publishing.
- *Ulansey, David (1991). *Origins of the Mithraic Mysteries*. New York, NY: Oxford University Press
- *Roger Beck; Luther H. Martin; Harvey Whitehouse (2004). *Theorizing religions past: archaeology, history, and cognition*. Rowman Altamira.
- *David, Jonathan (2000). "The Exclusion of Women in the Mithraic Mysteries: Ancient or Modern?". *Numen*. 47 (2): 121–141. doi:10.1163/156852700511469.
- * Meyer, Marvin (2006). "The Mithras Liturgy". In A. J. Levine; Dale C. Allison Jr.; John Dominic Crossan (eds.). *The historical Jesus in context*. New Jersey: Princeton University Press
- * Martin, Luther H. (2004). Foreword. in Beck, Roger B. (2004). *Beck on Mithraism: Collected Works with New Essays*. Aldershot: Ashgate
- *Louis Bouyer (2004-09-10). *The Christian Mystery*
- *Filoramo, Giovanni (1990). *A History of Gnosticism*. Oxford: Basil Blackwell
- *Beck, Roger (2006). *The Religion of the Mithras cult in the Roman empire*. Great Britain: Oxford University Press
- *Burkert, Walter (1987). *Ancient Mystery Cults*. Harvard University Press
- *Broek, Roelof van den (1996), *Studies in Gnosticism and Alexandrian Christianity*

- *Cashford, Jules (2003): «Introduction», The Homeric Hymns. Penguin Classics.
- *Edmunds, Lowell (1980): «Comparative Approaches», Approaches to Greek Myth. Johns Hopkins University Press
- *Hacklin, Joseph (1994): «The Mythology of Persia», Asiatic Mythology. Asian Educational Services
- *Miles, Geoffrey (1999): «The Myth-kitty», Classical Mythology in English Literature: A Critical Anthology. University of Illinois Press.
- *Walsh, Patrick Gerald (1998): «Liberating Appearance in Mythic Content», The Nature of the Gods. Oxford University Press
- *Hacklin, Joseph (1994): «The Mythology of Persia», Asiatic Mythology. Asian Educational Services
- *Gale, Monica R. (1994): «The Cultural Background», Myth and Poetry in Lucretius. Cambridge University Press
- *Allen, Douglas (1978): «Early Methodological Approaches», Structure & Creativity in Religion: Hermeneutics in Mircea Eliade's Phenomenology and New Directions. Walter de Gruyter
- *Algra, Keimpe (1999): «The Beginnings of Cosmology», The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy. Cambridge University Press

- **Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota 2012**
-